

VAASAN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN LAITOS

Heidi Järvinen

SISÄISEN TARKASTUKSEN ULKOISTAMINEN

Tutkimus sisäisten tarkastajien käsityksistä tilintarkastajan riippumattomuuden
ulkoisesta kuvasta

Laskentatoimen ja rahoituksen
pro gradu -tutkielma

Laskentatoimen ja rahoituksen yleinen linja

VAASA 2008

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
TIIVISTELMÄ	7
1. JOHDANTO	9
1.1. Esikuvatutkimukset	11
1.2. Tutkimusongelma ja lähestymistapa	14
1.3. Tutkielman rakenne	18
2. SISÄINEN TARKASTUS OSANA YRITYKSEN VALVONTA- YMPÄRISTÖÄ	19
2.1. Corporate governance	19
2.2. Sisäinen valvonta	21
2.3. Sisäisen tarkastuksen merkitys	22
2.4. Sisäisen tarkastuksen suorittaminen	23
2.5. Sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen suhde	24
3. TILINTARKASTAJAN RIIPPUMATTOMUUS	26
3.1. Tosiasiallinen riippumattomuus ja riippumattomuuden ulkoinen kuva	27
3.2. Tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavat tekijät	29
3.2.1. Tilintarkastajan asiakkaalta saamat palkkiot	32
3.2.2. Tilintarkastajan tarjoamat asiantuntijapalvelut	33
4. SISÄISEN TARKASTUKSEN ULKOISTAMINEN	38
4.1. Ulkoistaminen	38
4.2. Sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen edut ja haitat	40
5. AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	43
5.1. Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen	43
5.2. Tilintarkastajan riippumattomuus	46
5.3. Yhteenvedo aikaisemmista tutkimuksista	53
6. AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	55
6.1. Kyselytutkimus	55
6.2. Käytettävät tilastolliset menetelmät	56
6.2.1. Tutkielmassa käytettävä merkitsevyystaso	56
6.2.2. Parametriset testit	57

6.2.3. Normaalisuuden testaaminen	58
6.2.4. Ei-parametriset testit	59
7. EMPIIRISET TULOKSET	61
7.1. Taustatietoja kyselyyn vastanneista	61
7.2. Tutkimusaineiston testaaminen	62
7.2.1. Hypoteesin H1 testaus	63
7.2.2. Hypoteesin H2 testaus	64
7.2.3. Hypoteesin H3 testaus	66
7.2.4. Hypoteesin H4 testaus	67
7.2.5. Hypoteesin H5 testaus	68
7.3. Yhteenveto tuloksista	70
8. LOPPUPÄÄTELMÄT	71
LÄHDELUETTELO	75
LIITTEET	
Liite 1: Saatekirje	81
Liite 2: Kyselylomake	82
Liite 3: Vastaajien taustatiedot	86

KUVIOLUETTELO**sivu**

Kuvio 1: Neliyhteys ja toimijoiden tehokas vuorovaikutus	20
Kuvio 2: Tilintarkastuksen laadun osatekijät	28

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1: Lowen ym. tutkimuksen ryhmät	12
Taulukko 2: Swangerin ja Chewningin tutkimuksen ryhmät	13
Taulukko 3: Kyselytutkimuksen ryhmät	17
Taulukko 4: Erot sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen välillä	25
Taulukko 5: Ulkoistamisen kriteereitä	39
Taulukko 6: Shapiro-Wilk -testi	59
Taulukko 7: Ryhmien vastausten määrät ja niiden prosenttiosuudet kokonaisvastausmäärästä	61
Taulukko 8: Kruskalin-Wallis testin tulokset	62
Taulukko 9: Ryhmien 1 ja 2 vertailu	63
Taulukko 10: Ryhmien 1 ja 2 Mann-Whitneyn U-testi	64
Taulukko 11: Ryhmien 1 ja 3 vertailu	65
Taulukko 12: Ryhmien 1 ja 3 Mann-Whitneyn U-testi	65
Taulukko 13: Ryhmien 1 ja 4 vertailu	66
Taulukko 14: Ryhmien 1 ja 4 Mann-Whitneyn U-testi	67
Taulukko 15: Ryhmien 2 ja 5 vertailu	68
Taulukko 16: Ryhmien 2 ja 5 Mann-Whitneyn U-testi	68
Taulukko 17: Ryhmien 4 ja 6 vertailu	69
Taulukko 18: Ryhmien 4 ja 6 Mann-Whitneyn U-testi	69

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta****Tekijä:**

Heidi Järvinen

Tutkielman nimi:

Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen: Tutkimus sisäisten tarkastajien käsityksistä tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta

Ohjaaja:

Timo Salmi

Tutkinto:

Kauppätieteiden maisteri

Laitos:

Laskentatoimen ja rahoituksen laitos

Oppiaine:

Laskentatoimi ja rahoitus

Linja:

Laskentatoimen ja rahoituksen yleinen linja

Aloitusvuosi:

2003

Valmistumisvuosi:

2008

Sivumäärä: 86

TIIVISTELMÄ

Tutkielman tarkoituksena oli tutkia sisäisten tarkastajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta sisäisen tarkastuksen ulkoistamistilanteissa. Aikaisempien tutkimusten perusteella tutkielmassa oletetaan, että sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen tilintarkastusta suorittavalle tilintarkastusyhteisölle vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkielmalla tuodaan uusi näkökulma aiheen tutkimuskenttään, koska aiemmin tutkimuksen kohderyhmänä ei ole ollut sisäiset tarkastajat.

Tutkielman teoriaosuudessa esitellään tutkielman keskeisten käsitteiden institutionaalista taustaa ja tutkielman aiheen kannalta keskeisimmät aiemmat tutkimukset. Teoriaosuudessa paikannetaan sisäinen tarkastus yrityksen valvontaympäristöön, käsitellään tilintarkastajan riippumattomuus -käsitettä tutkielman kannalta olennaisilta osin sekä esitetään syitä ja perusteluja sisäisen tarkastuksen ulkoistamiselle.

Tutkimusaineisto kerättiin Sisäiset tarkastajat ry:n jäsenille tehdyllä internetkyselyllä. Kyselyssä vastaajat jaettiin neljään ryhmään, joista kukin sai erilaisen yrityskuvauksen. Yrityskuvaukset erosivat toisistaan sisäisen tarkastuksen järjestelyiden osalta. Yksi ryhmä toimi vertailuryhmänä, jossa sisäistä tarkastusta ei ollut ulkoistettu. Muissa ryhmissä ulkoistaminen oli tehty eri tavoin tilintarkastusta suorittavalle tilintarkastusyhteisölle.

Aineiston testaus suoritettiin tekemällä vastaajaryhmien välillä pareittaista vertailua Mann-Whitneyn U-testillä. Testauksessa havaittiin, että kaikki sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallit vaikuttivat negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Sen sijaan ulkoistamisryhmien väliltä ei löydetty tilastollisesti merkitseviä eroja. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että sisäisten tarkastajien mielestä sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen tilintarkastusta suorittavalle tilintarkastusyhteisölle heikentää tilintarkastajan riippumattomuutta riippumatta siitä, kuinka tarkastustoiminnot on organisoitu yhteisössä.

AVAINSANAT: sisäinen tarkastus, tilintarkastus, riippumattomuus, ulkoistaminen

1. JOHDANTO

Yritykseen kohdistuva valvonta on monitahoinen kokonaisuus. Valvonnan sisältö ja laajuus riippuvat sen suorittajasta, koska kukin sidosryhmä on kiinnostunut vain tietyistä osa-alueista. Yritykseen kohdistuva valvonta voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen valvontaan. Ulkoista valvontaa toteuttavat muun muassa tilintarkastajat, jotka raportoivat yrityksen taloudellisen informaation luotettavuudesta. Sisäinen valvonta on yrityksen toimivan johdon ja hallituksen vastuulla. Sisäisen valvonnan tehtäviin kuuluu muun muassa seurata tavoitteiden toteutumista, riskienhallinnan kattavuutta ja informaation luotettavuutta organisaatiossa. (Vahtera 1986: 15–16.)

Sisäisen valvonnan keskeinen elementti on sisäinen tarkastus. Se on riippumaton ja objektiivinen toiminto, jonka on tarkoitus parantaa organisaation toimintaa. Sisäisen tarkastuksen tehtävänä on tarkkailla yrityksen toimintojen tehokkuutta ja asianmukaisuutta sekä lainsäädännön noudattamista yrityksessä. Yrityksen johto määrittelee sisäisen tarkastuksen tehtävät, joiden tavoitteet vaihtelevat johdon tarpeiden ja yrityksen ominaisuuksien mukaan. Myös tilintarkastaja voi hyödyntää tarkastuksessaan sisäisen tarkastuksen tekemää työtä. Tehokas sisäinen tarkastus voi muuttaa tilintarkastustehtävien luonnetta ja laajuutta, mutta sisäinen tarkastus on myös osa tilintarkastuksen tarkastuskohdetta. (Holopainen, Koivu, Kuuluvainen, Lappalainen, Leppiniemi, Mikola & Vehmas 2006: 15; KHT-yhdistys 2007: 611–612.)

Sisäinen tarkastuksen toiminta-alue on laajentunut. Se ei ole enää pelkästään tarkastusta, vaan sen palvelut kattavat myös erilaista konsultointia. Tämän vuoksi siitä on tullut yhä keskeisempi lisäarvoa tuottava osa organisaation toimintaa. Perinteisesti sisäinen tarkastus on ollut yrityksen sisäinen toiminto, mutta yhä enenevässä määrin sitä ulkoistetaan. Ulkoistaminen on tämän päivän trendi yritysmaailmassa. Yritykset keskittyvät ydintoimintoihinsa ja ulkoistavat muita toimintojaan. Tähän on syynä maailmanlaajuinen kilpailu, joka pakottaa yritykset toimintojen uudelleen järjestelyihin, organisatorisiin muutoksiin ja kustannustehokkuuden parantamiseen. (Lowe, Geiger & Pany 1999: 7–8; Ahlawaat & Lowe 2004: 147–148; Carey, Subramaniam & Ching 2006: 11–12.)

Ulkoistamistrendi on herättänyt tilintarkastusyhteisöjen mielenkiinnon tarjota asiakkailleen tilintarkastuksen lisäksi asiantuntijapalveluita, kuten sisäistä tarkastusta. Asiantuntijapalvelut tarjoavat lisätulolähteen tilintarkastusyhteisöille, jotka toimivat tiukasti kilpailuilla tilintarkastusmarkkinoilla. Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen tilintarkastusyhteisöille on herättänyt pelkoja tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantumisesta

monilla tahoilla, kuten SECissä (the Securities and Exchange Commission). Riippumattomuuden vaarantuminen aiheutuu asiakkaan kasvaneesta taloudellisesta merkityksestä tilintarkastusyhteisölle, tilintarkastajan oman työn tarkastamisen uhasta ja sisäisen tarkastuksen perinteisestä määritelmästä, jonka mukaan sisäinen tarkastus on yrityksen johdon määrittelemä toiminto, mikä ei sovi yhteen tilintarkastustehtävän kanssa. (Swanger & Chewning 2001: 115.)

Ilmitulleiden yritysskandaalien myötä sisäisen tarkastuksen tarjonnan vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen on noussut ajankohtaiseksi keskusteluaiheeksi. Paljastuneista yritysskandaaleista Enronin kohdalla ilmeni, että sama tilintarkastusyhteisö, Arthur Andersen, hoiti sekä sisäisen tarkastuksen että tilintarkastuksen (Covaleski, Dirsmith & Rittenberg 2003: 348). Tämä asetelma mahdollisti taloudellisten väärinkäytösten peittelyn, minkä paljastuminen johti sekä Enronin että Arthur Andersenin toiminnan loppumiseen. Tässä tapauksessa toteutui se, mitä voi pahimmillaan seurata siitä, että tilintarkastaja ei kykene toimimaan riippumattomasti.

Riippumattomuus on luotettavan tilintarkastuksen edellytys. Tilintarkastuksen tehtävä on välittää informaatiota. Tilintarkastaja välittää tilintarkastuskertomuksella informaatiota tarkastuskohteesta eri sidosryhmille. Riippumattomuus liittyy informaation välityksen asianmukaisuuteen, ja se on keino varmistaa tilinpäätösinformaation oikeellisuus. Perinteisen teoreettisen määritelmän mukaan riippumattomuus jaetaan tosiasialliseen riippumattomuuteen (independence in fact) ja riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan (independence in appearance). Tosiasiallinen riippumattomuus kuvaa tilintarkastajan henkistä asennoitumista, ja riippumattomuuden ulkoinen kuva on ulkopuolisen henkilön käsitys tilintarkastajan riippumattomuudesta. (Bartlett 1993: 53–54; Porter, Simon & Hatherly 1997: 64–65; Sarja 1999: 7.)

Suomessa sisäisen tarkastuksen merkitys on korostunut viime aikoina, kun suomalaisyritykset ovat kansainvälistyneet. Kansainvälisten sijoittajien ja rahoittajien näkökulmasta sisäinen tarkastus on osa menestyvää liiketoimintaa ja corporate governancea eli hyvää hallintotapaa yrityksissä. Julkisesti noteerattujen yritysten on myös jo muutamien vuosien ajan pitänyt raportoida sisäisen tarkastuksen järjestelyistään. Monien muiden maiden tapaan myös Suomessa tilintarkastusyhteisöt ovat panostaneet sisäisen tarkastuksen palveluiden tarjontaan. Yhteisöt ovat hankkineet riveihinsä sisäisen tarkastuksen osaamista, ja ne ovat kehittäneet tehokkaita työmenetelmiä sisäisen tarkastuksen suorittamiseen. Suomalaiset tilintarkastusalan standardit eivät kiellä tilintarkastajaa suorittamasta tilintarkastuksen lisäksi myös asiakkaansa sisäistä tarkastusta. Standardeissa ke-

hotetaan tällaisessa tilanteessa huolehtimaan tilintarkastajan riippumattomuuden turvaamisesta (KHT-yhdistys 2007: 155–156).

1.1. Esikuvatutkimukset

Tämän tutkielman keskeisiä käsitteitä, sisäisen tarkastuksen ulkoistamista ja tilintarkastajan riippumattomuutta on tutkittu paljon. Aiempien tutkimusten joukosta löytyy Lowen, Geigerin ja Pany (1999) sekä Swangerin ja Chewningin (2001) tekemät tutkimukset, joissa on tutkittu sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Nämä tutkimukset muodostuivat esikuviksi tälle tutkielmalle.

Lowe, Geiger ja Pany (1999) tutkivat kuinka erilaiset sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallit vaikuttavat luotonantajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta ja tilinpäätöstietojen luotettavuudesta sekä lainapäätöksiin. Tutkimuksen lähtökohtana oli oletus, että erilaisten toimintojen ulkoistaminen on yleistynyt etsittäessä kustannussäästöjä. Lowen ym. (1999) tutkimus on ensimmäinen, jossa tutkitaan sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikutuksia tilinpäätöksen hyväksikäyttäjien mielipiteisiin tilintarkastajan riippumattomuudesta ja heidän päätöksentekoon. Tutkimuksessa asetettiin neljä tutkimuskysymystä:

RQ1: Vaikuttaako sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen toiselle tilintarkastusyhteisölle tilinpäätöstietojen käyttäjien mielipiteisiin tilintarkastajan riippumattomuudesta, tilinpäätöksen luotettavuudesta ja lainapäätöksiin?

RQ2: Vaikuttaako sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen yrityksen tilintarkastusyhteisölle tilinpäätöstietojen käyttäjien mielipiteisiin tilintarkastajan riippumattomuudesta, tilinpäätöksen luotettavuudesta ja lainapäätöksiin?

RQ2a: Vaikuttaako yrityksen tilintarkastajan osallistuminen yrityksen johdon toimintaan sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen kautta tilinpäätöstietojen käyttäjien mielipiteisiin tilintarkastajan riippumattomuudesta, tilinpäätöksen luotettavuudesta ja lainapäätöksiin?

RQ2b: Vaikuttaako tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen henkilöstön eriytys tilintarkastusyhteisössä tilinpäätöstietojen käyttäjien mielipiteisiin tilintarkastajan riippumattomuudesta, tilinpäätöksen luotettavuudesta ja lainapäätöksiin?

Tutkimuskyselyyn valittiin satunnaisesti tuhat yhdysvaltalaisista luotonantajaa. Luotonantajat jaettiin viiteen ryhmään, joista kullekin lähetettiin laina-anomukset, joissa yrityksen tiedot erosivat toisistaan vain sisäisen tarkastuksen ulkoistamisjärjestelyjen osalta. Vastaajat saivat saatekirjeen, tiedot yrityksen lainan tarpeesta, valikoidut tilinpäätöstiedot ja kyselyn. Yrityksen taloudelliset tiedot oli laadittu niin, että ne aiheuttivat tiettyä epävarmuutta lainanantoon. Kyselyyn saatiin 177 (17,7 %) vastausta.

Taulukko 1. Lowen ym. tutkimuksen ryhmät. (Lowe ym. 1999.)

Ryhmä	Sisäinen tarkastus ulkoistettu	Kenelle ulkoistettu	Henkilöstön eriytys	Osallistuu johdon toimintaan
1	Ei	-	-	-
2	Kyllä	Toinen tilintarkastusyhteisö	-	Ei
3	Kyllä	Oma tilintarkastusyhteisö	Ei	Kyllä
4	Kyllä	Oma tilintarkastusyhteisö	Ei	Ei
5	Kyllä	Oma tilintarkastusyhteisö	Kyllä	Ei

Yllä olevassa taulukossa (Taulukko 1) on Lowen ym. (1999) tutkimuksessa käyttämät ryhmät. Ryhmää, jossa sisäistä tarkastusta ei ole ulkoistettu, käytettiin vertailuryhmänä. Muissa ryhmissä oli eroja siinä, kenelle ulkoistaminen on tehty, onko tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen henkilöstö eriytetty ja osallistuuko sisäinen tarkastaja johdon toimintaa, kun sisäisen tarkastuksen tekemistä kehitysehdotuksista päätetään. Luottamusta tilintarkastajan riippumattomuuteen ja tilinpäätöstietojen oikeellisuuteen kysyttiin 11-portaisella asteikolla ja lainapäätöstä hyväksytään, hylätään vaihtoehtoilta. Tutkimuksessa käytettiin kaksisuuntaista varianssianalyysia (MANOVA) ja χ^2 -testiä analysoitaessa eroavatko eri ryhmien yhdistetyt vastaukset merkittävästi viiden aineiston manipulointitavan välillä. Lisäksi käytettiin yksisuuntaista varianssianalyysia (ANOVA) ja χ^2 -testiä tutkittaessa eri ryhmien suhdetta tutkimuskysymyksiin.

Tutkimuksensa tuloksena Lowe ym. saivat, että on havaittavissa merkitsevää eroa ulkoistusryhmien ja ei-ulkoistetun tutkimusryhmän välillä. Ulkoistamisella toiselle tilintarkastusyhteisölle ei ollut merkittävää vaikutusta lainanantajien vastauksiin. Kun tilin-

tarkastaja osallistuu johdon toimintaan, se vaikutti negatiivisimmin käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta ja tilinpäätöstietojen luotettavuudesta sekä lainapäätöksiin. Myös, kun tilintarkastusyhteisössä ei ollut eriytetty tarkastustoimintojen henkilöstöjä, se vaikutti negatiivisesti lainanantajien vastauksiin. Kun tilintarkastusyhteisössä on eriytetty sisäistä tarkastusta tekevä henkilöstö tilintarkastusta tekevästä, eivät vastaajat kokeneet järjestelyllä olevan negatiivisia vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen, tilinpäätöstietojen luotettavuuteen tai lainapäätöksiin.

Swanger ja Chewning (2001) jatkoivat Lowen ym. (1999) tutkimusta tutkimalla analyttikkojen käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta, kun sisäinen tarkastus on ulkoistettu. Swangerin ja Chewningin tutkimus erosi osin Lowen ym. tekemästä tutkimuksesta. Swanger ja Chewning toteuttivat kyselyn kahdessa osassa, ja he toivat tutkimukseen mukaan myös sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen laajuuden. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 2) on esitelty Swangerin ja Chewningin tutkimuksessaan käyttämät ryhmät.

Taulukko 2. Swangerin ja Chewningin tutkimuksen ryhmät. (Swanger & Chewning 2001.)

Vaihe	Ryhmä	Sisäinen tarkastus ulkoistettu	Kenelle ulkoistettu	Henkilöstön eriytys	Ulkoistamisen laajuus
1	1	ei	-	-	-
1	2	Kyllä	Toinen tilintarkastusyhteisö	-	Kokonaan
1	3	Kyllä	Oma tilintarkastusyhteisö	-	Kokonaan
Vaihe	Ryhmä	Sisäinen tarkastus ulkoistettu	Kenelle ulkoistettu	Henkilöstön eriytys	Ulkoistamisen laajuus
2	1	ei	-	-	-
2	2	Kyllä	Oma tilintarkastusyhteisö	Kyllä	Kokonaan
2	3	Kyllä	Oma tilintarkastusyhteisö	Kyllä	Osittain
2	4	Kyllä	Oma tilintarkastusyhteisö	Ei	Kokonaan
2	5	Kyllä	Oma tilintarkastusyhteisö	Ei	Osittain

Ensimmäisessä vaiheessa kysely lähetettiin 999 analyttikolle, joista siihen vastasi 17,5 %. Toisessa vaiheessa kysely lähetettiin 990 analyttikolle, joista siihen vastasi 11,8 %. Tutkimuksen tulosten merkitsevyyden tutkimiseen käytettiin yksisuuntaista varianssi-analyysia. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle ryhmän vastausten keskiarvoja verrattiin ei-ulkoistettu ryhmään. Tulokse-

na saatiin, että ulkoistaminen omalle tilintarkastajalle heikentää huomattavasti tilintarkastajan riippumattomuutta. Kun ensimmäisen vaiheen ulkoistamisvaihtoehtojen keskiarvoja verrattiin keskenään, havaittiin, että tilintarkastajan riippumattomuus on parempi, kun ulkoistaminen on tehty toiselle tilintarkastusyhteisölle kuin omalle tilintarkastusyhteisölle.

Toisessa vaiheessa varianssianalyysin avulla todettiin, ettei ulkoistamisen laajuudella eikä ulkoistamisen laajuuden ja henkilöstön eriytyksen yhteisvaikutuksella ollut tilastollista merkitsevyyttä tutkittaessa tilintarkastajan riippumattomuutta. Tutkittaessa henkilöstön eriytyksen vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen havaittiin, että eriytyminen vaikutti positiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksessa havaittiin myös, että analyysit eivät kokeneet eroa ei-ulkoistettu vaihtoehdon ja henkilöstön eriytyksen vaihtoehdon välillä.

1.2. Tutkimusongelma ja lähestymistapa

Tässä tutkielmassa tutkitaan, vaikuttavatko eri sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallit sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta. Tutkimuksen kohteena on tilintarkastusyhteisön tilintarkastusasiakkaalleen tuottaman sisäisen tarkastuksen -palvelun vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Tutkimuksessa oletetaan, että esitetyt ulkoistamismallit vaikuttavat negatiivisesti vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta, koska ulkoistamisvaihtoehdoissa esiintyy tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavia tekijöitä. Tärkeimpinä esikuvina tälle tutkimukselle ovat Lowen ym. (1999) sekä Swangerin ja Chewningin (2001) tekemät tutkimukset, joissa tutkittiin lainanantajien ja analyysitöiden näkemyksiä sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Tutkielman hypoteesit on muodostettu edellä mainittujen tutkimusten ja tutkielman teoriaosuuden pohjalta.

Tutkimushypoteesi H1 tutkii sisäisen tarkastuksen ulkoistamistilannetta, jossa tilintarkastusyhteisössä tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen henkilöstö on eriytetty. Tämän ulkoistamisvaihtoehdon oletetaan vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Ulkoistaminen tilintarkastusta tekevälle yhteisölle aiheuttaa yhteisölle taloudellisen intressin asiakasta kohtaan, mikä voi heikentää tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoista kuvaa. Tätä taloudellista intressiä ei voida poistaa henkilöstön eriyttämisellä (Swanger & Chewning 2001: 119).

Hypoteesi H1:

H_0 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa tarkastustoimintojen henkilöstöt on eriytetty, ei vaikuta negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

H_1 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa tarkastustoimintojen henkilöstöt on eriytetty, vaikuttaa negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Tutkimushypoteesi H2 tutkii tilannetta, jossa tilintarkastusyhteisössä tilintarkastuksen ja ulkoistetun sisäisen tarkastuksen henkilöstö on sama. Tämän ulkoistamisvaihtoehdon oletetaan vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan, koska tarkastustehtävien sama henkilöstö aiheuttaa tilintarkastukseen oman työn tarkastamisen uhan tilintarkastusasiakkaaseen liittyvän taloudellisen intressin lisäksi.

Hypoteesi H2:

H_0 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa sama henkilöstö hoitaa sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta, ei vaikuta negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

H_1 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa sama henkilöstö hoitaa sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta, vaikuttaa negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Tutkimushypoteesi H3 tutkii tilannetta, jossa tilintarkastusyhteisössä tilintarkastuksen ja ulkoistetun sisäisen tarkastuksen henkilöstö on sama, ja sisäisen tarkastuksen suorittajat ovat myös päättämässä tarkastuskohteessa sisäisen tarkastuksen kehitysehdotusten toteuttamisesta. Tämän ulkoistamisvaihtoehdon oletetaan vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan, koska siinä esiintyy tilintarkastusasiakkaaseen liittyvä taloudellinen intressi ja voimakas oman työn tarkastamisen uhka. Tilintarkastajan oman työn tarkastamisen uhka on suuri, koska tilintarkastaja ei pelkää suorita sisäistä tarkastusta tarkastusasiakkaalle, vaan osallistuu myös asiakkaan päätöksentekoon. Asiakkaan päätöksentekoon osallistuminen on kiellettyä tilintarkastusalan suosituksissa (KHT-yhdistys 2007: 156).

Hypoteesi H3:

H_0 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa sama henkilöstö hoitaa sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta sekä osallistuu asiakkaan johdon päätöksentekoon, ei vaikuta negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

H_1 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa sama henkilöstö hoitaa sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta sekä osallistuu asiakkaan johdon päätöksentekoon, vaikuttaa negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Lisäksi oletetaan, että tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoista kuvaa uhkaavien tekijöiden lisääntyminen sisäisen tarkastuksen ulkoistamismalleissa lisää negatiivisia vaikutuksia sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta. Tätä tutkivat hypoteesit H_4 ja H_5 .

Hypoteesi H4:

H_0 : Tarkastustoimintojen henkilöstöjen eriyttämättömyys ei lisää negatiivisia vaikutuksia sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta verrattuna malliin, jossa henkilöstöt on eriytetty.

H_1 : Tarkastustoimintojen henkilöstöjen eriyttämättömyys lisää negatiivisia vaikutuksia sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta verrattuna malliin, jossa henkilöstöt on eriytetty.

Hypoteesi H5:

H_0 : Tarkastushenkilöstöjen eriyttämättömyys ja sen osallistuminen asiakkaan johdon päätöksentekoon ei vaikuta negatiivisimmin sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

H_1 : Tarkastushenkilöstöjen eriyttämättömyys ja sen osallistuminen asiakkaan johdon päätöksentekoon vaikuttaa negatiivisimmin sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Tutkielman aineisto kerätään Sisäiset tarkastajat ry:n jäsenille tehtävällä internetkyselyllä. Kyselytutkimus mukailee soveltuvien osin Lowen ym. (1999) sekä Swangerin ja Chewningin (2001) tekemiä kyselyitä. Kyselyssä käytettävät sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallit muodostetaan Lowen ym. (1999) tutkimuksen mukaan. Kyselyn vastaajat jaetaan neljään ryhmään, joista kullekin lähetetään sisäisen tarkastuksen järjestelyiden osalta eroava yrityskuvaus (ks. taulukko 3). Yhdessä ryhmässä sisäistä tarkastusta ei ole ulkoistettu, ja tämä ryhmä toimii vertailuryhmänä muille vastaajaryhmille, joissa sisäinen tarkastus on ulkoistettu eri tavoin tilintarkastusta tekevälle tilintarkastusyhteisölle. Tilastollisin menetelmin tutkitaan, onko vastaajaryhmien välillä tilastollisesti merkitsevää eroa suhtautumisessa tilintarkastajan riippumattomuuteen.

Taulukko 3. Kyselytutkimuksen ryhmät.

Ryhmä	Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen	Tarkastustoimintojen henkilöstön eriytyminen	Tilintarkastaja osallistuu asiakasyrityksen johdon päätöksentekoon
1	Ei	-	-
2	Omalle tilintarkastusyhteisölle	Kyllä	Ei
3	Omalle tilintarkastusyhteisölle	Ei	Ei
4	Omalle tilintarkastusyhteisölle	Ei	Kyllä

Tutkimuksen kohdistaminen sisäisille tarkastajille antaa uuden näkökulman jo aiemmin tutkittuun asiaan. Sisäisen tarkastuksen ulkoistamisesta tehdyissä aiemmissä tutkimuksissa on tutkittu tilinpäätöksen hyväksikäyttäjien näkemyksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tässä tutkimuksessa saadaan sisäisen tarkastuksen suorittajien näkökulma asiaan. Sisäiset tarkastajat ovat ottaneet osaa sisäisen tarkastuksen ulkoistamisesta koskevaan keskusteluun. He ovat kannanotoissaan tuoneet esille tilintarkastajan riippumattomuusongelman sisäisen tarkastuksen ulkoistamistilanteissa (Lowe ym. 1999: 10; Rittenberg & Covalleski 2001: 617; Swanger & Chewning 2001: 116).

Sisäisten tarkastajien valintaa tutkimuksen kohderyhmäksi voi perustella myös heidän keskeisellä asemalla yrityksen valvontaympäristössä, minkä myötä heillä on selkeä käsitys yritykseen kohdistuvasta valvonnasta. Heille tämän tutkielman keskeiset käsitteet, sisäinen tarkastus, tilintarkastus ja riippumattomuus, ovat tuttuja. Yhteistyö tilintarkastuksen kanssa on osa sisäisen tarkastuksen työtä, minkä myötä sisäisillä tarkastajilla on selkeä kuva tilintarkastuksesta ja siihen liittyvistä perusolettamuksista.

1.3. Tutkielman rakenne

Tutkielma tarkastelee sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan sekä teoreettiselta että empiiriseltä kannalta. Teoriaosuus perustuu aikaisempiin tutkimuksiin sekä kirjallisuuteen. Empiirinen osuus perustuu kyselytutkimuksella hankitun aineiston analysointiin tilastollisilla menetelmillä.

Tutkielman ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimuksen aihealuetta ja kerrotaan tutkimusongelmasta sekä lähestymistavasta, jolla tutkimus toteutetaan. Lisäksi luvussa selvitetään tutkimuksen merkitystä. Toisessa luvussa esitellään sisäisen tarkastuksen asemaa yrityksen valvontaympäristössä ja sen merkitystä sekä sen suhdetta tilintarkastukseen. Kolmannessa luvussa tarkastellaan tilintarkastajan riippumattomuus -käsitettä ja sen sisältöä tutkimuksen kannalta olennaisilta osin.

Neljännessä luvussa selvitetään sisäinen tarkastuksen ulkoistamista ja siihen liittyviä etuja ja haittoja. Viidennessä luvussa esitellään tutkimusaiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia. Kuudennessa luvussa käsitellään aineiston keruussa käytettyä kyselytutkimusta ja esitellään sekä perustellaan tutkimuksessa käytetyt tilastolliset menetelmät. Seitsemäs luku keskittyy tutkimuksen hypoteesien testaamiseen ja testitulosten analysointiin. Kahdeksannessa luvussa esitetään tutkielman loppupäätelmät. Lisäksi pohditaan tutkimukseen mahdollisesti liittyviä puutteita ja ongelmia sekä hahmotellaan jatko-tutkimusmahdollisuuksia.

2. SISÄINEN TARKASTUS OSANA YRITYKSEN VALVONTAYMPÄRISTÖÄ

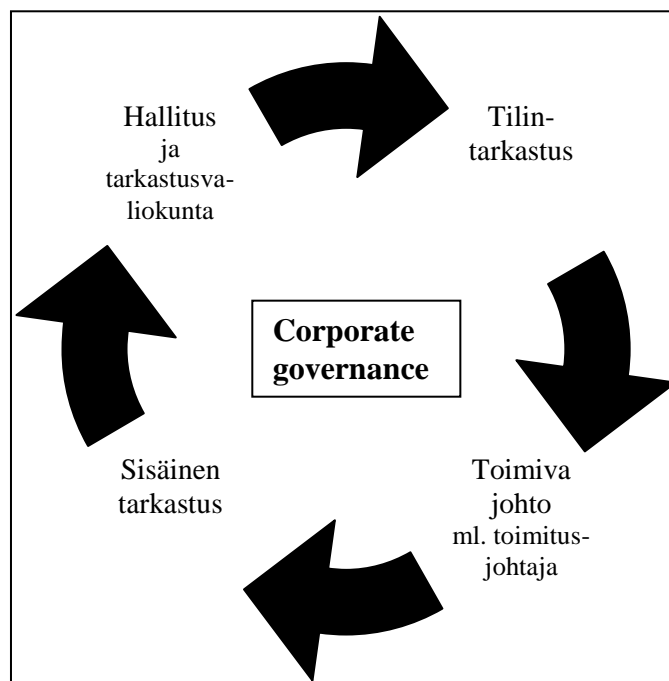
Tänä päivänä sisäinen tarkastus nauttii suurempaa huomiota kuin koskaan ennen. Tämä johtuu paljastuneista yritysskandaaleista, joiden seurauksena corporate governance ja sisäinen valvonta ovat tulleet yleisen mielenkiinnon kohteiksi. Suunnannäyttäjänä tässä kehityksessä on ollut Yhdysvallat Sarbanes-Oxley-lain myötä, joka toi huomattavia muutoksia sikkäläisten pörssiyhtiöiden sisäiseen valvontaan (Goodwin-Stewart & Kent 2006: 83). Myös muualla maailmassa on seurattu Yhdysvaltojen esimerkkiä erilaisten toimintasuositusten ja lakien muodossa. Italialaisen Parmalatin kirjanpitoskandaalin paljastuminen on omalta osaltaan vauhdittanut yritysten valvontaa koskevan ohjeistuksen tarkentumista myös Euroopassa. (Carcello, Hermanson & Raghunandan 2005: 117–118.)

Kun sisäistä tarkastusta pyritään asemoimaan, huomataan sen linkittyvän moneen asiaan. Sisäinen tarkastus on osa corporate governancea. Se on myös osa sisäistä valvontaa ja yrityksen johdon työkalu organisaation toiminnan kontrollointiin ja kehittämiseen. Sisäinen tarkastus tekee myös yhteistyötä yrityksen tilintarkastajan kanssa ja on samalla osa tilintarkastuksen tarkastuskohdetta. Edellä esitellyt linkitykset osoittavat, kuinka keskeinen osa sisäinen tarkastus on tämän päivän yritystoimintaa.

2.1. Corporate governance

Corporate governancesta käytetään erilaisia suomennoksia. Eri yhteyksissä käytetään termejä hyvä hallintotapa, johtamis- ja hallintotapa, hallintokulttuuri, hallinnointi ja ohjaus ja niin edelleen. Varsinaista vakiintunutta suomennosta ei ole, joten tässä tutkielmassa käytetään jatkossa termiä corporate governance. Sisäisten tarkastajien kansainvälisen kattojärjestön The Institute of Internal Auditors (IIA) määritelmän mukaan corporate governance on prosessien ja rakenteiden yhdistelmä, jota hallitus käyttää informoidakseen organisaatiota ja johtaakseen, toimeenpannakseen ja seuratakseen organisaation toimintoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Suomen kauppa- ja teollisuusministeriön mukaan corporate governance -käsitteen laajuus voi vaihdella. Suppeimmillaan se tarkoittaa sitä, miten yrityksen hallitus työskentelee. Hieman yleisemmin sillä tarkoitetaan yrityksen johdon toimintaa ja valvontaa. Laajasti ymmärrettynä corporate governance tarkoittaa kaikkia niitä menettelytapoja ja välineitä, joilla yrityksen omistajat ja muut etutahot pyrkivät vaikuttamaan yrityksen johdon toimintaan ja päätöksentekoon. (Holopainen ym. 2006: 15; Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006.)

Corporate governancesta on useita eri tahojen tekemiä määritelmiä. Eri määritelmissä peruseriaatteen ovat kuitenkin melko samanlaiset, ja corporate governancen päämääränä niissä nähdään omistajien odotusten täyttäminen ja arvon tuottaminen. IIA:n mukaan corporate governancessa on neljä keskeistä toimijaa: hallitus tarkastusvaliokuntineen, ylin johto, sisäinen tarkastus ja tilintarkastus (ks. kuvio 1). Nämä ovat organisaation ydintoimijat, joiden välillä tiedonvälityksen ja toiminnan koordinoinnin tulee olla tehokasta. Näiden ydintoimijoiden lisäksi voidaan corporate governanceen liittää muitakin toimijoita, valitun näkökulman mukaan. (Holopainen ym. 2006: 15–16.)

Kuvio 1. Neliyhteys ja toimijoiden tehokas vuorovaikutus. (Holopainen ym. 2006: 24, muokattu.)

Corporate governancen merkitys on kasvanut suurien kirjanpito- ja tilintarkastusskandaalien myötä. Skandaalien myötä on ympäri maailmaa säädetty lakeja ja annettu suosituksia corporate governancesta. Yhdysvalloissa 30.7.2002 säädetyssä pörssiyhtiöitä koskevassa Sarbanes-Oxley-laissa (SOX) puututaan monelta osin corporate governanceen. Lain tavoitteena on suojella sijoittajia ja parantaa sijoittajien luottamusta markkinoihin, parantamalla yrityksen julkistamien tietojen luotettavuutta ja oikeellisuutta. SOX velvoittaa listayhtiöiden johtoa raportoimaan muun muassa yrityksen sisäisen valvonnan tasosta ja tilintarkastajia kommentoimaan omalta osaltaan yrityksen sisäistä val-

vontaa. Koska sisäinen tarkastus arvioi sisäisen valvonnan toimivuutta, SOX on lisännyt yritysten kiinnostusta sisäisen tarkastuksen tuottamiin palveluihin. Suomessa ei ole SOXia vastaavaa lainsäädäntöä, mutta vuonna 2003 julkaistiin pörssiyhtiöitä koskevat corporate governance suositukset, joissa määrätään yhtiöt raportoimaan yhtiön johdon, sisäisen valvonnan, riskienhallinnan, sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen toiminnasta. (Halla, Hätinen, Grönfors-Kallio, Malm, Kaisanlahti, Kontula & Väisänen 2003: 11–12, 23, 33; Carcello, Hermanson & Raghunandan 2005: 117–118.)

2.2. Sisäinen valvonta

Sisäistä valvontaa voidaan lähestyä COSO-mallin (1992) kautta. COSO-malli on ensimmäinen malli, jossa esitellään sisäisen valvonnan määritelmä ja sisäisen valvonnan osatekijät. COSO-mallin mukaan sisäinen valvonta on prosessi, johon osallistuvat organisaation hallitus, johto ja muu henkilöstö. Sisäisellä valvonnalla pyritään varmistamaan tavoitteiden saavuttaminen toimintojen tarkoituksenmukaisuudessa ja tehokkuudessa, taloudellisen raportoinnin ja tiedon luotettavuudessa sekä lakien ja säännösten noudattamisessa. Mallissa sisäinen valvonta koostuu viidestä osatekijästä, jotka ovat kytköksissä toisiinsa ja johtamisprosessiin. Nämä osatekijät ovat: valvontaympäristö, riskienhallinta, valvontatoimenpiteet, tieto ja tiedonvälitys sekä seuranta ja valvonta. Sisäinen tarkastus on osa COSO-mallin seuranta- ja valvontaosa-aluetta. (Rittenberg & Schwieger 1997: 180–181; Halla ym. 2003: 34–35.)

Organisaation sisäisen valvonnan laatu vaikuttaa taloudellisen informaation oikeellisuuteen sekä organisaation kykyyn tehdä oikeita päätöksiä, joilla varmistetaan liiketoiminnan onnistuminen. Sisäisen valvonnan merkitys on kasvanut organisaatioissa, kun niiden toimintaympäristöt ovat laajentuneet ja muuttuneet. Organisaatioiden toiminnan monimutkaistuesssa myös toimintaan liittyvät riskit kasvavat. Uuden riskitilanteen hallinnan edellytys on hyvin toimiva sisäinen valvonta, sillä sisäisen valvonnan laatu vaikuttaa todennäköisyyteen havaita riskit ja hallita ne oikein. Sisäisen valvonnan toimivuuden turvaaminen on sekä johdon, omistajien että sijoittajien etu. Hyvin toimiva sisäinen valvonta on yksi tekijä, jolla yritys voi houkuttaa sijoittajia. Sisäisen valvonnan toimintaa ja tehokkuutta tarkkailee sisäinen tarkastus. Se raportoi sisäisen valvonnan tilasta johdolle, joka on vastuussa sisäisen valvonnan kehittämisestä. (Rittenberg & Schwieger 1997: 170–171; Halla ym. 2003: 33–34.)

2.3. Sisäisen tarkastuksen merkitys

Sisäisen tarkastuksen ammattistandardeissa määritellään, että sisäinen tarkastus on riippumatonta ja objektiivista arviointi- ja varmistus- sekä konsultointitoimintaa, jonka on tarkoitus tuottaa organisaatiolle lisäarvoa ja parantaa sen toimintaa. Sisäinen tarkastus tukee organisaatiota sen tavoitteiden saavuttamisessa tarjotessaan järjestelmällisen lähestymistavan organisaation riskienhallinta-, valvonta- sekä johtamis- ja hallintoprosessien tehokkuuden arviointiin ja kehittämiseen. (Sisäiset tarkastajat ry 2004: 1.)

Sisäistä tarkastusta tarvitaan suurissa organisaatioissa, joissa johtamis- ja hallinto- sekä valvonta- ja riskienhallintaprosessit ovat niin vaativia ja monimutkaisia, ettei hallitus ja toimeenpaneva johto pysty kantamaan valvontavastuutaan ilman asiantuntija-apua. Sisäiset tarkastajat tarjoavat tällaista asiantuntemusta. He tekevät arvioita organisaation toiminnasta, ja sen kyvystä saavuttaa asetetut tavoitteet. (Holopainen ym. 2006: 15–16.)

Sisäisen tarkastuksen merkitys on muuttunut. Perinteisesti se on ollut organisaation toiminnan tarkkailija, mutta nykyisin sisäinen tarkastus on organisaatiossa lisäarvoa tuottava toiminto (Ahlawat & Lowe 2004: 147–148). Sisäisen tarkastuksen lisäarvo muodostuu sen objektiivisen tarkastustoiminnan tuloksena esitetyistä kehitysehdotuksista, joita toteuttamalla yritys voi saavuttaa taloudellisia hyötyjä. Sisäisen tarkastuksen tarjoamat palvelut ovat monipuolistuneet, ja sen asema yrityksissä on tullut yhä keskeisemmäksi. Siitä on tullut riskienhallinnan ja corporate governancen keskeinen toimija (Goodwin-Stewart & Kent 2006: 83). Sisäisen tarkastuksen laajuus ja tavoitteet vaihtelevat paljon tarkastuskohteen koon, rakenteen sekä johdon tavoitteiden mukaan. (Halla ym. 2003: 88.)

Sisäinen tarkastus avustaa ja tukee hallitusta ja johtoa arviointi- ja varmistuspalveluilla. Sisäiset tarkastajat tuottavat yrityksen johdolle ja hallitukselle informaatiota sisäisen valvontajärjestelmän toimivuudesta, johtamis- ja hallintojärjestelmän tarkoituksenmukaisuudesta, prosessien tehokkuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta, raportoinnin luotettavuudesta ja säädösten noudattamisesta. Nykyään yhä enemmän sisäinen tarkastus tarjoaa myös konsultointia organisaatioille johtamis- ja hallintojärjestelmässä, riskienhallinnassa sekä valvonnassa. (Holopainen ym. 2006 16–17; Speklè, van Elten & Kruis 2007: 102.)

Sisäinen tarkastus toimii hallituksen tai vastaavan toimielimen alaisena, ja se on toimivan johdon kumppani. Sisäinen tarkastus toimii yrityksen johdon vahvistamien toimin-

taperiaatteiden mukaisesti. Toimintaperiaatteissa on määriteltävä sisäisen tarkastuksen tarkoitus ja sen toiminta-alue sekä se, ettei tarkastajilla ole toimivaltaa ja vastuuta tarkastettavien toimintojen osalta. Muun organisaation, pois lukien johto, kannalta sisäinen tarkastus on ulkopuolinen, riippumaton ja objektiivinen arvioija ja konsultti, mikäli se toimii ammatillisen viitekehyksen puitteissa. (Halla ym. 2003: 88; Holopainen ym. 2006: 16.)

2.4. Sisäisen tarkastuksen suorittaminen

Sisäistä tarkastusta harjoitetaan ympäri maailmaa erilaisissa toimintaympäristöissä ja organisaatioissa, jotka voivat vaihdella koon, päämäärien ja rakenteen suhteen. Myös tavat ja lainsäädäntö vaihtelevat maittain. Nämä erot vaikuttavat sisäisen tarkastuksen käytäntöön. Sisäistä tarkastusta säätelee se ympäristö, jossa toiminto hoitaa tehtäviään. Ammatillisen viitekehyksen mukaisen toimintatavan noudattaminen on kuitenkin ensiarvoista, jotta sisäinen tarkastus täyttää velvollisuutensa. Sisäisen tarkastuksen ammatillisen viitekehyksen muodostavat ammattistandardit, sisäisen tarkastuksen määritelmä, eettiset ohjeet sekä muu ohjeistus. (Rittenberg & Schwieger 1997: 744; Halla ym. 2003: 88; Sisäiset tarkastajat ry 2004: 1–3.)

Sisäisen tarkastuksen ammattistandardien tarkoituksena on kuvata peruseriaatteet, joita sisäisessä tarkastuksessa tulee noudattaa. Ne luovat viitekehyksen erilaisten lisäarvoa tuottavien sisäisen tarkastuksen tehtävien suorittamiselle. Ne luovat myös pohjan sisäisen tarkastuksen tulosten arvioinnille. Ammattistandardit edistävät myös organisatoristen ja toiminnallisten prosessien kehittämistä. (Sisäiset tarkastajat ry 2004: 2.)

Sisäisen tarkastuksen eettisillä ohjeilla pyritään edistämään sisäisen tarkastuksen ammattietiikkaa. Eettisen ohjeet ovat ammattikunnalle välttämättömiä, koska sisäisen tarkastuksen arvostus perustuu luottamukseen siitä, että riskienhallinnan ja valvonnan sekä johtamis- ja hallintotavan arviointi ja varmistus on objektiivista. (Sisäiset tarkastajat ry 2004: 23.)

Sisäisen tarkastuksen yritykselle tuottama lisäarvo perustuu sen tekemän tarkastuksen objektiivisuuteen. Objektiivisuuden edellytyksenä on tarkastettavan alueen tuntemus ja kyky puolueettomuuteen aineiston keruussa ja arvioinnissa. Objektiivisuus on olennaista tarkastuksen asianmukaiselle suorittamiselle. Sisäisten tarkastajien objektiivisuus on herättänyt keskustelua sisäisen tarkastuksen muuttuneen roolin ja siihen kohdistuvien

taloudellisten paineiden ja ulkoistamispäätösten vuoksi. Sisäisen tarkastuksen riippumattomuus on monimutkaisempi asia, koska sisäinen tarkastus on osa organisaatiota. Mahdollisimman hyvä riippumattomuus saavutetaan, kun sisäinen tarkastus raportoi suoraan ylimmälle johdolle. (Rittenberg & Schwieger 1997: 725; Ahlawat & Lowe 2004: 147.)

2.5. Sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen suhde

Sisäinen tarkastus ja tilintarkastus voivat tehdä yhteistyötä, koska niiden toimenkuville löytyy yhteneväisyyksiä. Tämä yhteistyö on yksi keino tehostaa tilintarkastusta ja vähentää tilintarkastajan tarkastustunteja, mikä pienentää tilintarkastuspalkkioita. Tarkastustoimintojen yhteistyön edellytys on, että sisäinen tarkastus on suoritettu laadukkaasti, objektiivisesti ja ammattitaitoisesti. (Felix, Gramling & Maletta 2001: 514.)

Felix ym. (2001) tutkivat, mitkä tekijät vaikuttavat sisäisen tarkastuksen hyödynnettävyyteen tilintarkastuksessa, kun pyritään alentamaan tilintarkastuspalkkioita. Tutkimuksen tuloksena saatiin, että sisäisen tarkastuksen hyödynnettävyyteen tilintarkastuksessa vaikuttavat: sisäisen tarkastuksen saatavuus tilintarkastushetkellä, sisäisen tarkastuksen laatu, yhteistyön koordinointi läpi vuoden sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen välillä sekä tilintarkastuskohteeseen liittyvä riski.

Tarkastustoimintojen yhteistyössä tulee ottaa huomioon, että sisäinen tarkastus on osa tilintarkastuksen tarkastuskohdetta. Tilintarkastajan tulee perehtyä tarpeellisessa määrin sisäisen tarkastuksen toimintaan tunnistaa olennaisen virheen tai puutteen riskit tilinpäätöksessä ja arvioidakseen niitä sekä suunnitellakseen ja suorittaakseen tilintarkastustoimenpiteitä. Jos tilintarkastaja toteaa sisäisen tarkastuksen toimivan tehokkaasti, tilintarkastajan tarkastustoimenpiteiden luonnetta ja ajoitusta voidaan muuttaa ja niiden laajuutta voidaan rajoittaa. Tarkastustoimenpiteitä ei kuitenkaan voida jättää kokonaan suorittamatta. (KHT-yhdistys 2007: 612.)

Sisäinen tarkastus ei voi saavuttaa samaa riippumattomuutta, jota vaaditaan ulkoiselta tilintarkastajalta hänen antaessa tilintarkastuskertomusta. Tämä johtuu siitä, että sisäinen tarkastus on yrityksen johdon määrittelemä toiminto (Swanger & Chewning 2001: 115). Tilintarkastajalla on yksin vastuu antamastaan tarkastuslausunnosta, eikä sisäisen tarkastuksen hyväksikäyttö pienennä tätä vastuuta. Kaikki ulkoiseen tilintarkastukseen liittyvä harkinta kuuluu ulkoiselle tilintarkastajalle. (KHT-yhdistys 2007: 612.)

Vaikka sisäisellä tarkastuksella ja tilintarkastuksella on yhtäläisyyksiä, niillä on myös peruslähtökohdissa keskeinen ero. Tilintarkastaja toimii yhtiön omistajien ja muiden ulkoisten sidosryhmien edunvalvojana, ja tilintarkastajan keskeinen tehtävä on raportoida yrityksen tilinpäätöksen luotettavuudesta. Sisäinen tarkastus toimii yrityksen johdon alaisuudessa ja palvelee johtoa tuottaen sille raportteja yrityksen toiminnoista. (Sawyer 1988: 21–22.)

Sawyer (1988: 24–25) on verrannut sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta. Hän on tiivis-
tänyt sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen keskeiset erot taulukoksi (ks. taulukko 4).

Taulukko 4. Erot sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen välillä. (Sawyer 1988: 24–25.)

Sisäinen tarkastus	Tilintarkastus
<ul style="list-style-type: none"> • Työsuhteessa organisaatioon 	<ul style="list-style-type: none"> • Organisaatiosta riippumaton ulkopuolinen
<ul style="list-style-type: none"> • Palvelee organisaation tarpeita 	<ul style="list-style-type: none"> • Palvelee kolmatta osapuolta, joka tarvitsee luotettavaa taloudellista informaatiota
<ul style="list-style-type: none"> • Tarkastaa organisaation kaikkien toimintojen ja kontrollien merkityksen, tehokkuuden ja taloudellisuuden 	<ul style="list-style-type: none"> • Tarkastaa tilinpäätöksen ja taloudellisen tiedon luotettavuuden sekä organisaation toimintoja määräytyiltä osin
<ul style="list-style-type: none"> • On velvollinen suoraan ehkäisemään väärinkäytöksiä kaikissa tarkastetuissa toiminnoissa 	<ul style="list-style-type: none"> • On yleisesti velvollinen estämään ja havaitsemaan väärinkäytöksiä, mutta suorassa vastuussa tilinpäätöksen oikeellisuudesta
<ul style="list-style-type: none"> • Riippumaton tarkastettavista toiminnoista, mutta toimii johdon alaisuudessa 	<ul style="list-style-type: none"> • Riippumaton tarkastettavasta yhtiöstä
<ul style="list-style-type: none"> • Tarkastustoiminta on jatkuvaa 	<ul style="list-style-type: none"> • Tarkastus tapahtuu tilikauden päättyessä

3. TILINTARKASTAJAN RIIPPUMATTOMUUS

Tilintarkastaja on ensisijaisesti omistajien edunvalvoja, jonka omistajat valitsevat valvomaan yrityksen johdon toimintaa. Tilintarkastajan asema on korostunut, kun yritysten omistus ja johto ovat eriytyneet. Pörssiyhtiöissä tilintarkastus on keskeinen keino osakkeenomistajien edunvalvonnassa. Tosin tilintarkastaja ei valvo pelkästään omistajien etuja, vaan palvelee tarkastustyöllään myös muita yrityksen sidosryhmiä. (Riistama 1994: 24, 26.)

Tilintarkastus on Suomessa lähtökohtaisesti laillisuusvalvontaa (Riistama 1993: 12). Laillisuusnäkökohdan painottuminen ilmenee siinä, että tilintarkastusta koskevat säännökset sisältyvät tilintarkastuslakiin ja yhteisö- sekä säätiölainsäädäntöön. Tilintarkastuslaki on yleislaki, jota tulee noudattaa, mikäli muussa lainsäädännössä ei ole sitä koskevia muita määräyksiä. Tilintarkastajan tulee myös noudattaa tilintarkastusalan standardeja ja suosituksia sekä hyvää tilintarkastustapaa tarkastustyössään. Nykyään on myös tilintarkastusta koskevaa kansainvälistä säännöstöä, kuten Euroopan Unionin tilintarkastusdirektiivi ja suositus tilintarkastajan riippumattomuudesta. (Saarikivi 1999: 8.)

Tilintarkastus käsittää tarkastuskohteen kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen (TTL 11:1). Suomessa tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös ja toimintakertomus sekä muut lain mukaan tilinpäätökseen liitettäväksi tai tarkastuksen piiriin luettavat asiakirjat kaikilta olennaisilta osin laadittu voimassa olevien säännösten mukaisesti ja antaako tilinpäätös ja toimintakertomus kirjanpitolaissa tarkoitetulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastajan tulee suorittaa myös hallinnon tarkastus ja antaa siitä lausunto. Hallinnon tarkastuksessa tavoitteena on selvittää vastuuvuolosten toiminnan lainmukaisuutta kyseessä olevan yhteisölainsäädännön säännösten perusteella. (KHT-yhdistys 2007: 287.)

Tilintarkastuksen riippumattomuus on yksi tilintarkastuksen keskeisistä perusolettamuksista. Myös tilintarkastuslaki (TTL 24:1) edellyttää tilintarkastajalta riippumattomuutta suoritettaessa tilintarkastustehtäviä. Tilintarkastuksen keskeinen tehtävä on informaation välittäminen. Tilintarkastuksen avulla varmennetaan kirjanpidon tuottaman taloudellisen informaation oikeellisuus. Riippumattomuus liittyy tässä yhteydessä informaation välityksen asianmukaisuuteen, ja sillä varmistetaan tilinpäätösinformaation oikeellisuus. Tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastaja välittää tarkastuksen kohteesta informaatiota sidosryhmille. Tilintarkastuskertomuksen käyttäjät voivat luottaa tilintar-

kastuskertomukseen vain, jos tilintarkastaja on riippumaton. (Flint 1992: 29; Sarja 1999: 7; Bakar, Rahman & Rashid 2005: 805.)

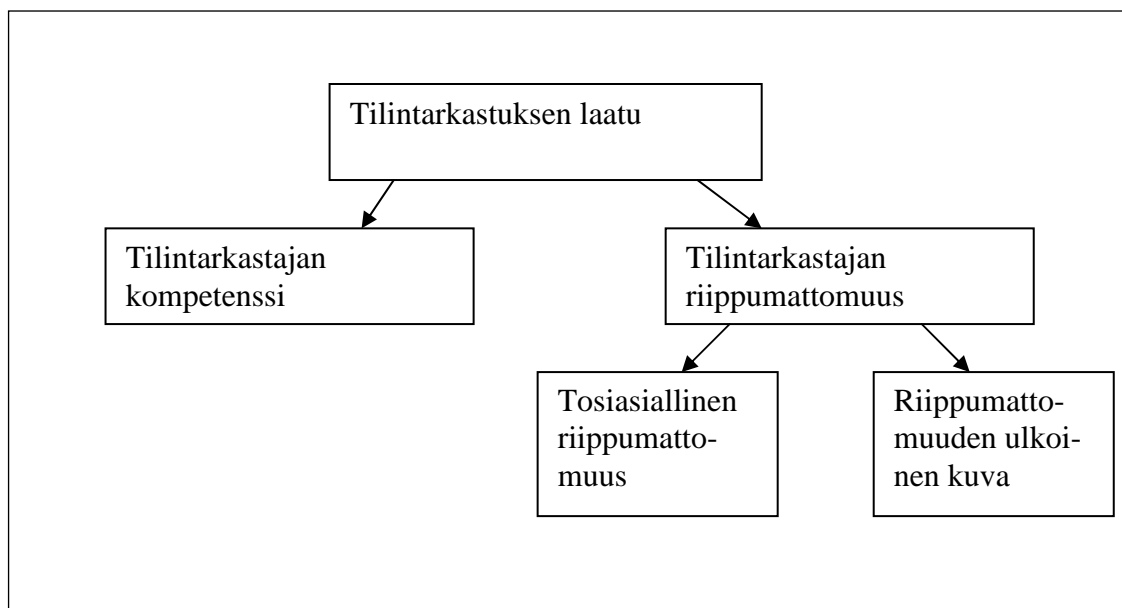
Tilintarkastajan on oltava riippumaton tarkastuskohteestaan ja sen jäsenistä. Tilintarkastajan tulee muodostaa mielipiteensä ja tehdä johtopäätöksensä objektiivisesti. Tilintarkastajan toimintaan eivät saa vaikuttaa aiemmat yhteydet tarkastuksen kohteena olevaan asiaan. Myöskään tarkastuksen lopputulos tai sen seuraukset eivät saa vaikuttaa tarkastustyön suorittamiseen. Tilintarkastuksen arvovalta ja hyväksyntä perustuvat tilintarkastuksen riippumattomuuteen. Tilintarkastajan on valvottava yhtiön lukuisten sidosryhmien etuja, mikä laajentaa riippumattomuuden tarkasteluperspektiiviä. Riippumattomuuden vaarantavat seikat voivat johtua muistakin tahoista kuin itse tarkastuskohteesta, minkä takia riippumattomuustarkastelussa tulee ottaa huomioon myös yhtiön sidosryhmät. Kun on kyseessä eri sidosryhmien intressien valvominen, herää kysymys tilintarkastajan kyvystä hoitaa tehtävänsä ilman lojaliteettiristiriitoja. Eri sidosryhmien intressit eroavat toisistaan. Tässä tilanteessa tilintarkastajan toimintaa ohjaa hänen lakiin perustuva tilintarkastustehtävä ja sen sisältö. (Flint 1992: 29, 46; Saarikivi 1999: 40–41.)

Riippumattomuuden yhteydessä on otettava huomioon, ettei tilintarkastajan täydellinen riippumattomuus ole mahdollista. Tämä on seurausta siitä, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on joitakin keskinäisiä yhteyksiä. Tilintarkastajan riippumattomuus on uhattuna myös johtuen moninaisista sidoksista tilintarkastusasiakkaaseen nähden. Asiakasyritys tekee yhteistyösopimuksen tilintarkastajan kanssa, maksaa tälle palkkioita ja voi myös erottaa tilintarkastajan. Tämä asetelma tekee tilintarkastajan riippumattomuuden säilymisen mahdottomaksi. Tällaisten tilintarkastajan taloudellisten ja muiden suhteiden merkitystä tulee arvioida sen mukaan, mitä harkitseva ja asiaan perehtynyt kolmas osapuoli ei voisi pitää hyväksyttävänä. (Bazerman, Morgan & Loewenstein 1997: 90, 93; KHT-yhdistys 2007: 126.)

3.1. Tosiasiallinen riippumattomuus ja riippumattomuuden ulkoinen kuva

Tilintarkastuksen laatu muodostuu kahdesta komponentista (ks. kuvio 2): kompetenssista ja riippumattomuudesta (Fearnley & Beattie 2004: 120–121). Kompetenssi tarkoittaa tilintarkastajan osaamista ja ammattitaitoa. Kompetenssi muodostuu koulutuksen, harjoittelun ja kokemuksen kautta. Kompetenssi edellyttää, että tilintarkastaja tuntee tilintarkastuksen periaatteet, käytännöt, proseduurit sekä tarkastuksen kohteena olevat asiat. (Flint 1992: 48.)

Riippumattomuus muodostuu kahdesta osatekijästä tosiasiallisesta riippumattomuudesta ja riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta. Riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta käytetään myös termiä havaittavissa oleva riippumattomuus. Tässä tutkielmassa käytetään termiä riippumattomuuden ulkoinen kuva. Tosiasiallisella riippumattomuudella tarkoitetaan, että tilintarkastaja ottaa tarkastuksen kannalta kaikki merkittävät asiat huomioon ja muodostaa käsityksensä tarkastuskohteesta itsenäisesti. Tosiasiallinen riippumattomuus on tilintarkastajan mielentila tai henkinen asennoitumistapa tarkastuskohdetta kohtaan. Riippumattomuuden ulkoinen kuva on rationaalisen ulkopuolisen tarkastelijan näkemys tilintarkastuksen uskottavuudesta. Tämä edellyttää, että tilintarkastaja välttää asioita ja tilanteita, jotka voivat saada ulkopuolisen tarkastelijan epäilemään tilintarkastajan riippumattomuutta. Riippumattomuuden jako kahteen osa-alueeseen on yleisesti tunnettu tapa esittää riippumattomuuskäsite. Riippumattomuuden olemassaolo edellyttää, että molemmat osa-alueet toteutuvat samanaikaisesti. (Bartlett 1993: 53; Sarja 1999: 162–163.)

Kuvio 2. Tilintarkastuksen laadun osatekijät.

Riippumattomuuden sääntelyn kannalta kaksijakoinen lähestymistapa on ongelmallinen. Tilintarkastajan henkistä asennoitumista on mahdotonta säännellä. Sitä on mahdotonta mitata yleispätevästi, eikä sille voida asettaa numeerisia kriteerejä. Sääntely on mahdollista ainoastaan riippumattomuuden ulkoisen kuvan osalta. Sääntelyllä pyritään eliminoimaan sellaisten tekijöiden ja riippuvuussuhteiden olemassaolo, jotka voivat rajoit-

taa tilintarkastajan toimintavapautta ja täten vaikuttaa kielteisesti ulkopuolisen henkilön havaintoihin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Riippumattomuuden varmistamiseksi on kehitetty erilaisia mekanismeja, kuten riippumattomuuden ja esteellisyyden sekä erilaisten vastuukysymysten oikeudellinen sääntely sekä ammattikuntakohtaiset eettiset normit ja toimintaohjeet. Tällaisten mekanismien merkitys on siinä, että niiden avulla ulkopuolisen henkilön on mahdollista tiedostaa, miten tilintarkastajan tulee toimia, jotta hän toimii asianmukaisesti. Tässä on kyse toiminnan läpinäkyvyydestä. Tällöin oletetaan, että tilintarkastajan toimiessa yleisesti hyväksytyjen normien ja ohjeiden mukaisesti ulkopuolisen tarkkailijan luottamus järjestelmään säilyy. Nämä kriteerit asettavat minimivaatimukset tilintarkastajan toiminnalle. (Saarikivi 1999: 47; Sarja 1999: 163–164.)

Riippumattomuuden ulkoista kuvaa tarkasteltaessa törmätään ongelmaa, pitäisikö riippumattomuutta tarkastella sellaisen henkilön näkökulmasta, joka tuntee tilintarkastuksen sisällön, vai sellaisen henkilön näkökulmasta, joka ei tunne tilintarkastusprosessia. Tutkimuksissa on havaittu, että tilintarkastuksen tunteva henkilö ei ole niin huolissaan riippumattomuuden vaarantumisesta kuin henkilö, joka ei tunne tilintarkastusta. Tästä voidaan päätellä, ettei skeptinen, tilintarkastusta tuntematon henkilö voi vakuuttua tilintarkastajan riippumattomuudesta. (Burton 1980: 51.)

3.2. Tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavat tekijät

Tilintarkastajan riippumattomuutta voidaan konkretisoida riippumattomuuden vaarantavien tekijöiden avulla. Tällöin riippumattomuus nähdään tekijöiden avulla, joiden olemassaolo poistaa oletuksen tilintarkastajan riippumattomuudesta. Näistä riippumattomuuden vaarantavista tilanteista ja tekijöistä on tehty useita luokitteluja. Tässä tutkielmassa käsitellään Flintin (1992), Woolfin (1994) ja kansainvälisen tilintarkastusalan kattojärjestön IFACin (International Federation of Accountants) (2005) eettisissä ohjeissaan esittämiä luokitteluja riippuvuustilanteista ja tekijöistä, jotka vaikuttavat tilintarkastajan riippumattomuuteen.

Flint (1992: 63–84) on ryhmitellyt tilintarkastajan riippumattomuuden säilymiseen vaikuttavat tekijät viiteen ryhmään. Ryhmät koostuvat tekijöistä, jotka joko vaarantavat riippumattomuuden tai jotka ovat riippumattomuuden olemassaolon ehtoja.

1. Henkilökohtaiset ominaisuudet

2. Henkilösuhteet
3. Taloudellinen intressi tai riippuvuus
4. Tarkastustyön ja raportoinnin vapaus
5. Tilintarkastajan asema organisaatiossa

Tilintarkastajan kaksi tärkeintä henkilökohtaista ominaisuutta ovat rehellisyys ja luonteen lujuus. Vaikka tilintarkastaja olisi kompetentti, mutta hänellä heikko moraali ja edellä mainitut ominaisuudet puuttuvat, vaarantuu hänen riippumattomuutensa tilanteissa, joissa hänen työhönsä kohdistuu paineita. Henkilösuhteet liittyvät läheisiin suhteisiin tarkastuskohteen edustajaan. Tässä näkökulmassa nousee esiin eturistiriidat ja kykenemättömyys objektiivisuuteen tarkastustilanteessa. Myös tilintarkastajan taloudellinen intressi tarkastuskohteesta vaarantaa tilintarkastuksen riippumattomuuden. Jos tilintarkastaja on sijoittanut tarkastuskohteeseen, saanut lainaa tarkastuskohteesta tai nauttii huomattavista tarkastuskohteen tarjoamista eduista, on tilintarkastaja estynyt toimittamaan tarkastusta kohteessa. Myös, jos tarkastuskohteen maksamat palkkiot muodostavat huomattavan osan tilintarkastajan kokonaispalkkioista, muodostuu tästä uhka tilintarkastajan riippumattomuudelle. (Flint 1992: 64–72.)

Tarkastustyön ja raportoinnin vapaus tarkoittaa, että tilintarkastajalla on mahdollisuus saada riittävä tarkastusaineisto, mahdollisuus riittävän laajaan tarkastustyöhön ja vapaus ilmaista mielipiteensä. Tilintarkastajan ei kuulu myöskään ottaa vastaan neuvoja ulkopuolisilta eikä tarkastuksen kohteelta tehdessään tarkastustyötä. Tilintarkastajan asema organisaatiossa käsittää tilintarkastajan valinnan ja tarkastustyön tekemisen. Jos tilintarkastajan valitsevat tarkastuksen kohteena olevat henkilöt, tämä vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Tarkastustyön tekemisen kohdalla ongelmia aiheuttaa tilintarkastajan muu toiminta tarkastuskohteessa, mikä voi vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. (Flint 1992: 72–83.)

Myös Woolf (1994: 435–436) on luokitellut riippumattomuuden vaarantavat tekijät. Hänen luokittelunsa tekijät voidaan sijoittaa Flintin luetteloon.

1. Tilintarkastajan laaja asiantuntijapalveluiden tarjonta
2. Yhden asiakkaan maksamien palkkioiden merkittävä osuus tilintarkastajan kokonaispalkkioista
3. Tilintarkastajan omistus tarkastuskohteessa ja tarkastuskohteelle annettu laina
4. Henkilösuhde tarkastuskohteessa johtavassa asemassa olevaan henkilöön

IFAC on julkaissut 2005 tilintarkastusalan eettiset ohjeet, jotka tulivat voimaan 2006. Näissä eettisissä ohjeissa annetaan tilintarkastajille eettisiä vaatimuksia. Ne ovat pohjana kansallisille eettisille ohjeille, jotka eivät voi olla vähemmän ankaria kuin IFACin antamat ohjeet. Suomessa KHT-yhdistyksen julkaisemiin tilintarkastusalan standardeihin ja suosituksiin sisältyvät eettiset ohjeet perustuvat IFACin suosituksiin (KHT-yhdistys 2007: 94). IFAC määrittelee tilintarkastusalan eettisissä ohjeissa tilintarkastajan riippumattomuutta vaarantavat tekijät viiteen luokkaan (IFAC 2005: 6):

1. Oman intressin uhka
2. Oman työn tarkastamisen uhka
3. Asianajon uhka
4. Läheisyyden uhka
5. Painostuksen uhka

Oman intressin uhka tarkoittaa tilannetta, jossa tilintarkastajalla tai hänen lähisukulaisellaan on taloudellinen tai muu intressi tarkastuskohteeseen. Oman työn tarkastamisen uhka voi syntyä tilanteessa, jossa tilintarkastaja joutuu uudelleen arvioimaan jotain aiemmin tekemäänsä ratkaisua. Asianajon uhka ilmenee tilanteessa, jossa tilintarkastaja tukee jotakin näkemystä tai kantaa niin pitkälle, että tämä voi myöhemmin vaarantaa objektiivisuuden. IFAC määrittelee, että läheisyyden uhka voi syntyä silloin, kun tilintarkastaja suhtautuu läheisen suhteen takia liian myönteisesti toisten osapuolten intresseihin. Painostuksen uhka on olemassa, kun todelliset tai todellisilta vaikuttavat uhat estävät tilintarkastajaa toimimasta objektiivisesti. (IFAC 2005: 6.)

Edellä esiteltyt Flintin, Woolfin ja IFACin luokittelut tukevat näkemystä, että riippumattomuudella on useita ulottuvuuksia. Eri ulottuvuuksien avulla voidaan jäsentää riippumattomuuteen liittyviä monimutkaisia tilanteita ja riippumattomuuskäsite voidaan siirtää käytännön tasolle (Saarikivi 1999: 51–52).

Näiden luokittelujen esittämisen jälkeen käsitellään tarkemmin luokittelujen osatekijöistä tilintarkastajan palkkioita ja asiantuntijapalveluiden tarjoamista, koska nämä tekijät liittyvät läheisesti tämän tutkielman aiheeseen. Sisäinen tarkastus on yksi tilintarkastajien tarjoamista asiantuntijapalveluista. Asiantuntijapalveluiden yhteydessä tulee esiin tilintarkastusasiakkaan kasvanut taloudellinen merkitys tilintarkastajalle, koska asiantuntijapalvelut ovat nykyään merkittävä tulonlähde tilintarkastajille. Myös aiemmissa tieteellisissä tutkimuksissa nämä aspektit ovat nousseet esiin käsiteltäessä sisäisen tar-

kastuksen ulkoistamisen vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan (Lowe ym. 1999; Swanger & Chewning 2001).

3.2.1. Tilintarkastajan asiakkaalta saamat palkkiot

Tilintarkastajalla on oikeus palkkioon suorittamastaan työstä, koska hän harjoittaa elinkeinotoimintaa. Täten tilintarkastuspalkkiossa ei lähtökohtaisesti ole kyse riippumattomuuden vaarantavasta taloudellisesta intressistä, vaan suoritetusta toimeksiannosta maksettavasta korvauksesta. Palkkioiden ollessa suuria voidaan tilintarkastajan riippumattomuuden nähdä vaarantuvan (Bakar ym. 2005: 808). Palkkioriippuvuutta mitataan yhdeltä asiakkaalta saatujen palkkioiden suhteella tilintarkastajan palkkioiden kokonaismäärään tietyn ajanjakson aikana. Asiakkaalta saatuja palkkioita määriteltäessä on otettava huomioon kaikki asiakkaalta perittävät palkkiot siitä riippumatta, mihin tehtäviin ne perustuvat. Tilintarkastajalle maksettavat palkkiot voidaan jakaa tilintarkastustoiminnasta ja muusta toiminnasta saataviin palkkioihin. (Firth 1997: 7; Saarikivi 1999: 306, 313–314; Sarja 1999: 140.)

Tärkeä palkkioriippuvuutta koskeva näkökulma on, että riippuvuuden olemassaolo merkitsee tilintarkastajalle pelkoa asiakkaan menettämisestä. Tärkeän asiakkaan menettämisestä aiheutuvat taloudelliset seuraukset voivat vaikuttaa tilintarkastajan asenteeseen tilintarkastusta suoritettaessa. Tarve asiakassuhteen säilyttämiseen saattaa johtaa tilanteeseen, jossa tilintarkastaja pyrkii miellyttämään asiakasta ja välttämään ristiriitaitilanteita asiakkaan kanssa. Tällainen tilintarkastajan käytös voi olla tiedostamatonta tai tiedostettua, mutta se aina johtaa tilintarkastajan toiminnan objektiivisuuden heikkenemiseen. Taloudellisen riippuvuuden syntyminen antaa myös asiakkaalle mahdollisuuden halutessaan painostaa tilintarkastajaa toimimaan haluamallaan tavalla. Taloudellisen riippuvuuden näkökulmasta tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantuminen voi johtua sekä palkkioihin liittyvästä taloudellisesta intressistä että tilintarkastajaan kohdistuvasta painostamisesta. (Firth 1997: 7; Saarikivi 1999: 306.)

Asiakkaalta saatavien kokonaispalkkioiden ollessa suuria tilintarkastaja joutuu päättämään, onko hän valmis uhraamaan riippumattomuutensa. Tilintarkastaja voi pitää sellaisen asiakkaan, joka maksaa suuria palkkioita, säilyttämistä tärkeämpänä kuin riippumattomuuden turvaaminen. Kun tilintarkastaja uhraa riippumattomuutensa, siitä seuraa kustannuksia muun muassa maineen menetyksen ja tilintarkastusvirheistä johtuvien oikeudenkäyntien muodossa. (DeFond, Raghunandan & Subramanyam 2002: 1252.)

Tilintarkastuspalkkion suuruudesta päättävällä taholla on myös merkitystä tilintarkastajan riippumattomuuden kannalta. Niillä, jotka voivat vaikuttaa tilintarkastuspalkkion suuruuteen, on mahdollisuus synnyttää paineita suhteessa tilintarkastajaan. Tämä voi vaikuttaa tilintarkastajan asennoitumiseen ja myös riippumattomuuteen. Riippumattomuuden kannalta on ongelma, jos tarkastettava kohde voi ”ostaa” mieleisensä tilintarkastuskertomuksen. (Sarja 1999:142.)

Saarikiven (1999: 306, 317–318) mukaan palkkioriippuvuutta on tarvetta säännellä, mikäli se johtaa tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantumiseen. Pelkkä palkkioiden osuus ei yksin tee palkkioista tilintarkastajan riippumattomuutta vaarantavaa tekijää, vaan siihen vaikuttaa myös tarkastuskohteen ja tarkastajan suhtautuminen asiaan. Tilintarkastajan on kiinnitettävä huomiota asiakkaan taloudelliseen merkittävyyteen ja merkittävyyden jatkuvuuteen, koska ne ovat tekijöitä, jotka tulee huomioida tilintarkastajan riippumattomuuden turvaamiseksi. Palkkioriippuvuus voi johtaa tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisen kuvan vaarantumiseen, kun kyseessä on taloudellinen riippuvuustilanne.

Palkkioihin liittyvän riippumattomuusongelman ratkaisuksi on esitetty erilaisia vaihtoehtoja. Palkkioita koskeva päätöksenteko on järjestettävä sellaisella tasolla, joka on riittävän laaja, jolloin tilintarkastaja ei kokisi joutuvansa tietyn yksittäisen tahon paineen alaisuuteen. Tällainen riittävän laaja taho on esimerkiksi yhtiökokous. Ratkaisuksi riippumattomuusongelmaan on esitetty myös, että palkkioista päättäminen kuuluisi tilintarkastuskomitealle, jossa ei ole toimivan johdon edustusta lainkaan. Myös tilintarkastuspalkkioiden julkistamisella pyritään lisäämään tilintarkastuksen luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä. (Porter ym. 1997: 66; Sarja 1999: 143–144.)

3.2.2. Tilintarkastajan tarjoamat asiantuntijapalvelut

Tilintarkastajan tarjoamia asiantuntijapalveluita on pidetty uhkana tilintarkastajan riippumattomuudelle. Asiantuntijapalveluiden tarjoamisen tilintarkastusasiakkaalle katsotaan johtavan eturistiriitoihin. Asiantuntijapalveluita tarjottaessa taloudelliset syyt säilyttää asiakas kasvavat, mikä johtaa haluun välttää erimielisyydet asiakkaan kanssa. Tämä vaikuttaa tilintarkastajan halukkuuteen raportoida rehellisesti tekemistään tarkastushavainnoista. (Beattie, Brandt & Fearnley 1999: 71; Craswell 1999: 29–30; Swanger & Chewning 2001: 117–118.)

Tilintarkastusalan trendinä on viime vuosina ollut asiantuntijapalveluiden tarjonnan laajentuminen. Palvelutarjonta kattaa muun muassa veroneuvonnan, sisäisen tarkastuksen ja muut riskienhallintapalvelut. Asiantuntijapalveluista etsitään uutta tulonlähdettä perinteisten tilintarkastuspalveluiden rinnalle. Tilintarkastusalan kilpailu on kovaa ja alan markkinat ovat kypsässä vaiheessa, mikä saa yhteisöt etsimään liiketoiminnan kasvua muualta. (Beattie ym. 1999: 68; Jenkins & Krawczyk 2002: 73.)

Burtonin (1980: 50) mukaan asiantuntijapalveluiden tarjoaminen voi vaarantaa sekä tilintarkastajan tosiasiallista riippumattomuutta että riippumattomuuden ulkoista kuvaa. Tosiasiallinen riippumattomuus vaarantuu, jos tilintarkastaja päätyy tarkastamaan itse asiantuntijana tekemiään päätöksiä. Tällöin voi toteutua oman työn tarkastamisen uhka. Tämän uhan toteutuminen on mahdollista, kun tilintarkastaja suorittaa sekä sisäisen tarkastuksen että tilintarkastuksen yrityksessä. Sisäinen tarkastus kuuluu tilintarkastuksen tarkastuskohteeseen, joten oman työn tarkastamisen uhka on huomioitava, kun tilintarkastaja tarjoaa sisäisen tarkastuksen palveluita tilintarkastusasiakkaalle (KHT-yhdistys 2007: 612). Tosiasiallinen riippumattomuus vaarantuu myös tilanteessa, jossa asiakkaan maksamat korvaukset asiantuntijapalveluista muodostavat huomattavan osan tilintarkastajan tuloista.

Asiantuntijapalveluiden tarjonnan yhteydessä on keskeistä huomioida tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisen kuvan vaarantuminen. Kolmas osapuoli voi katsoa asiantuntijapalveluiden heikentävän tilintarkastajan riippumattomuutta, jos tilintarkastajan asiakassuhteessa on havaittavissa riippumattomuutta vaarantavaa taloudellista intressiä tai oman työn tarkastamisen uhka. Jotta tilintarkastaja kykenee säilyttämään yleisen luottamuksen, hänen tulee välttää toimia, jotka voivat saada kolmannen osapuolen uskomaan, että tilintarkastajan riippumattomuus on vaarantunut. (Burton 1980: 50–51.)

Useat näkökulmat puoltavat asiantuntijapalveluiden sallimista tilintarkastusasiakkaille. Myönteisiä seikkoja on löydettävissä sekä tilintarkastajan että tarkastettavan kannalta. Asiantuntijapalveluiden tarjoamista voidaan puoltaa sillä, että tarkastuskohde saa hyötyä niistä. Asiantuntijapalveluiden kysynnän taustalla on liike-elämän muuttuminen ja kansainvälistyminen sekä lainsäädännön ja yritysten taloushallinnon muuttuminen entistä monipuolisemmaksi ja vaativammaksi. Erityisesti pienissä yrityksissä on puutetta riskienhallinnan, verotuksen ja juridiikan osaamisesta. Suurempien yritysten neuvontapalveluiden tarve kohdistuu erityisalueille, kuten yritysjärjestelyihin. Asiantuntijapalveluiden tarjonta auttaa yrityksiä keskittymään ydinosaamiseensa, kun ne voivat ulkoistaa tukitoimintojaan, kuten sisäinen tarkastus. Yrityksen oma tilintarkastaja on yritykselle

tehokkaampi vaihtoehto asiantuntijapalveluiden tarjoajana kuin ulkopuolinen konsultti, koska tilintarkastaja saa lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä vankan tietämyksen tarkastuskohteesta, mitä ulkopuolisella taholla ei ole. (Saarikivi 1999: 403–404.)

Tilintarkastusasiakkaalle tarjottavat asiantuntijapalvelut antavat tilintarkastajalle erilaisia hyötyjä. Tilintarkastaja voi hyödyntää tilintarkastuksen yhteydessä saamiaan tietoja asiantuntijapalveluiden yhteydessä ja päinvastoin. Asiantuntijapalvelut ovat myös tilintarkastajalle lisätulonlähde, jossa hän voi hyödyntää osaamistaan. Neuvonantotoiminta antaa tilintarkastajalle myös mahdollisuuden kehittyä tilintarkastusammattissa, ja tehtäväkentän laajentamisella voidaan tehdä tilintarkastusala myös yleisesti kiinnostavammaksi. (Saarikivi 1999: 404–405.)

Kun tilintarkastaja osallistuu tilintarkastusasiakkaansa sisäisen tarkastuksen suorittamiseen, sillä voidaan pienentää asiakkaaseen liittyvää tilintarkastusriskiä. Tämä perustuu siihen, että sisäisen tarkastuksen suorittamisen kautta tilintarkastaja oppii tuntemaan asiakkaansa paremmin. Asiakkaaseen perehtyminen voi myös alentaa tilintarkastukseen liittyvää kontrolliriskiä toisaalta sisäinen tarkastus voi paljastaa asiakkaan toiminnasta uusia korkean riskin alueita tilintarkastajalle. (Witmer 1997: 10.)

Asiantuntijapalveluiden tarjoamista puoltavat näkökulmat ovat tulkittavissa myös ongelmallisiksi riippumattomuusnäkökulman kannalta. Asiantuntijapalveluiden soveltuvuutta tilintarkastajan palvelutarjontaan voidaan puoltaa sillä, että tilintarkastajat antavat vain neuvoja asiakkaalle eivätkä osallistu päätöksentekoon. Neuvojen hyväksyminen ja toteuttaminen on yritysjohdon päätettävissä. Tällöin tilintarkastaja ei kanna vastuuta neuvojen toteutuksen seurauksista, eikä näin menetä riippumattomuuttaan. Asiantuntijapalveluiden kohdalla neuvonannon ja päätöksenteon erottamista toisistaan pidetään vaikeana. Kun tilintarkastaja preferoi suositusvaihtoehdonsa asiakkaalle, hän osallistuu johdon päätöksentekoprosessiin. Tällöin tilintarkastaja muuttuu pelkästä neuvonantajasta myös päätöksentekijäksi. Tämä tilanne esiintyy myös sisäisen tarkastuksen kohdalla. Sisäisen tarkastuksen suorittamisesta tehdään tarkastusraportti, jossa esitetään tarkastushavainnot ja preferoidaan kehitysehdotukset organisaation johdolle. Jos kolmas osapuoli kokee, että tilintarkastaja on sidottu päätöksentekoprosessiin, silloin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoinen kuva voi olla vaarassa. (Hillison & Kennelley 1988: 36; DeFond ym. 2002: 1252.)

Tilintarkastajan riippumattomuuden kannalta asiantuntijapalvelut ovat ongelmallisia myös siksi, että tilintarkastaja toimii silloin asiakkaan johdon ohjauksessa. Asiantuntija-

palveluilla tuotetaan informaatiota, joka palvelee tarkastusasiakkaan johdon tarpeita organisaation toiminnan koordinoinnissa. Myös sisäinen tarkastus on vastuussa toiminnastaan tarkastusasiakkaan johdolle, ja sen on toimittava johdon ohjeiden mukaan. Tämä asetus aiheuttaa ristiriidan verrattaessa tilintarkastajan asemaan. Tilintarkastuksessa tilintarkastajan tulee olla riippumaton tarkastuskohteen johdosta, koska johto kuuluu osana tilintarkastuksen tarkastuskohteeseen. (Witmer 1997: 11; KHT-yhdistys 2007: 287.)

Suurissa tilintarkastusyhteisöissä asiantuntija- ja tilintarkastuspalvelut ovat eriytetty suoritettaviksi eri osastoilla. Tällöin tilintarkastaja ei tarkasta neuvonta-asiakastaan, jolloin oman työn tarkistamisen uhkaa ei ole. Tosin riippumattomuuden kannalta voi olla ongelmallista se, että kynnys raportoida oman yhteisön tekemästä työstä asianmukaisesti voi jossain tilanteissa olla korkea. Henkilöstön eriytyksellä ei kyetä vähentämään asiakkaan taloudellista merkitystä tilintarkastusyhteisölle, jolloin taloudellinen intressi asiakasta kohtaan voi muodostaa uhan tilintarkastajan riippumattomuudelle. (Hillison & Kennelley 1988: 36; Firth 1997: 7; Swanger & Chewning 2001: 119.)

Tilintarkastajan asiantuntijapalveluiden tarjoamista voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta: tilintarkastusasiakkaalle tarjotut asiantuntijapalvelut ja muille asiakkaille tarjotut palvelut. Tilintarkastusasiakkaalle tarjotut asiantuntijapalvelut voivat vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Periaate riippumattomuuden säilyttämiseksi on, että tilintarkastaja ei voi tehdä sellaisia toimeksiantoja, jotka vaikuttavat hänen työskentelynsä puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen tai joku muu voi ajatella toimeksiannon vaikuttavan niihin. Kun asiantuntijapalveluita suoritetaan muulle kuin tilintarkastusasiakkaalle, ei tilintarkastajan riippumattomuus vaarannu. Tässä tilanteessa neuvonta-asiakkaaseen ei ole tilintarkastussuhdetta. (Flint 1992: 81–84.)

Tilintarkastusyhteisöjen runsas asiantuntijapalveluiden tarjonta on myös aiheuttanut tarpeen säännellä ja ohjeistaa tätä toimintaa. Erityisen sysäyksen ohjeistusten ja lainsäädännön tarkentamiseen antoi 2000-luvun alun suuret kirjanpito- ja tilintarkastusskandaalit. Näiden skandaalien seurauksena syntyi muun muassa Yhdysvalloissa SOX, joka rajoittaa monelta osin asiantuntijapalveluiden tarjontaa tilintarkastusasiakkaille. SOX kielittää myös sisäisen tarkastuksen palveluiden tarjonnan tilintarkastusasiakkaille (SOX 2:201). Suomen tilintarkastuslaki ei rajoita asiantuntijapalveluiden tarjontaa tilintarkastusasiakkaalle, mutta laki velvoittaa tilintarkastajan toimimaan riippumattomasti. Tilintarkastuslaissa (TLL 24:2) mainitaan, että riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin on ryhdyttävä, jos tarkastettavana on tilintarkastajan oma toiminta. Tällainen tilanne

muodostuu esimerkiksi, kun tilintarkastaja suorittaa tilintarkastusasiakkaansa sisäisen tarkastuksen.

Tilintarkastuslakia tarkempaa ohjeistusta asiantuntijapalveluiden tarjonnasta sisältyy tilintarkastusalan standardeihin ja suosituksiin, joissa muun muassa ohjeistetaan sisäisen tarkastuksen tarjoamisesta. Ohjeistuksessa kehoitetaan ryhtymään varotoimiin, mikäli sisäisen tarkastuksen tuottaminen tilintarkastusasiakkaalle aiheuttaa oman työn tarkastamisen uhan. Käytettävänä varotoimina mainitaan muun muassa sen varmistaminen, että tilintarkastusasiakas vastaa sisäisestä tarkastustoiminnasta ja päättää, mitkä sisäisen tarkastuksen tekemistä suosituksista toteutetaan. Ohjeistus kehottaa myös harkitsemaan tarkistustoimintojen henkilöstöjen eriyttämistä tilintarkastusyhteisössä. Myös eräiden alojen valvontaviranomaiset ovat antaneet ohjeita sisäisen tarkastuksen ulkoistamisesta, esimerkiksi Vakuutusvalvontavirasto kieltää vakuutusyhtiöiltä sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen yhtiön tilintarkastusta hoitavalle tilintarkastusyhteisölle (Vakuutusvalvontavirasto 2002: 2). (KHT-yhdistys 2007: 155–156.)

4. SISÄISEN TARKASTUKSEN ULKOISTAMINEN

Sisäinen tarkastus on perinteisesti ollut keskeinen osa organisaation riskienhallintaa, kontrollia ja hallintorakennetta. Sisäisen tarkastuksen toiminto on nykyään markkinapaineiden alla. Sen täytyy kilpailla ulkoisten palveluntarjoajien kanssa. Organisaatioissa on päätettävä, panostetaanko ja laajennetaanko organisaation omaa sisäisen tarkastuksen osastoa vai ostetaanko palvelu ulkopuoliselta palveluntarjoajalta. Erityisesti suuret tilintarkastusyhteisöt ovat aktiivisesti tarjoamassa sisäisen tarkastuksen palveluita yrityksille. (Rittenberg & Covalleski 1999: 225–226; Widener & Selto 1999: 47.)

Sisäisen tarkastuksen ulkoisia palveluntarjoajia on erilaisia. Tilintarkastusyhteisöt tarjoavat sisäisen tarkastuksen palveluita, ja lisäksi on myös sisäiseen tarkastukseen erikoistuneita konsultointiyrityksiä. Kolmas palveluntarjoaja on erilaisia asiantuntijapalveluita tarjoavat tahot, joilla ei ole tilintarkastuksen tai sisäisen tarkastuksen asiantuntemusta vaan oman alueensa asiantuntemusta. Tällaisia palveluntarjoajia voidaan käyttää erityistilanteissa. Sisäisen tarkastuksen ulkoistamista vastaan on esitetty kritiikkiä muun muassa sen vuoksi, että se on keskeinen osa corporate governancea, mitä ei voi ulkoistaa. Toisaalta on myös kritisoitu tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantumista, kun sisäisen tarkastuksen palveluita tarjotaan saman tilintarkastusyhteisön tilintarkastusasiakkaille. (Rittenberg & Covalleski 1999: 227; Halla ym. 2003: 89–91; Holopainen ym. 2006: 116–117.)

4.1. Ulkoistaminen

Ulkoistamisella tarkoitetaan, että toimintoa ei enää tuoteta itse, vaan sen ostamisesta tehdään sopimus ulkopuolisen palveluntarjoajan kanssa (Carey ym. 2006: 14). Se on normaali ilmiö yrityksissä, jotka keskittyvät ydinsaamiseen. Ulkoistaminen liittyy organisaation eri toimintoihin ja organisaatiotasoihin. Se on keskeinen johtamisväline liiketoiminnan uudelleenjärjestelyissä. Ulkoistamiseen liittyy pitkäkestoiset ja tiiviit suhteet ulkoisiin palveluntarjoajiin. Se, mikä on muuttunut aiempaan verrattuna, on pitkäkestoisten palvelusopimusten laajuus ja määrä, jotka koskevat sellaisia toimintoja, jotka ovat aiemmin olleet organisaation sisällä. (Careyn ym. 2006: 17.)

Toimintojen lisääntyneen ulkoistamisen taustalla on yritysten kilpailuympäristön viime vuosina tapahtuneet muutokset. Yritykset toimivat yhä globaalimmilla markkinoilla. Tämä toimintaympäristön muutos vaatii yrityksiä tunnistamaan keskeiset ydintoimin-

tonsa ja kilpailuvalttinsa sekä keskittymään niiden kehittämiseen. Tämän seurauksena ydintoimintojen tukitoimintoja on ulkoistettu. Ulkoistamisratkaisulla kyetään saavuttamaan kustannussäästöjä ja samalla parantamaan yrityksen ydintoimintojen laatua. (Selim & Yiannakas 2000: 214.)

Ulkoistaminen kohdistuu organisaation tukitoimintoihin, jotka tukevat yrityksen ydintoimintoja. Yrityksen ydintoimintoja ei voida ulkoistaa, koska ne edellyttävät sellaista osaamista ja päätöksentekoa, jota ei voida luovuttaa organisaation ulkopuolelle. Ainutlaatuinen, kilpailukyvyn perustana oleva osaaminen tai aineeton omaisuus ovat sellaisia asioita, joita ei tule ulkoistaa. Nämä tekijät johtavat kilpailijoista erottumiseen markkinoilla. Tehtäessä ulkoistamispäätöksiä organisaatiossa on pystyttävä määrittelemään, mitkä ovat organisaation ydintoimintoja ja mitkä tukitoimintoja. Lisäksi on määriteltävä, minkä toimintojen osalta ja miten ulkoisia palveluntarjoajia voidaan hyödyntää. Ulkoistamisvaihtoehtojen kartoittamisella pyritään löytämään optimaalinen ratkaisu, joka tuottaa kustannustehokkaan ratkaisun, mutta minimoi operatiiviset riskit. Ulkoistamispäätöksenteko on monivaiheinen prosessi. Keskeisiä prosessivaiheita on lähtötason ja ulkoistamisen tavoitteiden määrittäminen sekä riskien ja ulkoistamisen taloudellisten vaikutusten tunnistaminen. Eri ulkoistamisvaihtoehtojen analysointia varten tulee määrittää kriteerit. Alla olevassa taulukossa (ks. Taulukko 5) on kriteereitä ulkoistamisen puolesta ja vastaan. (Kiiskinen, Linkoaho & Santala 2002: 21–23; 101–104.)

Taulukko 5. Ulkoistamisen kriteereitä. (Kiiskinen ym. 2002: 104.)

Puolesta	Vastaan
<ul style="list-style-type: none"> Mittakaavaetujen hyödyntäminen 	<ul style="list-style-type: none"> Kontrollin häviäminen
<ul style="list-style-type: none"> Uuden osaamisen hankkiminen 	<ul style="list-style-type: none"> Edellyttää muodollisuutta, esim. palvelusopimukset
<ul style="list-style-type: none"> Mahdollisuus hyödyntää uusinta teknologiaa 	<ul style="list-style-type: none"> Osaaminen oman organisaation sisältä häviää
<ul style="list-style-type: none"> Riskin jakaminen 	<ul style="list-style-type: none"> Joustavuus ja reagointikyky häviävät
<ul style="list-style-type: none"> Palvelutason parantuminen 	<ul style="list-style-type: none"> Riippuvuus kolmannesta osapuolesta
<ul style="list-style-type: none"> Palvelun laadun parantuminen 	<ul style="list-style-type: none"> Kumppaneiden väliset kulttuurierot
<ul style="list-style-type: none"> Parhaiden käytäntöjen soveltaminen 	<ul style="list-style-type: none"> Tietoturvariskit
<ul style="list-style-type: none"> Kustannustehokkuuden jatkuva parantuminen 	<ul style="list-style-type: none"> Miten lisäarvon tuottaminen voidaan varmistaa
<ul style="list-style-type: none"> Selkeä liiketoimintavastuu palveluntuottamisessa 	<ul style="list-style-type: none"> Resurssipanostus toimittajan ja sopimuksen hallintaan
<ul style="list-style-type: none"> Kulttuurimuutos 	

Ulkoistamisratkaisuihin on otettava huomioon useita näkökulmia. Ratkaisujen taustalla ovat yrityksen strategiset tavoitteet ja pyrkimys menestystekijöiden toteuttamiseen. Ulkoistamisratkaisuihin liittyvät näkökulmat voidaan jakaa seuraaviin osa-alueisiin: strategia, johtaminen, talous, tuottavuus, henkilöstö, osaaminen, asiakas ja laatu. Organisaatiolla täytyy olla resursseja pohtia edellä mainittuja näkökulmia ulkoistamisratkaisuja tehtäessä, jotta yrityksessä hahmotetaan ja osataan valmistautua ulkoistamisen aiheuttamiin taloudellisiin ja toiminnallisiin vaikutuksiin. (Kiiskinen ym. 2002: 81–94.)

Viime vuosina organisaatiot ovat ulkoistaneet monia toimintojaan. Ulkoistaminen ei kuitenkaan ole uusi ilmiö. Yritykset ovat jo vuosikymmeniä ulkoistaneet tukitoimintojaan. Nyt ulkoistamisen kohteena on enemmän ja erilaisia toimintoja kuin aiemmin. Nykyisin ulkoistettavia tukitoimintoja ovat esimerkiksi henkilöstöhallinto ja laskenta-toimi. On luonnollista, että myös sisäinen tarkastus on tullut ulkoistamisen kohteeksi. Sisäisen tarkastuksen osalta ulkoistaminen ei kuitenkaan ole yhtä yksinkertaista kuin monien muiden tukitoimintojen osalta. Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen vaatii tarkkaa harkintaa, koska ulkoistamispäätöksellä on pitkäkestoisia vaikutuksia yrityksen valvontaprosessiin. Kun yrityksen ulkoistettujen toimintojen määrä kasvaa, päätös ulkoistettavista toiminnoista tulee vaikeammaksi. Lähestyttäessä ulkoistamisratkaisuihin yrityksen ydintoimintaa ja sen tulevaisuuden kannalta keskeisiä menestystekijöitä, ulkoistamisratkaisuihin liittyvä riski myös kasvaa. (Selim & Yiannakas 2000: 213–215.)

4.2. Sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen edut ja haitat

Sisäisen tarkastuksen eri organisointitavoista on erilaisia mielipiteitä riippuen tarkastelunäkökulmasta. Näkemyksissä on eroja sisäisen tarkastuksen ammattilaisten, palveluja tarjoavien tilintarkastusyhteisöjen ja sisäistä tarkastusta käyttävien organisaatioiden välillä. Näkökulmaerot heijastuvat erilaisissa käsityksissä ydintoiminnoista sekä ulkoistamisen eduista ja haitoista.

Tarkasteltaessa toiminnon säilyttämistä yrityksen sisäisenä toimintona voidaan etuna nähdä se, että sisäiset tarkastajat ovat jatkuvasti yrityksen käytössä, toisin kuin ulkoiset palveluntarjoajat. Yrityksen omia työntekijöitä ei ole myöskään tarpeen perehdyttää organisaation toimintatapoihin, kuten ulkoistetun palvelun tuottajat, jotka mahdollisesti vaihtuvat usein. Yrityksen sisällä toimivaa sisäistä tarkastusta voidaan hyödyntää tehokkaasti yrityksen toiminnan kehittämisessä. Sisäisen toiminnon tekemät tarkastushavainnot ja organisaation liikesalaisuudet säilyvät luottamuksellisesti organisaation sisäl-

lä. Organisaation sisällä toimivien tarkastajien on ulkoisia toimijoita helpompi omaksua organisaation tavoitteet ja pyrkiä omien suoritustensa kehittämiseen. Organisaation sisällä toimiva sisäinen tarkastus pystyy palvelemaan organisaatiota joustavammin kuin ulkoiset palvelun tarjoajat, jotka tarjoavat samantyyppisiä palveluja kaikille asiakkailleen. (Verschoor 1992: 29.)

Tärkeimpiä hyötyjä, joita sisäisen tarkastuksen ulkoistamisella voidaan saavuttaa, ovat kustannussäästöt. Ulkoistamisesta johtuva kustannusten alentuminen perustuu tilintarkastusyhteisöjen mahdollisuuteen mittakaavaetuihin. Tilintarkastusyhteisöt voivat tehdä samoilla järjestelmillä kaikkien sisäisen tarkastuksen asiakkaidensa tarkastukset. Yhteisöissä on kehitetty tätä varten aikaa ja kustannuksia säästäviä järjestelmiä. Koska tarkastustehtävät ovat tilintarkastusyhteisöjen ydinosaa, ne ovat valmiita investoimaan tarkastamiseen liittyvän teknologian kehittämiseen. Yleensä tilintarkastusyhteisöjen tarjoama ulkoistettu sisäisen tarkastuksen toiminto on yritykselle edullisempi vaihtoehto kuin oma sisäisen tarkastuksen osasto. (Carey ym. 2006: 15.)

Ulkoistamisen avulla voidaan myös optimoida sisäisen tarkastuksen henkilöstö, kun käyttämätön työaika voidaan eliminoida. Toisin kuin yrityksen omia työntekijöitä ulkoista palveluntarjoajaa voidaan käyttää erityistilanteissa tai tiettyinä ajanjaksoina. Tämä on erityisen hyödyllistä sellaisessa tilanteessa, joissa sisäisellä tarkastusosastolla on vaikeuksia kyetä toteuttamaan tarkastussuunnitelmaansa ja organisaatiosta ei löydy tarvittavaa erityisosaamista. Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen voi johtaa tilanteeseen, ettei yrityksessä ole ollenkaan tarvetta pitää vakituista henkilöstöä sisäisen tarkastuksen toiminnossa. (Selim & Yiannakas 2000: 216.)

Kun sisäisen tarkastuksen toiminto ulkoistetaan tilintarkastusta hoitavalle yhteisölle, voidaan saavuttaa synergiaetuja. Yhteisön tekemä sisäisen tarkastuksen työ tehostaa ja vähentää tilintarkastustyötä, koska näissä tarkastuksissa on päällekkäisyyksiä. Tilintarkastuksen tehostuminen näkyy myös tilintarkastuspalkkioissa. (Verschoor 1992: 29.)

Taloudellisen näkökulman lisäksi toinen tärkeä syy sisäisen tarkastuksen ulkoistamiseen on sillä saatava erikoistunut ammattitaito. Tällaista ammattitaitoa ei yleensä löydy yrityksen sisältä, ja sen rekrytoiminen aiheuttaa suuria kustannuksia. Ulkoiset palveluntarjoajat kykenevät tarjoamaan ammattitaitoa kilpailukykyiseen hintaan. Ulkoisten palveluntarjoajien erityisasiantuntemus sisältää erityisten teknologisten sovellusten käyttöä, riskienhallinnan osaamista ja toimialaerikoistumista. Tällä voidaan parantaa sisäisen

tarkastuksen tehokkuutta ja sisäisen tarkastuksen toimeksiantojen kattavuutta. (Carey ym. 2006: 16.)

Suurin kritiikki sisäisen tarkastuksen ulkoistamisessa on kohdistunut riippumattomuuskysymykseen. Riippumattomuuden vaarantumisesta on keskusteltu sekä tilintarkastajan että sisäisen tarkastajan kohdalla. Sisäisten tarkastajien riippumattomuutta tarkasteltaessa voidaan sekä organisaation sisäinen että ulkoistettu tarkastustoiminto nähdä ongelmallisena, koska sisäinen tarkastus toimii yrityksen johdon alaisuudessa ja valvonnassa. Sisäisten tarkastajien oletetaan toimivan objektiivisesti, mutta heillä on kannustimia tuottaa informaatiota, joka vastaa johdon odotuksia ja edistää organisaation etua. Voidaan kuitenkin nähdä kaksi syytä, miksi tilintarkastusyhteisöillä on pienempi riski asiakkaan intressien ajoon kuin sisäisellä toiminnolla. Ensiksi ulkoistettuja sisäisen tarkastuksen palveluita tarjoavilla yhteisöillä on portfolio asiakkaita, joille he tarjoavat palveluita. Asiakasportfolion ansiosta yhteisöillä on mahdollisuus hajauttaa riskiä. Toiseksi yhteisöt toimivat rationaalisesti, koska ne haluavat säilyttää maineensa ja välttää heikkolaatuisesta tarkastustoiminnasta aiheutuvat taloudelliset menetykset. (Ahlawat & Lowe 2004: 150.)

5. AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Sisäisen tarkastuksen ulkoistamista on tutkittu paljon viime vuosina. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on käsitelty ulkoistamisen taustalla vaikuttavia syitä. Tutkimuksen kohteena on ollut myös sisäisen tarkastajan toiminnan objektiivisuus ja SOXin vaikutukset sisäisen tarkastuksen ulkoistamiseen. Monet tutkimukset perustuvat yhdysvaltalaiseen aineistoon, mutta yhä enemmän tutkimuksia tehdään myös muualla, kuten Australiassa. Suomessa sisäisen tarkastuksen ulkoistamisesta on keskusteltu pääasiassa ammattilehdissä. Tässä tutkielmassa käsitellään sisäisen tarkastuksen ulkoistamiseen liittyviä tutkimuksia, jotka on tehty edellä esitellyistä näkökulmista.

Tilintarkastajan riippumattomuutta on tutkittu paljon jo vuosikymmenien ajan. Tutkimusten näkökulmat riippumattomuuteen ovat vaihdelleet. Tutkimusten suuntaan on voimakkaasti vaikuttanut muun muassa riippumattomuutta koskevan sääntelyn muutokset eri maissa. Riippumattomuutta koskevissa tutkimuksissa on yleensä keskitytty sitä selittävien tekijöiden etsimiseen ja niiden merkittävyyden selvittämiseen empiirisillä tutkimuksilla. (Beattie ym. 1999: 71.)

Tässä tutkielmassa esitellään riippumattomuustutkimuksia, joissa on tutkittu tilintarkastajan tarjoamien asiantuntijapalveluiden vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Sisäinen tarkastus usein sisällytetään tilintarkastajan asiantuntijapalveluihin riippumattomuustutkimuksissa. Tutkimuksia, joissa on keskitytty sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikutuksiin tilintarkastajan riippumattomuuteen, ovat tehneet Lowe ym. (1999) sekä Swanger ja Chewning (2001). Edellä mainitut tutkimukset on esitelty johdantoluvussa.

5.1. Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen

Widener ja Selto (1999) tutkivat sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen syitä ja laajuutta yhdysvaltalaisissa yrityksissä. He lähestyivät ulkoistamiskysymystä organisaatioteorian näkökulmasta, ja tutkimuksen taustalla oli ajatus yhä kasvavasta toimintojen ulkoistamistrendistä. Widener ja Selto olettivat, että toimintojen ulkoistamispäätöksiin vaikuttavat transaktiokustannukset. Tutkimuksessa oletettiin, että sisäinen tarkastus säilytetään yrityksen sisällä, mikäli se tarjoaa erityistietämystä ja tukea yrityksen strategialle sekä, jos tarkastustoiminnan tuloksia hyödynnetään runsaasti. Ulkoistamispäätöksiä syyksi

oletettiin yrityksen vakaa toiminta ja vakaa toimintaympäristö sekä sisäisen tarkastuksen toimiminen yleishyödyllisellä tasolla.

Widenerin ja Selton (1999) tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena yhdysvaltalaisten listattujen yhtiöiden talouspääliköille. Tutkimuksen aineiston testauksen perusteella todettiin, että tutkimuksen oletukset olivat osittain oikeita. Tutkimustulosten mukaan toimintaympäristön epävarmuustekijät eivät selitä sisäisen tarkastuksen ulkoistamista. Sisäisen tarkastuksen ulkoistamista selittävät kustannusten erityisyys, tarkastuksen määrä ja sisältö sekä transaktiokustannukset. Paljon hyödynnettyä ja kilpailuetua tuottavaa sisäistä tarkastusta ei ulkoisteta. Tutkimuksen mukaan toiminnon ulkoistamiseen johtaa sisäisen tarkastuksen hyödyntämisen vähyys ja sen kustannusten kohdentamattomuus. Tosin ulkoistamisella voidaan myös hakea lisäasiantuntemusta.

Spekle, van Elten ja Kruis (2007) tekivät tutkimuksen tekijöistä, jotka vaikuttavat sisäisen tarkastuksen ulkoistamispäätöksiin. Speklen ym. tutkimus pohjautuu Widenerin ja Selton (1999) tutkimukseen ja tutkimuksien tuloksia vertailtiin. Tutkimuksen tarpeellisuutta perustellaan sillä, etteivät Widenerin ja Selton (1999) tutkimuksen tulokset ole yleistettävissä. Tämä johtuu siitä, että otoskoko oli pieni ja tutkimusaineisto kerättiin Yhdysvalloissa, millä saattaa olla kulttuurillisia vaikutuksia tuloksiin. Lisäksi Widenerin ja Selton (1999) aineisto koskee vuotta 1996, minkä jälkeen on tapahtunut suuria yritysskandaaleja sekä lakimuutoksia, mikä on muuttanut sisäisen tarkastuksen merkitystä organisaatioissa. Speklen ym. aineisto koskee vuotta 2003, ja se on kerätty Alankomaissa.

Speklen ym. (2007) tutkimusasetelma on laajalti samanlainen kuin Widenerin ja Selton (1999). Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena suurimpien hollantilaisten yhtiöiden toimitusjohtajille. Tutkimus antoi tukea transaktiokustannuksiin perustuvalle ajattelulle. Tutkimuksessa havaittiin, etteivät sisäistä tarkastusta aktiivisesti hyödyntävät yritykset ulkoista toimintoa. Tutkimuksessa ei löydetty todisteita sille, että epävarmuudella olisi vaikutuksia ulkoistamiseen. Tulokset olivat hyvin samanlaisia Widenerin ja Selton (1999) saamien tulosten kanssa.

Rittenberg ja Covalevski (2001) tutkivat sisäisen tarkastuksen ulkoistamista tilintarkastusyhteisöille Yhdysvalloissa. Keskeisenä näkökohtana heidän tutkimuksessaan oli sisäisen tarkastuksen muuttuva rooli ja toimintaympäristö. Heidän tutkimuksensa pohjautui sosiologiaa, ulkoistamista käsittelevään kirjallisuuteen ja haastatteluihin, joiden avulla kartoitettiin ulkoistamisen hyötyjä ja haittoja sekä organisaatioiden muutoksia.

Tutkimuksessa oli neljä eri näkökulmaa: sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen palveluja tarjoavat suuret tilintarkastusyhteisöt, yhtiöt, joissa sisäinen tarkastus on säilytetty sisäisenä toimintona sekä tilintarkastajien ja sisäisten tarkastajien ammattijärjestöt.

Tutkimuksen teoria perustui ajatukseen, että ammatillinen toimivalta koostuu eri vuorovaikutuksen osista. Olettamuksen todistamiseen käytettiin kvalitatiivista analyysia, jossa aineistona käytettiin mielipiteitä sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen puolesta ja vastaan. Tutkimuksessa havaittiin kovaa kilpailua sisäisen tarkastuksen markkinoilla sekä tarve sisäisen ja tilintarkastuksen rajojen uudelleen määrittelemiseen tilintarkastusyhteisöissä. Tutkimuksessa todettiin, että sisäiset tarkastajat suhtautuvat kriittisesti sisäisen tarkastuksen ulkoistamiseen. Tutkimuksessa havaittiin myös viranomaisten huoli sisäisen tarkastuksen kasvaneista vaatimuksista ja tavoitteista, mikä luo tarpeen tehdä lisäsäännöksiä sisäiseen tarkastukseen.

Carey, Subramaniam ja Ching (2006) tutkivat sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen laajuutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä Australiassa. Tutkimuksessa oletettiin, että ulkoistamisen tuomat kustannussäästöt ja parempi tekninen osaaminen, yrityksen pieni koko ja yrityksen ei-ydintoimintoja ulkoistava toimintastrategia vaikuttavat positiivisesti sisäisen tarkastuksen ulkoistamispäätöksiin. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena listattujen australialaisten yhtiöiden talous- tai toimitusjohtajalle.

Tutkimuksen tuloksena saatiin, että odotettavissa olevat kustannussäästöt ja tekninen osaaminen vaikuttavat ulkoistamispäätöksiin. Vastoin odotuksia havaittiin, että suuremmat yritykset ovat aktiivisempia ulkoistamaan jo toiminnassa olevan sisäisen tarkastuksen kuin pienet yritykset. Pienemmät yritykset sen sijaan ottavat sisäisen tarkastuksen käyttöön ulkoistamisen kautta. Tutkimuksen mukaan 75 % yrityksistä on ulkoistanut sisäisen tarkastuksen tilintarkastajalleen. Suurin osa näistä yrityksistä koki järjestelyn lisäävän toiminnan tehokkuutta. Näissä yrityksissä 41 %:ssa tiedostettiin sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen omalle tilintarkastajalle aiheuttama uhka tilintarkastuksen riippumattomuudelle.

Ahlawat ja Lowe (2004) tutkivat Yhdysvalloissa sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen ja lisäarvoa tuottavan roolin vaikutuksia sisäisen tarkastajan toiminnan objektiivisuuteen. Tutkimus kohdistettiin sekä sisäisesti toimiville sisäisille tarkastajille että ulkoisille palveluntarjoajille, jotka olivat sisäisten tarkastajien ammattijärjestön jäseniä. Ahlawat ja Lowe tutkivat sitä, kuinka paljon työnantajan tai asiakkaan edun ajaminen vaikuttaa tarkastajan työskentelyn objektiivisuuteen. Tutkimuksessa analysoitiin myös työnantajan

ja asiakkaan edun ajamisen eroja. Tutkimus toteutettiin casetutkimuksena, jossa sisäinen tarkastaja oli asetettu toimimaan yritysostotilanteessa joko ostajan tai myyjän puolella. Tutkimuksen tuloksena saatiin, että sisäisen tarkastajan toimeksiantaja vaikuttaa tarkastajan toimintaan sekä sisäisesti että ulkoisesti toimivassa sisäisessä tarkastuksessa. Tutkimuksessa todettiin myös, että sisäisen tarkastuksen objektiivisuus on paremmalla tasolla ulkoisten palveluntarjoajien kohdalla. Tosin tutkijat pitivät sisäisen tarkastajan täyttä objektiivisuutta mahdottomuutena.

Abbott, Parker, Peters ja Rama (2007) tutkivat tilintarkastajalle tapahtuvaa sisäisen tarkastuksen ulkoistamista Yhdysvalloissa. Tutkimus ajoittui vuoteen 2000, jonka jälkeen sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen tilintarkastajalle kiellettiin SOXin myötä. Abbott ym. tutkivat rutiininomaisten ja ei-rutiininomaisten sisäisen tarkastuksen tehtävien ulkoistamista. He perustelivat tämän tutkimuksen tarpeellisuutta sillä, ettei SOXissa erotella sisäisen tarkastuksen ulkoistettavia palveluita millään tavalla, vaan kaiken ulkoistuksen katsotaan olevan yhtä vahingollista tilintarkastuksen riippumattomuudelle ja laadulle. Abbott ym. toivat tutkimukseen mukaan tehokkaasti toimivan tarkastusvaliokunnan merkityksen ulkoistamispäätöksissä.

Tutkimuksessa oletettiin, että tehokkaasti toimiva tarkastusvaliokunta, jolla on myös päätösvalta sisäisen tarkastuksen järjestämisestä, vähentää rutiininomaisten sisäisen tarkastuksen tehtävien ulkoistamista tilintarkastajalle. Lisäksi oletettiin, ettei tehokkaan tarkastusvaliokunnan olemassa ololla ole yhteyttä ei-rutiininomaisten sisäisen tarkastuksen toimintojen ulkoistamiseen. Tutkimuskysely kohdistettiin sisäisen tarkastuksen päälliköille. Tutkimuksen tuloksena saatiin, että tehokkaasti toimiva tarkastusvaliokunta vähentää rutiininomaisen sisäisen tarkastuksen ulkoistamista. Tehokkaan tarkastusvaliokunnan ja ei-rutiininomaisten sisäisen tarkastuksen toimintojen ulkoistamisen välillä ei havaittu yhteyttä. Myöskään sisäisen tarkastuksen ulkoistamisella muulle kuin omalle tilintarkastajalle ei ollut yhteyttä tarkastusvaliokunnan tehokkuuteen. Tutkimus osoittaa, että tehokas tarkastusvaliokunta kykenee kontrolloimaan yrityksen sisäistä ja ulkoista valvontaa sekä huolehtimaan tilintarkastajan riippumattomuudesta.

5.2. Tilintarkastajan riippumattomuus

Shockley (1981) tutki neljän eri tekijän vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen Yhdysvalloissa. Nämä tekijät olivat: tilintarkastusalan kilpailu, asiantuntijapalveluiden tarjoaminen, tilintarkastusyhteisön koko ja asiakassuhteen kesto. Hän tutki myös tilin-

tarkastusyhteisön koon ja asiantuntijapalveluiden tarjoamisen sekä tilintarkastusyhteisön koon ja kilpailutilanteen yhteisvaikutuksia. Shockley (1981) asetti seuraavat tutkimushypoteesit:

- H₁: Tilintarkastusyhteisön riippumattomuuden vaarantumisen riski on suurempi, kun tilintarkastusmarkkinoilla on paljon kilpailua.
- H₂: Tilintarkastusyhteisön riippumattomuuden vaarantumisen riski on suurempi, kun tilintarkastusyhteisö tarjoaa myös asiantuntijapalveluita.
- H₃: Suurilla tilintarkastusyhteisöillä on pienempi riski menettää riippumattomuutensa kuin pienillä yhteisöillä.
- H₄: Tilintarkastusyhteisön riippumattomuuden vaarantumisen riski on suurempi, kun asiakassuhde tarkastettavaan on kestänyt yli viisi vuotta kuin, jos asiakassuhde on kestänyt enintään viisi vuotta.
- H₅: Suuret asiantuntijapalveluita tarjoavat tilintarkastusyhteisöt ovat riippumattomampia kuin pienet.
- H₆: Pienten tilintarkastusyhteisöjen riippumattomuus vaarantuu tilintarkastusmarkkinoiden kilpailun takia enemmän kuin suurten yhteisöjen.

Tutkimus kohdistettiin neljälle ryhmälle: suurten tilintarkastusyhteisöjen partnerit, muiden tilintarkastusyhteisöjen partnerit, luotonantajat ja analyytikot. Vastaajat analysoivat tilintarkastajan riippumattomuutta seitseenportaisella Likert-asteikolla 16 erilaisessa neljän muuttujan kombinaatiossa.

Kyselyjä lähetettiin 277, ja vastauksia saatiin 176 (63,5 %). Kerättyä aineistoa analysoitiin varianssianalyysillä. Tutkimuksen tuloksena saatiin, että tilintarkastusmarkkinoiden kova kilpailu, asiantuntijapalveluiden tarjoaminen ja tilintarkastusyhteisön pieni koko vaikuttavat tilintarkastajan riippumattomuuteen. Sen sijaan asiakassuhteen kesto ei ollut merkittävä tekijä riippumattomuuden arvioinnissa. Tekijöiden yhteisvaikutuksilla ei havaittu olevan merkitystä. Shockleyn (1981) asettamista hypoteeseista tukea saivat siis H₁, H₂ ja H₃.

Kilpailu nousi kaikissa vastaajaryhmissä tärkeimmäksi tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttavaksi tekijäksi, vaikka muuten ryhmien välillä oli eroja eri tekijöiden painotuksissa. Vastausten samankaltaisuutta havaittiin suurten tilintarkastusyhteisöjen partnerien ja lainanantajien sekä muiden tilintarkastusyhteisöjen partnerien ja analytiikoiden välillä.

Bakar, Rahman ja Rashid (2005) tutkivat malesialaisten luotonantajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttavista tekijöistä ja yrityksen taloudellisen informaation luotettavuudesta. Tutkimus kohdistettiin luotonantajiin, koska he käyttävät paljon yritysten taloudellista informaatiota. Tutkimus perustuu ajatukseen, että yrityksen taloudellisen informaation luotettavuus ja tilintarkastajan raportoinnin arvo perustuvat tilintarkastajan riippumattomuuteen. Aiempien tutkimusten perusteella Baker ym. (2005) valitsivat kuusi riippumattomuuteen vaikuttavaa tekijää tutkimuskohteeksi: tilintarkastusyhteisön koko, kilpailutilanne, toimikauden pituus, tilintarkastusmaksujen suuruus, asiantuntijapalvelut ja tarkastusvaliokunta. Tutkimuksessa tutkittiin tilintarkastajan raportoinnin vaikutusta lainapäätöksiin, tutkittavien tekijöiden vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen, tutkittavien tekijöiden ja tilintarkastajan riippumattomuuden välistä suhdetta sekä sitä, mikä kuudesta tekijästä vaikuttaa eniten tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksen tutkimuskysymykset muodostettiin seuraavasti:

RQ1: Kuinka tärkeä tilintarkastuskertomus on luotonantajille luottopäätöstä tehtäessä?

RQ2: Onko kuudella tutkittavalla tekijällä (tilintarkastusyhteisön koko, tilintarkastusmarkkinoiden kilpailu, toimikauden pituus, tilintarkastusmaksujen suuruus, konsultointipalvelut ja tarkastusvaliokunta) vaikutusta luotonantajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta?

RQ3: Minkälainen yhteys kuudella tutkittavalla tekijällä ja tilintarkastajan riippumattomuudella on?

RQ4: Mikä kuudesta tutkittavasta tekijästä on tärkein tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttava tekijä?

Tutkimus toteutettiin kyselynä. Kyselyitä lähetettiin 240 lainanantajalle, joilta saatiin 86 (35,8 %) käyttökelpoista vastausta. Vastaukset annettiin seitsenportaisella Likertasteikolla, ja vastauksia analysoitiin laskemalla niistä keskihajonta, moodi ja mediaani. Tutkimuksen tuloksena saatiin, että tilintarkastajan raportoinnilla on merkitystä laina-

päätöksiä tehtäessä vain, jos tilintarkastaja on toiminut riippumattomasti. Tutkituista tekijöistä tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikutti positiivisesti tilintarkastusyhteisön suuri koko ja tarkastusvaliokunnan olemassaolo. Sen sijaan tilintarkastusmarkkinoiden kilpailu, toimikauden pituus, tilintarkastusmaksujen suuruus ja asiantuntijapalvelut vaikuttivat negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tärkeimmät tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttavat tekijät vastaajien mielestä olivat tilintarkastusyhteisön koko, toimikauden pituus ja tilintarkastusmarkkinoiden kilpailu. Tarkastusvaliokunta, konsultointi ja tilintarkastusmaksut olivat vastaajien mielestä vähemmän tärkeitä tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksen rajoitteena voi pitää sitä, ettei tutkimuksessa huomioitu tutkittavien tekijöiden yhteisvaikutuksia.

Alleyne, Devonish ja Alleyne (2006) tutkivat tilintarkastajan riippumattomuutta Barbadosella. He tutkivat sekä tilintarkastajien että tilinpäätöstietojen käyttäjien näkemyksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tutkimuksen taustalla oli teoria tilintarkastajan ristiriitaisesta asemasta. Tilintarkastajan on palveltava sekä asiakasyrityksen että kolmansien osapuolten etuja. Kolmannet osapuolet odottavat, että tilintarkastaja löytää ja raportoi tilinpäätökseen sisältyvistä virheistä. Toisaalta yrityksen johto haluaa välttää virheiden paljastumisen.

Tutkimuksessa kysyttiin 39 erilaisen tilintarkastajan toimintaan liittyvän tilanteen vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksessa tutkittiin muun muassa asiakkaan taloudellisen merkityksen, tilintarkastusyhteisön koon, tilintarkastusmarkkinoiden kilpailun, asiantuntijapalveluiden tarjoamisen, tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksessa oletettiin, että tilinpäätöstietojen käyttäjät suhtautuvat epäilevämmiin tilintarkastajan riippumattomuuteen kuin tilintarkastajat. Alleyne ym. (2006) muodostivat tutkimushypoteesit seuraavasti:

H_{1a} : Tarkastusasiakkaan taloudellinen merkitys tilintarkastajalle, tilintarkastusmarkkinoiden kilpailu, asiantuntijapalvelut, tilintarkastusyhteisön pieni koko, laskentanormien joustavuus, maksamattomat tilintarkastusmaksut ja tarkastusasiakkaan vahva talous vaikuttavat negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen.

H_{1b} : Yli kymmenen vuoden toimikausi, palveluntarjoajien vähyys ja Barbadosen pieni koko vaikuttavat negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen.

H₂: Tarkastusvaliokunnan olemassa olo, tilintarkastajan vaihtokustannukset, tilintarkastajan vaihtamista koskevat määräykset, tilintarkastuksen huonosta laadusta aiheutuvat seuraamukset, tilintarkastajan oikeus osallistua yhtiökokoukseen sekä tilintarkastajan nimittämistä ja palkkioita koskevat määräykset vaikuttavat positiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen.

H₃: Tilintarkastajat kokevat vähemmän uhkia tilintarkastajan riippumattomuudelle kuin tilinpäätöksen hyväksikäyttäjät.

Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisena kyselytutkimuksena. Tutkimuksen aineisto koostui 66 tilintarkastajan ja 148 tilinpäätöstietojen käyttäjän vastauksista. Kyselyssä esitettyjen tilanteiden kuulumista tiettyyn tekijään testattiin Cronbachin alfalla. Vastaajaryhmien välisessä vertailussa käytettiin t-testiä. Testauksessa ei löydetty tilastollisesti merkitsevää eroa vastaajaryhmien välillä eli hypoteesi H₃ hylättiin. Sen sijaan hypoteesit H_{1a}, H_{1b} ja H₂ saivat tilastollisesta testauksesta tukea. Tilintarkastajan taloudellinen riippuvuus asiakkaasta, asiantuntijapalveluiden tarjoaminen, tilintarkastusmarkkinoiden kova kilpailu, tilintarkastusyhteisön pieni koko, pitkä toimikausi ja Barbadoksen pieni koko vaikuttivat negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen. Riippumattomuutta vahvistavia tekijöitä olivat tarkastusvaliokunta, tilintarkastajan vaihtaminen, virheellisen tilintarkastuksen seuraamukset ja tilintarkastajan oikeus osallistua tarkastettavan yhtiökokouksiin.

Jenkins ja Krawczyk (2002) tekivät tutkimuksen tilintarkastajan tarjoamien asiantuntijapalveluiden vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen Yhdysvalloissa. Tutkimuksessa tutkittiin kuuden asiantuntijapalvelun vaikutuksia. Tutkimuksessa käytetyt palvelut olivat: ulkoistettu sisäinen tarkastus, arvostus, lainopillinen konsultointi, kirjanpito, yleinen konsultointi ja veroneuvonta. Tutkimus kohdistettiin tilinpäätöstietojen hyväksikäyttäjille, Big 5 -yhteisöjen tilintarkastajille ja non-Big 5 -yhteisöjen tilintarkastajille Yhdysvalloissa. Käytetyt kohderyhmät mahdollistivat tilintarkastusammattilaisten ja tilinpäätöstietojen hyväksikäyttäjien välisen tilintarkastukseen liittyvän mahdollisen odotuskuilun olemassa olon tutkimisen. Kyselyyn vastaajia oli kaikkiaan 289. Heidän piti 11-portaisella asteikolla arvioida kunkin asiantuntijapalvelun vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Vastaukset annettiin asteikolla -5 - +5. Negatiivinen vastaus merkitsi haittaa tilintarkastajan riippumattomuudelle, positiivinen vastaus merkitsi riippumattomuuden vahvistumista ja nolla merkitsi vaihtoehtoa ei-vaikutusta. Aineiston analysointiin käytettiin t-testiä ja varianssianalyysia.

Tilintarkastusammattilaisten ja tilinpäätöstietojen käyttäjien käsityksissä havaittiin olevan eroja. Tutkituista tilintarkastajan asiantuntijapalveluista lainopillinen konsultointi ja kirjanpito vaikuttivat negatiivisesti tilintarkastusammattilaisten käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tilinpäätöstietojen käyttäjien kohdalla ei havaittu negatiivista vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen millään tutkituista palveluista. Tilintarkastajan riippumattomuutta vahvistava vaikutus havaittiin tilintarkastusammattilaisten kohdalla yleisellä konsultoinnilla ja veroneuvonnalla sekä tilinpäätöstietojen hyväksikäyttäjien kohdalla yleisellä konsultoinnilla ja arvostuksella. Ulkoistetulla sisäisellä tarkastuksella ei havaittu vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tuloksien perusteella voidaan todeta, että on olemassa odotuskuilu tilinpäätöstietojen hyväksikäyttäjien ja tilintarkastuksen ammattilaisten käsityksien välillä siitä, miten asiantuntijapalvelut vaikuttavat tilintarkastajan riippumattomuuteen.

DeFond, Raghunandan ja Subramanyam (2002) tutkivat tilintarkastajan tarjoamien asiantuntijapalveluiden vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen Yhdysvalloissa. He lähestyivät tutkimusongelmaa tilintarkastajan todennäköisyyden antaa jatkuvuusmukautettu tilintarkastuskertomus kautta. DeFond ym. (2002) tutkivat tilintarkastajan asiantuntijapalveluista saamien palkkioiden ja kokonaispalkkioiden suhdetta tilintarkastajan todennäköisyyteen antaa jatkuvuusmukautettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastajan raportointi yrityksen ongelmista on sitä todennäköisempää mitä riippumattomampi hän on. Tutkimuksessa asetettiin seuraavat hypoteesit:

H₁: Asiantuntijapalveluista saatavat palkkiot ovat kääntäen verrannollisia mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamisherkkyyden kanssa.

H₂: Tilintarkastajan kokonaispalkkiot ovat kääntäen verrannollisia mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamisherkkyyden kanssa.

Tutkimuksen aineisto koostui yhdysvaltalaisen yritysten tilintarkastuspalkkiotiedoista ja jatkuvuusmukautuksista vuodelta 2000. Tutkimus rajoitettiin yrityksiin, joiden taloudellinen tila on huono, koska tällaiset yritykset saavat todennäköisemmin jatkuvuusmukautuksen. Aineiston koko oli 1 158 yritystä, joista 96 oli saanut ensimmäisen kerran jatkuvuusmukautuksen tilikaudella 2000. Hypoteesien testaamiseen käytettiin logistista regressiota, jossa muodostettiin malli tilintarkastajan todennäköisyydelle antaa ensimmäistä kertaa jatkuvuusmukautettu tilintarkastuskertomus taloudellisissa vaikeuksissa olevalle yritykselle.

Tutkimuksen tuloksena saatiin, ettei asiantuntijapalveluista saatavien palkkioiden ja tilintarkastajan todennäköisyyden antaa jatkuvuusmukautus välillä ole merkittävää yhteyttä. Myöskään tilintarkastajan palveluista saatavien kokonaismaksujen ja jatkuvuuslausunnon annon välillä ei havaittu merkittävää yhteyttä eli tutkimushypoteesit hylättiin. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että maineen menetyksen -uhka ja oikeudelliset vastuut ovat taloudellisen riippuvuuden sijaan merkittäviä tekijöitä jatkuvuusmukautuksen annossa.

Hay, Knechel ja Li (2006) tutkivat asiantuntijapalveluiden tarjoamisen vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen Uudessa-Seelannissa. Tutkimuksen tekoa motivoi se, että Uudessa-Seelannissa, kuten monissa muissakin maissa, asiantuntijapalveluista saatavien palkkioiden osuus tilintarkastajan kokonaispalkkioista on kasvanut nopeasti viime vuosina. Tutkimuksessa muodostettiin kolme hypoteesia:

H₁: Tilintarkastuspalkkion ja asiantuntijapalveluista saatavan palkkion välillä on positiivinen suhde.

H₂: Asiantuntijapalveluista saatavien palkkioiden ja mukautettujen tilintarkastuskertomusten välillä on negatiivinen suhde.

H₃: Asiantuntijapalveluista saatavien palkkioiden ja tilintarkastajan toimikauden pituuden välillä on positiivinen suhde.

Tutkimuksen aineistona käytettiin noin 200 suurimman uusiseelantilaisen yrityksen tilinpäätöstietoja vuosilta 1999–2001. Hypoteesien testaamiseen käytettiin regressioanalyysia. Regressioanalyysissa muodostettiin malli tilintarkastuspalkkiolle, asiantuntijapalveluista saatavalle palkkiolle, mukautetulle tilintarkastuskertomukselle ja tilintarkastajan vaihdolle. Testaamisen perusteella tutkimushypoteesi H₁ hyväksyttiin, mutta muut hypoteesit hylättiin. Tutkimuksen tuloksena saatiin, että tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoinen kuva vaarantuu, kun tilintarkastaja tarjoaa tilintarkastuksen ohella myös asiantuntijapalveluita tarkastettavalle. Tämä johtuu asiantuntijapalveluista saatavien palkkioiden korkeasta tasosta. Tutkimuksessa ei todettu asiantuntijapalveluilla olevan vaikutusta tilintarkastajan tosiasialliseen riippumattomuuteen.

Alatalo (2003) teki pro gradu -tutkielman Lowen ym. (1999) tutkimuksen pohjalta. Hän tutki suomalaisten luotonantajien suhtautumista tilintarkastajan riippumattomuuteen sisäisen tarkastuksen ulkoistamistilanteissa. Tutkimuksessa käytettiin kolmea ulkoista-

mismallia, jotka olivat ulkoistus toiselle tilintarkastusyhteisölle, ulkoistus omalle tilintarkastusyhteisölle henkilöstöt eriytetty ja ulkoistus omalle tilintarkastusyhteisölle henkilöstöjä ei ole eriytetty. Tutkimuksessa havaittiin, että ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle vaikutti negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan.

5.3. Yhteenveto aikaisemmista tutkimuksista

Tässä tutkielmassa analysoiduissa sisäisen tarkastuksen ulkoistamista koskevissa tutkimuksissa havaittiin sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen syyksi sisäisen tarkastuksen vähäinen hyödyntäminen ja sen kustannusten kohdentamattomuuden (Widener ja Selto 1999; Spekle ym. 2007). Lisäksi Widener ja Selto (1999) havaitsivat ulkoistamisen syyksi myös sillä saatavan lisäasiantuntemuksen. Rittenberg ja Covaleski (2001) havaitsivat sisäisten tarkastajien suhtautuvan kriittisesti sisäisen tarkastuksen ulkoistamiseen. He havaitsivat myös kovaa kilpailua sisäisen tarkastuksen markkinoilla sekä tarvetta sisäisen tarkastuksen tarkemmalle sääntelylle. Ahlawatin ja Lowen. (2004) tutkimuksessa huomattiin, että sisäisen tarkastuksen toimeksiantajalla on vaikutusta tarkastajan toimintaan. Lisäksi he havaitsivat, että ulkoistettu palveluntarjoaja kykenee työskentelemään objektiivisemmin kuin organisaation oma sisäinen tarkastus.

Edellä esiteltyt tilintarkastajan riippumattomuustutkimukset on tehty eripuolilla maailmaa, Yhdysvalloissa, Malesiassa, Barbadosella ja Uudessa Seelannissa. Vaikka tutkimukset tehtiin eri maissa, niissä saatiin samansuuntaisia tuloksia. Shockley (1981), Bakar ym. (2005) ja Alleyne ym. (2006) havaitsivat tutkimuksissaan, että tilintarkastusmarkkinoiden kilpailu, asiantuntijapalveluiden tarjonta ja tilintarkastajan toimikauden pituus vaikuttivat negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen. Shockley (1981) ja Bakar ym. (2005) havaitsivat myös, että tilintarkastusyhteisön koolla on vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Bakar ym. (2005) ja Alleyne ym. (2006) löysivät lisäksi tilintarkastajan palkkioiden ja tilintarkastajan riippumattomuuden väliltä negatiivisen yhteyden. Näissä tutkimuksissa tilintarkastajan riippumattomuutta vahvistavaksi tekijäksi havaittiin tarkastusvaliokunnan olemassaolo. Alleyne ym. (2006) havaitsi tilintarkastajan riippumattomuutta vahvistaviksi tekijöiksi myös tilintarkastajan vaihtoa koskevien säädösten olemassa olon, tilintarkastuksen huonon laadun aiheuttamat seuraukset ja tilintarkastajan oikeuden osallistua tarkastettavan yhtiökokouksiin.

Jenkins ja Krawczyk (2002), jotka tutkivat eri asiantuntijapalveluiden vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen, eivät havainneet sisäisen tarkastuksen ulkoistamisella vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Sen sijaan muilla tilintarkastajan tarjoamilla asiantuntijapalveluilla havaittiin vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tosin eri asiantuntijapalveluilla havaittiin erisuuntaisia vaikutuksia riippumattomuuteen, joten kaikki asiantuntijapalvelut eivät välttämättä vaikuta negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen.

DeFond ym. (2002) tutkivat tilintarkastajan palkkioiden yhteyttä jatkuvuusmukautuksen todennäköisyyteen. Tutkittujen asioiden väliltä ei löydetty yhteyttä. Samansuuntaisia tuloksia saivat myös Hay ym. (2006). He päätyivät tutkimuksessaan tulokseen, että tilintarkastajan tarjoamat asiantuntijapalvelut vaikuttavat riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan.

Tämän tutkielman esikuvatutkimuksissa, Lowe ym. (1999) ja Swanger ja Chewing (2001), havaittiin tilastollisesti merkitsevä ero sisäisen tarkastuksen ei-ulkoistettu ja ulkoistettu ryhmien välillä tutkittaessa tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoista kuvaa. Lowen ym. (1999) tutkimuksessa havaittiin, että ulkoistamisvaihtoehto, jossa sisäisen tarkastuksen suorittaja osallistuu tarkastettavan johdon toimintaan, vaikutti negatiivisimmin käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Myös vaihtoehto, jossa tarkastustoimintojen henkilöstöjä ei ollut eriytetty vaikutti negatiivisesti käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta.

Swangerin ja Chewingin (2001) tekemässä jatkotutkimuksessa Lowen ym. (1999) tutkimuksen pohjalta havaittiin myös sisäisen tarkastuksen ulkoistamisella omalle tilintarkastusyhteisölle negatiivisia vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Tarkastustoimintojen henkilöstöjen eriyttämättömyys vaikutti tutkimuksen mukaan negatiivisesti käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu tilintarkastajan tarjoamien asiantuntijapalveluiden negatiivinen vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan, ja esikuvatutkimuksissa havaitut sisäisen tarkastuksen ulkoistamisvaihtoehtojen negatiiviset vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan antavat perustan tämän tutkielman tutkimushypoteesien asettamiselle. Aikaisempien tutkimusten tulosten mukaisesti tutkimushypoteeseissa oletetaan, että sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallit vaikuttavat negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

6. AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkielman empiirinen osa perustuu kvantitatiivisella kyselytutkimuksella hankittuun aineistoon. Kyselytutkimuksen tarkoituksena oli saada empiiristä tietoa siitä, kuinka sisäisen tarkastuksen ammattilaiset näkevät sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikuttavan tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Kyselytutkimuksessa keskitettiin tutkimaan sisäisen tarkastuksen ulkoistamista tilintarkastusta suorittavalle tilintarkastusyhteisölle.

Kyselytutkimus toteutettiin internetissä olevilla kyselylomakkeilla, joihin kerättiin vastauksia marraskuussa 2007. Tutkimus kohdistettiin sisäisten tarkastajien ammattijärjestön, Sisäiset tarkastajat ry:n, jäsenille. Kyselyn välitys tapahtui yhteistyössä Sisäiset Tarkastajat ry:n toiminnanjohtajan kanssa. Toiminnanjohtaja välitti kyselylomakelinkin sisältävät sähköpostit yhdistyksen jäsenille, koska jäsentietoja ei saa luovuttaa ulkopuoliselle henkilölle. Toiminnanjohtaja teki 320 jäsentä kattavan satunnaisotoksen, joka jakaantui neljään yhtä suureen vastaajaryhmään.

6.1. Kyselytutkimus

Kyselyn vastaajiksi valitut henkilöt saivat sähköpostin (ks. liite 1), jossa oli tietoja tutkimuksesta sekä linkki kyselylomakkeeseen. Kyselylomake muodostui kahdesta osiosta, vastaajan taustatietokysymyksistä sekä yrityskuvauksesta, jonka perusteella vastaajan tuli arvioida tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoista kuvaa. Lomakkeen alussa olleilla taustatietokysymyksillä pyrittiin hahmottamaan yleiskuvaa vastaajista. Taustatietokysymykset koskivat vastaajan sukupuolta, ikää, sisäisen tarkastuksen työkokemusta, työnantajaa, ammattitutkintoja sekä toimimista tilintarkastajana (ks. liite 2).

Taustatietojen jälkeen olleessa yrityskuvauksessa kerrottiin tietoja kuvitteellisesta Helsingin pörssissä noteeratusta metallialan yrityksestä (ks. liite 2). Eri vastaajaryhmien välillä yrityskuvaukset erosivat vain sisäisen tarkastuksen järjestelyjen osalta. Vastaajien tuli arvioida yrityskuvauksen perusteella yhtiön tilintarkastajan riippumattomuutta. Tilintarkastajan riippumattomuutta arvioitiin seitseenportaisella Likert-asteikolla, ei lainkaan samaa mieltä – täysin samaa mieltä. Asteikko muodostettiin nolla-positiivinen -skaalalla, koska tällöin ei tule moniselitteistä keskikohtaa kuten negatiivinen-positiivinen -skaalassa, vaan keskikohta on luonnollinen jatko pienemmille arvoille (Metsämuuronen 2005: 95).

Riippumattomuuskysymyksessä käytetty Likert-asteikko on tarkoitettu erityisesti asenteiden mittaamiseen. Tyypillisesti asennemittauksissa käytetään 5–7 portaista Likert-asteikkoa. Jos asteikko on alle neliportainen, on suuri riski, että muuttujan varianssi jää pieneksi. Tästä seuraa, että mittauksen toistettavuuteen liittyvä luotettavuus jää matalaksi. Likert-asteikkoa pidetään yleisesti välimatka-asteikollisena, vaikka se on oikeasti hyvä järjestysasteikko. (Metsämuuronen 2005: 94–96.)

Kyselylomakkeen viimeisenä kohtana oli avoin kenttä, johon vastaajat saivat halutesaan laittaa tutkimukseen liittyviä kommentteja ja yhteystietonsa, mikäli he ovat kiinnostuneita tutkimuksen tuloksista. Kenttään tuli runsaasti kommentteja, joista monessa suhtauduttiin kielteisesti sisäisen tarkastuksen ulkoistamiseen. Myös kolme vastaajaa ilmoitti yhteystietonsa, jotta heitä informoitaisiin tutkimustuloksista.

6.2. Käytettävät tilastolliset menetelmät

Ennen aineiston testauksen läpikäyntiä esitellään käytettäviä tilastollisia menetelmiä. Tutkimuksen tulosten käsittelyssä ja johtopäätösten tekemisessä on myös syytä huomioida tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetti tarkoittaa tutkimuksen kykyä mitata sitä, mitä oli tarkoituskin tutkia. Validius tarkoittaa karkeasti määriteltynä systemaattisen virheen puuttumista. Usein validiteetti jaetaan ulkoiseen ja sisäiseen validiteettiin. Ulkoinen validiteetti tarkoittaa sitä, onko kyseinen tutkimus yleistettävissä, ja jos on niin mihin ryhmiin. Tällöin tärkeitä seikkoja ovat tutkimusasetelma, jossa on pyritty eliminoimaan luotettavuuden uhkia, sekä otanta, jossa myös karsitaan validiteetin uhkia pois. Sisäinen validiteetti tarkoittaa tutkimuksen omaa luotettavuutta. Siihen vaikuttavat käsitteiden, teorian ja mittarien valinta sekä mittaustilanteen luotettavuutta heikentävien tekijöiden huomiointi. (Heikkilä 2001: 29; Metsämuuronen 2005: 57.)

Reliabiliteetti tarkoittaa mittauksen toistettavuutta ja kykyä tuottaa ei sattumanvaraisia tuloksia. Reliabiliteetti voidaan laskea kolmella tavalla: rinnakkaismittauksella, toistomittauksilla ja mittarin sisäisen konsistenssin eli yhtenäisyyden kautta. (Heikkilä 2001: 30; Metsämuuronen 2005: 66–67.)

6.2.1. Tutkielmassa käytettävä merkitsevyystaso

Tilastollista testausta varten on valittava merkitsevyys- eli riskitaso (Significance). Se ilmoittaa, kuinka suuri riski on, että saatu ero tai riippuvuus johtuu sattumasta. Merkit-

sevyystaso mittaa tehdyn johtopäätöksen tilastollista luotettavuutta eli todennäköisyyttä, että nollahypoteesin hylkääminen on virheellinen johtopäätös. Nollahypoteesi hylätään, jos p-arvo on etukäteen päätettyä kriteeriarvoa pienempi. Mitä pienempi merkitsevyystaso on, sitä merkitsevämpi on tulos. Yleisimmin käytettyjä merkitsevyystasoja ovat 0,05; 0,01 ja 0,001. (Heikkilä 2001: 194–195; Metsämuuronen 2005: 416.)

Tässä tutkielmassa käytetään merkitsevyystasoa 0,05, joka on yleisesti tieteellisissä tutkimuksissa käytetty merkitsevyystaso. Kyseisen merkitsevyystason valinta tarkoittaa, että tulokset ovat tutkielman perusjoukossa 95 prosentin varmuudella päteviä, ja virheen todennäköisyys on tällöin viisi prosenttia. P-arvon ollessa alle 0,05 on tulos tilastollisesti melkein merkitsevä. P-arvon ollessa alle 0,01 on tulos tilastollisesti merkitsevä, ja p-arvon ollessa alle 0,001 on tulos tilastollisesti erittäin merkitsevä. (Heikkilä 2001: 194–195; Metsämuuronen 2005: 416.)

6.2.2. Parametriset testit

Tutkimusaineiston testauksessa käytetään parametrisia testejä, varianssianalyysia ja t-testiä, mikäli niiden edellytykset täyttyvät. Varianssianalyysi (analysis of variance eli ANOVA) on keskiarvotesti, jolla tutkitaan, onko ryhmien välisissä keskiarvoissa tilastollisesti merkitseviä eroja. Yksisuuntaisessa varianssianalyysissa on yksi muuttuja, joka kuvaa havaintoyksiköiden jakautumista luokkiin. Tällöin käytettäväksi mittaustasoksi riittää luokittelu- tai järjestysasteikko. Keskeinen idea on verrata ryhmien välisiä keskiarvoja toisiinsa siten, että huomioidaan kuhunkin keskiarvoon liittyvä virhe. Tämän virheen suuruus (keskiarvon keskivirhe, standart error of mean) on laskettavissa suoraan keskiarvoon liittyvän varianssin avulla. Varianssianalyysissa aineistossa oleva varianssi hajotetaan kahteen osaan ryhmien sisäiseen ja ryhmien väliseen vaihteluun. Analyysi perustuu näiden vaihteluiden vertaamiseen. Jos ryhmien välinen vaihtelu on huomattavasti suurempaa kuin ryhmien sisäinen vaihtelu, on ryhmien välillä eroa. Nollahypoteesina on siis, että tietyn muuttujan eri ryhmissä kaikki keskiarvot ovat samoja. Varianssianalyysissa käytetty F-testi kertoo, millä todennäköisyydellä nollahypoteesi ryhmäkeskiarvojen yhtäläisyydestä voidaan hylätä. (Heikkilä 2001: 224–225; Metsämuuronen 2005: 725, 727, 735.)

Varianssianalyysin käytöllä on kolme edellytystä, joiden tulee toteutua: havainnot toisistaan riippumattomia, ryhmien muuttujat riittävän normaalisti jakautuneita ja ryhmien varianssit ovat yhtä suuret. Riippumattomuusvaatimus täyttyy, kun tutkimusasetelma on hyvä. Muuttujan normaalijakautuneisuutta voidaan testata Shapiro-Wilkin testillä ja va-

riansseja varianssin yhtäsuuruustestillä (Homogeneity of Variance) Levenen testillä. Pienillä otoksilla erityisesti normaalisuusvaatimus voi olla uhattuna. Tällöin on parempi varianssianalyysin sijasta käyttää ei-parametrisiä menetelmiä, kuten Kruskal-Wallis testia. (Heikkilä 2001: 224–225; Metsämuuronen 2005: 727–728.)

Varianssianalyysi tutkii vain sitä, ovatko keskiarvot samoja, se ei kerro, minkä ryhmien välillä eroja mahdollisesti on (Metsämuuronen 2005:735). Ryhmien pareittaiseen vertailuun voidaan käyttää kahden ryhmän keskiarvojen vertailuun tarkoitettua t-testiä. Kuten varianssianalyysillä myös t-testin käyttämisellä on tietyt tutkimusaineistoa koskevat oletukset: mitta-asteikon tulee olla välimatka-asteikollinen tai hyvä järjestysasteikollinen, aineiston jakauma on normaalin ja otoskoko on vähintään 20–30. Edellytyksistä ensimmäinen täyttyy aineistossa, koska kyselyssä on käytetty Likert-asteikkoa. Normaalisuusvaatimus testataan seuraavassa kappaleessa. (Metsämuuronen 2005: 365.)

6.2.3. Normaalisuuden testaaminen

Edellä esitettyjen parametrinen testien yhteydessä todettiin, että niiden käyttö edellyttää aineiston normaalijakautuneisuutta. Normaalijakauma tarkoittaa, että pienimpien ja suurimpien arvojen määrä sekä todennäköisyys ovat pieniä, kun keskimmäisten havaintojen todennäköisyys on suuri. Tällöin sanotaan, että käyrä on symmetrinen. Normaalisuutta voidaan tutkia graafisesti histogrammista, johon on lisätty normaalijakaumaa kuvaava käyrä muuttujan keskiarvosta sekä hajonnasta. Tutkimiseen voidaan käyttää myös hui-pukkuutta (kurtosis) ja vinoutta (skewness) tai normaalisuustestejä, kuten Shapiro-Wilk-testiä. (Metsämuuronen 2005: 381.)

Tässä tutkielmassa käytetään aineiston normaalisuuden testaamiseen Shapiro-Wilk -testiä. Testin testisuure noudattaa seuraavaa kaavaa:

$$(1) \quad W = \frac{(\sum_{i=1}^n a_i x_{(i)})^2}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$$

$x_{(i)} = i$:des sijoitus aineistossa

\bar{x} = otoskeskiarvo

a = vakio

Shapiro-Wilk testin hypoteesit ovat:

H_0 : Otokset ovat normaalijakaumista

H_1 : Otokset eivät ole normaalijakaumista

(Wikipedia 2008.)

Taulukko 6. Shapiro-Wilk -testi.

Ryhmä		Shapiro-Wilk		
		Testisuure	Vapausasteet	Merkitsevyys
Riippumattomuus	1	,802	21	,001
	2	,856	19	,008
	3	,787	20	,001
	4	,757	25	,000

Yllä olevien Shapiro-Wilk -testin tulosten (ks. taulukko 6) perusteella voidaan todeta, että kaikkien vastaajaryhmien kohdalla testin merkitsevyystaso on alle 0,05. Tällä perusteella hylätään nollahypoteesi ja todetaan, että havaintoaineisto ei tue normaalijakaumaoletusta. Tämä johtaa siihen, että parametristen testien sijaan on käytettävä ei-parametrisia testejä.

6.2.4. Ei-parametriset testit

Koska parametristen testien edellyttämä normaalijakaumaoletus ei toteudu tutkimusaineistossa ja aineisto on kooltaan pieni, käytetään aineiston testaamisessa parametristen testien parametrittomia vastineita – Kruskalin-Wallis -testiä sekä Mann-Whitneyn U-testiä. Parametrittomilla testeillä ei ole yhtä tiukkoja oletuksia kuin parametrisilla testeillä.

Kruskalin-Wallis -testi on tehokas vastine parametriselle F-testille, kun F-testin edellytykset eivät täyty aineistossa. Kruskalin-Wallis -testillä voidaan tutkia useamman kuin kahden riippumattoman ryhmän välisten keskiarvojen tai mediaanien eroja. Kruskalin-Wallis -testin edellytyksinä on: havainnot ovat satunnainen otos ryhmien populaatioista, havainnot ovat toisistaan riippumattomia, kuten vertailtavat ryhmätkin, vastemuuttuja on jatkuva, joskin jonkin verran sidoksia eli samoja arvoja sallitaan ja muutujien on oltava vähintään järjestysasteikollisia. Kruskalin-Wallis testisuureesta on

useita eri variaatioita, joista yksinkertaisin on esitetty alla. (Metsämuuronen 2005: 1051–1053.)

$$(2) \quad T = \left[\frac{12}{N(N+1)} \sum_{i=1}^k R_j^2 / n_i \right] - 3(N+1)$$

N = kaikkien havaintojen määrä

k = ryhmien määrä

R_j = ryhmän järjestyslukujen summa

n_i = ryhmän otoskoko

Testattaessa aineistoa Kruskalin-Wallis testillä hypoteesit ovat muotoa:

H_0 : Kaikilla ryhmillä on sama jakauma

H_1 : Kaikilla ryhmillä ei ole sama jakauma

(Aczel & Sounderpandian 2006: 690–691.)

Mann-Whitneyn U-testi on parametrin t-testin parametrin vastine, jota käytetään, kun t-testin oletukset eivät täyty tutkimusaineistossa. Mann-Whitneyn U-testissä muuttujien mittaustasoksi riittää järjestysasteikko, koska testissä havainnot asetetaan aluksi tutkittavan muuttujan arvojen mukaiseen suuruusjärjestykseen ja arvot korvataan järjestysluvuilla. Testaus perustuu näihin järjestyslukuihin. Testin avulla voidaan havaita nimienomaan jakaumien sijainnissa olevat erot. (Heikkilä 2001: 234.)

Mann-Whitneyn U-testin testisuure on muotoa:

$$(3) \quad U = n_1 n_2 + \frac{n_1(n_1 + 1)}{2} + R_1$$

n_1 = ryhmän 1 otoskoko

n_2 = ryhmän 2 otoskoko

R_1 = otoksen sijoitusten summa

Mann-Whitneyn U-testin hypoteesit ovat muotoa:

H_0 : Kahden ryhmän jakaumat ovat samat

H_1 : Kahden ryhmän jakaumat eivät ole samat

(Aczel & Sounderpandian 2006: 676–677.)

7. EMPIIRISET TULOKSET

Tässä luvussa esitellään kyselyyn vastanneiden taustatiedot ja luodaan niiden avulla yleiskuva vastaajista. Taustatietojen käsittelyn jälkeen esitellään tutkimusaineiston testaus parametrittomilla testeillä. Ennen varsinaisten tutkimushypoteesien testausta tutkitaan Kruskalin-Wallis -testillä, onko vastaajaryhmien välillä lainkaan tilastollisesti merkitsevää eroa vastauksissa tilintarkastajan riippumattomuuskysymykseen. Tämän jälkeen siirrytään varsinaisten tutkimushypoteesien testaukseen Mann-Whitneyn U-testillä. Koska tutkimushypoteeseissa on oletettu, että ulkoistamisvaihtoehdot vaikuttavat negatiivisesti käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta, on testien p-arvojen tulkinnassa käytetty yksisuuntaista p-arvoa.

7.1. Taustatietoja kyselyyn vastanneista

Kyselyyn saatiin kaikkiaan 92 vastausta. Vastaajista seitsemän ilmoitti olevansa tilintarkastajia, ja heidän vastauksensa rajattiin pois tutkimusaineistosta. Rajaus tehtiin, koska tutkimuksessa haluttiin nimenomaan tutkia tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoista kuvaa eikä tilintarkastajan tosiasiallista riippumattomuutta. Rajauksen jälkeen aineistossa oli 85 käyttökelpoista vastausta, mikä tarkoittaa kyselyn vastausprosenttia 26,6. Alla olevassa taulukossa on esitelty vastaajaryhmäkohtaiset vastausten määrät ja ryhmän vastausten prosenttiosuus kokonaisvastausmäärästä (ks. Taulukko 7).

Taulukko 7. Ryhmien vastausten määrät ja niiden prosenttiosuudet kokonaisvastausmäärästä.

			N	%
Ryhmä	1	Ei-ulkoistettu	21	24,7
	2	Ulkoistettu, henkilöstöt eriytetty	19	22,4
	3	Ulkoistettu, ei henkilöstöjen eriytystä	20	23,5
	4	Ulkoistettu, ei henkilöstöjen eriytystä, osallistuu johdon toimintaan	25	29,4
		Yhteensä	85	100,0

Kyselyyn vastanneista lähes 60 prosenttia oli miehiä. Vastaajista noin 60 prosenttia oli 40–60-vuotiaita. Melkein 70 prosenttia vastaajista ilmoitti työskentelevänsä sisäisen tarkastuksen päällikkönä/johtajana tai sisäisenä tarkastajana. Ne, jotka ilmoittivat tässä

kysymyksessä vaihtoehdossa muu toimivansa tilintarkastajana, rajattiin pois aineistosta. Kysymyksessä, jossa tiedusteltiin sisäisen tarkastuksen työkokemusta, vastaajista yli puolet valitsi jonkin vastausvaihtoehdoista 1–3 eli enintään kymmenen vuoden kokemus. Tämä tulos on jokseenkin yllättävä, että vastaajilla on näin vähän sisäisen tarkastuksen kokemusta. Tosin vastausten määrä on niin pieni, että tästä ei voi vetää yleistettäviä johtopäätöksiä sisäisten tarkastajien ammatillisesta kokemuksesta. Myös seuraavan kysymyksen, jossa tiedusteltiin sisäisen tarkastuksen ammattitutkinnon suorittamista, voidaan olettaa olevan kytköksissä työkokemuskysymykseen. Sillä vain alle puolet vastaajista ilmoitti suorittaneensa jonkin sisäisen tarkastuksen ammattitutkinnon.

Suurin osa vastaajista (63,5 %) ilmoitti työskentelevänsä organisaation omalla sisäisen tarkastuksen osastolla, kuitenkin lähes kymmenen prosenttia vastaajista työskenteli muualla kuin organisaation omalla sisäisen tarkastuksen osastolla tai ulkoistettujen sisäisen tarkastuksen palveluiden tarjoajalla. Tämä kuvaa sisäisten tarkastajien tehtäväkentän laajuutta ja sitä, että sisäiset tarkastajat pystyvät työskentelemään muissakin tehtävissä kuin vain tarkastustehtävissä, esimerkiksi liikkeenjohdon konsultteina. Tehtävänimikekysymyksessä konsulttivaihtoehdon vastaajista valitsi noin 14 prosenttia. Lomakkeen viimeisessä taustatietokysymyksessä tiedusteltiin tilintarkastajan ammattitutkinnon suorittamista. Ne, jotka vastasivat tähän kysymykseen myönteisesti, rajattiin pois aineistosta. Tarkemmat tiedot taustatietokysymysten vastauksista on liitteessä 3.

7.2. Tutkimusaineiston testaaminen

Ennen varsinaista tutkimushypoteesien testausta tutkitaan Kruskalin-Wallis -testillä, onko vertailtavien vastaajaryhmien välillä tilastollisesti merkitsevää eroa. Alla olevissa taulukossa (taulukko 8) on esitetty testin tulokset.

Taulukko 8. Kruskalin-Wallis -testin tulokset.

Sijoitukset			
Ryhmä		N	Keskiarvosijoitus
Riippumattomuus	1	21	55,67
	2	19	42,21
	3	20	41,65
	4	25	34,04
	Yhteensä	85	

Testitulokset (a,b)

	Riippumattomuus
Khin neliö	9,428
Vapausasteet	3
Merkitsevyystaso	,024

a Kruskalin-Wallis -testi

b Ryhmittelevä muuttuja: Vastaaajaryhmä

Kruskalin-Wallis testin tulosten perusteella (p-arvo 0,024) voidaan todeta, että vastaaajaryhmien keskiarvot poikkeavat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Testi ei kuitenkaan kerro, mitkä ryhmät eroavat toisistaan. Tämän selvittämiseksi tutkimushypoteesit testataan Mann-Whitneyn U-testillä.

7.2.1. Hypoteesin H1 testaus

Ensimmäisen hypoteesin testauksessa vertailussa ovat kyselyn ensimmäinen ja toinen ryhmä. Ensimmäinen ryhmä on vertailuryhmä, jossa sisäistä tarkastusta ei ole ulkoistettu ja toisessa ryhmässä sisäinen tarkastus on ulkoistettu tilintarkastusta hoitavalle tilintarkastusyhteisölle, jossa tarkastustoimintojen henkilöstöt on eriytetty. Hypoteesi on siis muotoa:

H_0 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa tarkastustoimintojen henkilöstöt on eriytetty, ei vaikuta negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

H_1 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa tarkastustoimintojen henkilöstöt on eriytetty, vaikuttaa negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Mann-Whitneyn U-testillä vertaillaan ryhmien vastausten keskiarvoja toisiinsa ja testataan, onko keskiarvojen ero tilastollisesti merkitsevä. Taulukossa 9 on esitetty ryhmien vertailu.

Taulukko 9. Ryhmien 1 ja 2 vertailu.

	Ryhmä	N	Keskiarvo
Riippumattomuus	1	21	4,71
	2	19	3,37

Taulukosta 9 nähdään, että ryhmien vastausten keskiarvoissa on jonkin verran eroa. Ryhmän kaksi vastausten keskiarvo on myös pienempi kuin ryhmän yksi, joten ulkoistamismalli vaikuttaa negatiivisesti vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Eron tilastollinen merkitsevyys nähdään taulukosta 10, jossa esitellään Mann-Whitneyn U-testin tulokset.

Taulukko 10. Ryhmien 1 ja 2 Mann-Whitneyn U-testi.

Sijoitukset				
Ryhmä		N	Keskiarvo-sijoitus	Sijoitusten summa
Riippumattomuus	1	21	23,71	498,00
	2	19	16,95	322,00
	Yhteensä	40		

Testitulokset (a,b)	
	Riippumattomuus
Mann-Whitney U	132,000
Wilcoxon W	322,000
Z	-1,867
Merkitsevyystaso (2-suuntainen)	,062
Tarkka merkitsevyystaso [2*(1-suuntainen merkitsevyystaso)]	,069(a)

a Ei ole sidoskorjattu.

b Ryhmittelevä muuttuja: vastaajaryhmä

Koska tutkimushypoteesi on asetettu yksisuuntaisesti, tulkitaan testin p-arvo myös yksisuuntaisena. Testin yksisuuntaiseksi p-arvoksi saadaan 0,0345, jonka perusteella todetaan, että ryhmien keskiarvojen välillä on tilastollisesti merkitsevä ero. Tämä tulos johtaa nollahypoteesin hylkäämiseen ja voidaan todeta, että tutkittu ulkoistamisvaihtoehto vaikuttaa negatiivisesti vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta.

7.2.2. Hypoteesin H2 testaus

Toisen hypoteesin testauksessa vertailussa ovat kyselyn ensimmäinen ja kolmas ryhmä. Ensimmäinen ryhmä on vertailuryhmä, jossa sisäistä tarkastusta ei ole ulkoistettu ja kolmannessa ryhmässä sisäinen tarkastus on ulkoistettu tilintarkastusta hoitavalle tilintarkastusyhteisölle, jossa tarkastustoimintojen henkilöstöjä ei ole eriytetty. Hypoteesi on siis muotoa:

H_0 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa sama henkilöstö hoitaa sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta, ei vaikuta negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

H_1 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa sama henkilöstö hoitaa sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta, vaikuttaa negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Taulukossa 11 on vertailtu ryhmiä yksi ja kolme. Taulukosta voidaan havaita, että ryhmien vastausten keskiarvon eroavat toisistaan hieman enemmän kuin ryhmien yksi ja kaksi välillä. Ryhmän kolme vastausten keskiarvo on myös pienempi kuin ryhmän yksi, joten ulkoistamismalli vaikuttaa negatiivisesti vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Vastausten keskiarvojen eron tilastollinen merkitsevyys nähdään taulukosta 12, jossa esitellään Mann-Whitneyn U-testin tulokset.

Taulukko 11. Ryhmien 1 ja 3 vertailu.

	Ryhmä	N	Keskiarvo
Riippumattomuus	1	21	4,71
	3	20	3,30

Taulukko 12. Ryhmien 1 ja 3 Mann-Whitneyn U-testi.

Sijoitukset			
	Ryhmä	N	Keskiarvo-sijoitus
Riippumattomuus	1	21	24,10
	3	20	17,75
	Yhteensä	41	
			Sijoitusten summa

Testitulokset (a)

	Riippumattomuus
Mann-Whitney U	145,000
Wilcoxon W	355,000
Z	-1,743
Merkitsevyystaso (2-suuntainen)	,081

a Ryhmittelevä muuttuja: Vastaajaryhmä

Yllä taulukossa 12 esitetyt testitulokset osoittavat, että ryhmien yksi ja kolme vastausten keskiarvojen välillä on tilastollisesti merkitsevä ero (yksisuuntainen p-arvo 0,0405).

Tässä tapauksessa nollahypoteesi hylätään ja todetaan, että tutkittu ulkoistamismalli vaikuttaa negatiivisesti vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta.

7.2.3. Hypoteesin H3 testaus

Kolmannen hypoteesin testauksessa vertailussa ovat kyselyn ensimmäinen ja neljän ryhmä. Ensimmäinen ryhmä on vertailuryhmä, jossa sisäistä tarkastusta ei ole ulkoistettu ja neljännessä ryhmässä sisäinen tarkastus on ulkoistettu tilintarkastusta hoitavalle tilintarkastusyhteisölle, jossa tarkastustoimintojen henkilöstöjä ei ole eriytetty. Sisäisen tarkastuksen suorittajat osallistuvat myös tarkastuskohteen päätöksentekoon. Hypoteesi on siis muotoa:

H_0 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa sama henkilöstö hoitaa sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta sekä osallistuu asiakkaan johdon päätöksentekoon, ei vaikuta negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

H_1 : Sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen omalle tilintarkastusyhteisölle, jossa sama henkilöstö hoitaa sisäistä tarkastusta ja tilintarkastusta sekä osallistuu asiakkaan johdon päätöksentekoon, vaikuttaa negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Taulukossa 13 on vertailtu ryhmiä yksi ja neljä. Taulukosta voidaan havaita, että ryhmien vastausten keskiarvon eroavat toisistaan selkeästi enemmän kuin edellä esiteltyjen ryhmien kohdalla. Ryhmän neljä vastausten keskiarvo on myös pienempi kuin ryhmän yksi, joten ulkoistamismalli vaikuttaa negatiivisesti vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Vastausten keskiarvojen eron tilastollinen merkitsevyys nähdään taulukosta 14, jossa esitellään Mann-Whitneyn U-testin tulokset.

Taulukko 13. Ryhmien 1 ja 4 vertailu.

	Ryhmä	N	Keskiarvo
Riippumattomuus	1	21	4,71
	4	25	2,44

Taulukko 14. Ryhmien 1 ja 4 Mann-Whitneyn U-testi.

		Sijoitukset		
	Ryhmä	N	Keskiarvosijoitus	Sijoitusten summa
Riippumattomuus	1	21	29,86	627,00
	4	25	18,16	454,00
	Yhteensä	46		

Testitulokset(a)

	Riippumattomuus
Mann-Whitney U	129,000
Wilcoxon W	454,000
Z	-3,023
Merkitsevyystaso (2-suuntainen)	,003

a Ryhmittelevä muuttuja: Vastaajaryhmä

Yllä taulukossa 14 esitetyt testitulokset osoittavat, että ryhmien yksi ja neljä vastausten keskiarvojen välillä on tilastollisesti merkitsevä ero (yksisuuntainen p-arvo 0,0015). Tässä tapauksessa nollahypoteesi hylätään ja todetaan, että tutkittu ulkoistamismalli vaikuttaa negatiivisesti vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta.

7.2.4. Hypoteesin H4 testaus

Neljännellä hypoteesilla tutkitaan tarkastushenkilöstöjen eriyttämättömyyden vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Hypoteesin tutkimista varten ryhmän kolme ja neljä yhdistetään, koska niissä ei ole tarkastushenkilöstöjä eriytetty. Tämän ryhmän vastausten keskiarvoa verrataan ryhmän kaksi vastausten keskiarvoon, koska ryhmässä kaksi tarkastushenkilöstöt on eriytetty. Hypoteesi on muotoa:

H_0 : Tarkastustoimintojen henkilöstöjen eriyttämättömyys ei lisää negatiivisia vaikutuksia sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta verrattuna vaihtoehtoon, jossa henkilöstöt on eriytetty.

H_1 : Tarkastustoimintojen henkilöstöjen eriyttämättömyys lisää negatiivisia vaikutuksia sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta verrattuna vaihtoehtoon, jossa henkilöstöt on eriytetty.

Alla olevassa taulukossa 15 on vertailtu ryhmän kaksi ja kolmannesta ja neljännestä ryhmästä muodostetun ryhmän viisi vastauksia.

Taulukko 15. Ryhmien 2 ja 5 vertailu.

	Ryhmä	N	Keskiarvo
Riippumattomuus	2	19	3,37
	5	45	2,82

Taulukosta 15 nähdään, että ryhmien kaksi ja viisi vastausten keskiarvojen välillä on jonkin verran eroa. Taulukosta nähdään myös, että tarkastushenkilöstöjen eriyttämättömyys vaikuttaa negatiivisesti vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Vastaajaryhmien vastausten keskiarvojen eron merkitsevyys on testattu Mann-Whitneyn U-testillä, jonka tulokset on esitetty taulukossa 16.

Taulukko 16. Ryhmien 2 ja 5 Mann-Whitneyn U-testi.

Sijoitukset			
Ryhmä	N	Keskiarvo-sijoitus	Sijoitusten summa
Riippumattomuus 2	19	35,26	670,00
5	45	31,33	1410,00
Yhteensä	64		

Testitulokset(a)	
	Riippumattomuus
Mann-Whitney U	375,000
Wilcoxon W	1410,000
Z	-,802
Merkitsevyystaso (2-suuntainen)	,422

a Ryhmittelevä muuttuja: Vastaajaryhmä

Mann-Whitneyn U-testin perusteella nollahypoteesi jää voimaan (yksisuuntainen p-arvo 0,211). Testin perusteella todetaan, ettei tarkastushenkilöstöjen eriyttämättömyys vaikuta negatiivisemmin käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta kuin tarkastushenkilöstöjen eriyttäminen.

7.2.5. Hypoteesin H5 testaus

Hypoteesilla H5 testataan, vaikuttaako ulkoistamisvaihtoehto, jossa esiintyy eniten tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavia tekijöitä negatiivisimmin vastaajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Hypoteesin tutkimista varten ryhmää neljä

verrataan ryhmistä kaksi ja kolme muodostettuun ryhmään kuusi. Hypoteesi on siis muotoa:

H_0 : Tarkastushenkilöstöjen eriyttämättömyys ja sen osallistuminen asiakkaan johdon päätöksentekoon ei vaikuta negatiivisimmin sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

H_1 : Tarkastushenkilöstöjen eriyttämättömyys ja sen osallistuminen asiakkaan johdon päätöksentekoon vaikuttaa negatiivisimmin sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta.

Alla olevassa taulukossa 17 on vertailtu ryhmiä neljä ja kuusi. Taulukosta voidaan havaita, että ryhmän neljä vastausten keskiarvo on pienempi kuin ryhmän kuusi keskiarvo. Keskiarvojen eron tilastollinen merkitsevyys testataan Mann-Whitneyn U-testillä.

Taulukko 17. Ryhmien 4 ja 6 vertailu.

	Ryhmä	N	Keskiarvo
Riippumattomuus	4	25	2,44
	6	39	3,33

Taulukko 18. Ryhmien 4 ja 6 Mann-Whitneyn U-testi.

Sijoitukset			
	Ryhmä	N	Keskiarvo-sijoitus
Riippumattomuus	4	25	28,88
	6	39	34,82
	Yhteensä	64	
Sijoitusten summa			
			722,00
			1358,00

Testitulokset(a)

	Riippumattomuus
Mann-Whitney U	397,000
Wilcoxon W	722,000
Z	-1,295
Merkitsevyystaso (2-suuntainen)	,195

a Ryhmittelevä muuttuja: Vastaajaryhmä

Mann-Whitneyn U-testin perusteella todetaan (ks. Taulukko 18), että hypoteesin H_5 kohdalla nollahypoteesi jää voimaan (yksisuuntainen p-arvo 0,0975). Testin perusteella

havaitaan, ettei ulkoistamismalli, jossa esiintyy eniten tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavia tekijöitä, vaikuta negatiivisimmin käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tosin tämän ulkoistamismallin vertailu ei-ulkoistettu ryhmään antoi muita ryhmiä pienemmän p-arvon (0,0015), mikä on tilastollisesti melkein erittäin merkitsevä.

7.3. Yhteenveto tuloksista

Edellä esitetty hypoteesien testaus osoittaa, että kaikki tutkimuksessa käytetyt sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallit vaikuttavat negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta. Tutkimushypoteesit H1–H3 saivat tukea tilastollisesta testauksesta. Jokaisen ulkoistamisryhmän vertailussa ei-ulkoistettu ryhmään havaittiin Mann-Whitneyn U-testillä tilastollisesti merkitsevä ero. Ryhmän neljä kohdalla havaittiin tilastollisesti lähes erittäin merkitsevä ero vertailuryhmään nähden. Tämä oli varsin odotettu tulos, koska tässä ulkoistamismallissa esiintyi eniten tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavia tekijöitä.

Lisäksi haluttiin selvittää lisääkö tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavien tekijöiden lisääntyminen ulkoistamismalleissa negatiivisia vaikutuksia käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tämän asian tutkimista varten muodostettiin hypoteesit H4 ja H5. Näiden hypoteesien testaamiseksi suoritettiin ulkoistamisryhmien välillä pareittaista vertailua Mann-Whitneyn U-testillä. Hypoteesien testaamista varten muodostettiin 3 ja 4 ryhmän vastaajista uusi ryhmä 5, jota verrattiin ryhmään 2. Lisäksi muodostettiin ryhmistä 2 ja 3 uusi ryhmä 6, jota verrattiin ryhmään 4. Ulkoistamisryhmien keskinäisessä vertailussa ei löydetty tilastollisesti merkitseviä eroja ryhmien väliltä suhtautumisessa tilintarkastajan riippumattomuuteen.

Saatujen testitulosten perusteella voidaan todeta, että kaikki sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallit tilintarkastusta suorittavalle tilintarkastusyhteisölle vaikuttivat negatiivisesti sisäisten tarkastajien käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tosin testauksella ei löydetty eroja ulkoistamisryhmien väliltä suhtautumisessa tilintarkastajan riippumattomuuteen.

8. LOPPUPÄÄTELMÄT

Tilintarkastajan riippumattomuus on yksi tilintarkastuksen perusoletuksista. Tilintarkastajan riippumattomuus on kuitenkin monitahoinen käsite, johon liittyy useita näkökulmia. Tässä tutkielmassa riippumattomuuskäsitettä lähestyttiin riippumattomuuden ulkoisen kuvan ja tilintarkastusyhteisöjen tarjoamien asiantuntijapalveluiden näkökulmasta. Asiantuntijapalveluiden tarjoaminen tilintarkastusasiakkaille on tullut yhä tärkeämmäksi tulonlähteeksi tilintarkastusyhteisöille, kun yritykset tänä päivänä enenevässä määrin ulkoistavat tukitoimintojaan ja keskittyvät ydintoimintoihinsa. Asiantuntijapalveluista tutkimukseen valittiin sisäinen tarkastus, jonka tarjoaminen yhteisön tilintarkastusasiakkaille on aiheuttanut paljon kohua 2000-luvun yritysskandaalien yhteydessä.

Tällä tutkielmalla pyrittiin selvittämään sisäisten tarkastajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisesta kuvasta, kun sisäinen tarkastus ulkoistetaan tilintarkastusta suorittavalle tilintarkastusyhteisölle. Aiemmissa tutkimuksissa, Lowe ym. (1999) sekä Swanger ja Chewning (2001), kohderyhmänä olivat tilinpäätöstietojen hyväksikäyttäjät. Tämän tutkielman kohderyhmä oli uusi, mikä toi aiheen tutkimuskenttään uuden näkökulman. Sisäisten tarkastajien valintaa tutkielman kohderyhmäksi voi perustella heidän keskeisellä asemallaan yrityksen valvontaympäristössä, ja täten heidän hyvällä tuntemuksella tutkielman keskeisistä käsitteistä.

Tutkielman teoreettisessa osassa esiteltiin tutkimusaiheen kannalta keskeiset esikuvatutkimukset, Lowe ym. (1999) sekä Swanger ja Chewning (2001). Näiden tutkimusten lisäksi teoriaosassa käsiteltiin muita aiempia tutkimuksia, jotka on tehty sisäisen tarkastuksen ulkoistamisesta ja tilintarkastajan riippumattomuudesta. Aiempien tutkimusten tuoman tieteellisen näkökulman lisäksi teoriaosuudessa käsiteltiin tutkielman aiheeseen liittyvien keskeisten käsitteiden institutionaalista taustaa. Tässä taustoittamisessa paikannettiin sisäinen tarkastus yrityksen valvontaympäristöön, käsiteltiin tilintarkastajan riippumattomuus -käsitettä tutkielman kannalta keskeisiltä osin sekä esitettiin syitä ja perusteluja sisäisen tarkastuksen ulkoistamiselle.

Tutkielman empiirinen osa rakentui esikuvatutkimusten, erityisesti Lowen ym. (1999) tutkimuksen, pohjalta. Tutkimuksessa selvitettiin kolmen eri sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallin vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Ulkoistamismallit muodostettiin Lowen ym. (1999) tutkimuksessaan käyttämien ulkoistamismallien mukaisesti. Ulkoistamismalleissa oli eroa tarkastushenkilöstöjen eriytyksessä ja tarkastajan osallistumisessa asiakkaan johdon toimintaan, millä malleihin saatiin

eri määrät tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavia tekijöitä. Oletuksena tässä tutkimuksessa oli, että ulkoistamismallit vaikuttavat negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Lisäksi tutkimuksessa oletettiin, että tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavien tekijöiden lisääntyminen ulkoistamismallissa lisää negatiivista vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan.

Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena Sisäisen tarkastajat ry:n jäsenille, joille lähetettiin yrityskuvauksen sisältävä kyselylomake. Kyselyn vastaajat jaettiin neljään ryhmään, joista yrityskuvaus erosi sisäisen tarkastuksen organisoinnin osalta. Yhdessä ryhmässä sisäistä tarkastusta ei ollut ulkoistettu. Tämä ryhmä toimi vertailuryhmänä muille vastaajaryhmille, jotka arvioivat ulkoistamismallien vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Aineiston tilastollisessa testaamisessa käytettiin Kruskalin-Wallisin -testiä, jolla tutkittiin ensin, onko vastaajaryhmien välillä ylipäättään eroja. Kruskalin-Wallis -testi osoitti, että vastaajaryhmien välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja. Tämän jälkeen tutkimushypoteesit testattiin Mann-Whitneyn U-testillä, jolla suoritettiin pareittaisia vertailuja tutkimusryhmien välillä.

Tilastollinen testaus antoi tukea tutkimuksen oletukselle, että sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen tilintarkastusta suorittavalle tilintarkastusyhteisölle vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan. Kaikkien ulkoistamisryhmien vertailu ei-ulkoistettu ryhmään osoitti tilastollisesti merkitsevää eroa. Koska kaikki ulkoistamisvaihtoehdot vaikuttivat negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen, voidaan todeta, että sisäiset tarkastajat näkevät sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen tilintarkastusta hoitavalle yhteisölle vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen riippumatta siitä kuinka tarkastustoiminnot on organisoitu yhteisössä.

Tässä tutkimuksessa ei havaittu selkeää tukea oletukselle, että riippumattomuuden vaarantavien tekijöiden lisääntyminen ulkoistamismallissa heikentää tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoista kuvaa. Pareittaiset testit, joilla vertailtiin ulkoistamisryhmiä keskenään, eivät osoittaneet tilastollisesti merkitseviä eroja ryhmien välillä. Kaikki ulkoistamismallit antoivat kuitenkin tilastollisesti merkitseviä tuloksia verrattaessa niitä ei-ulkoistettu ryhmään. Ulkoistamismalli, jossa esiintyi eniten tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavia tekijöitä, antoi vertailussa ei-ulkoistettu ryhmään melkein erittäin merkitsevän tuloksen (p-arvo 0,0015). Tämä antaa osittaista tukea oletuksella, että riippumattomuuden vaarantavien tekijöiden lisääntyminen ulkoistamismallissa heikentää tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoista kuvaa.

Tehtäessä vertailua tämän tutkimuksen tulosten ja aiempien tutkimustulosten välillä on huomioitava tutkimusasetelmien erilaisuus. Aikaisempien tutkimusten kohderyhmänä olivat tilinpäätöstietojen hyväksikäyttäjät, joten tutkimusten näkökulma eroaa tämän tutkimuksen näkökulmasta. Vertailtaessa tämän tutkimuksen tuloksia aiempiin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin voidaan havaita yhtäläisyyttä Alatalon (2003) suomalaisille luotonantajille tekemän tutkimuksen tulosten kanssa. Näissä molemmissa tutkimuksissa vastaajien mielestä sisäisen tarkastuksen ulkoistaminen tilintarkastusta suorittavalle yhteisölle vaikutti negatiivisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen, vaikka tarkastustoimintojen henkilöstöt oli eriytetty. Nämä tulokset eroavat Lowen ym. (1999) sekä Swangerin ja Chewningin (2001) saamista tutkimustuloksista. Heidän tutkimuksissaan havaittiin, että tarkastushenkilöstöjen eriytys turvaa tilintarkastajan riippumattomuuden säilymisen.

Sille, miksi tutkimustulokset eroavat, voi löytää useita syitä. Lowen ym. (1999) sekä Swangerin ja Chewningin (2001) Yhdysvalloissa tekemien tutkimusten tutkimusasetelmat ja otoskoot erosivat Suomessa tehdyistä tutkimuksista. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa oli kattavammat otokset kuin suomalaistutkimuksissa. Lisäksi tutkimustuloksiin voivat vaikuttaa kulttuurilliset tekijät sekä tutkimusajankohta. Yhdysvalloissa tehdyt tutkimukset on toteutettu ennen suurien yritysskandaalien paljastumista, kun Suomessa tehdyt tutkimukset on toteutettu skandaalien paljastumisen jälkeen. Tämä on voinut aiheuttaa asenteiden muuttumista tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttavia tekijöitä kohtaan.

Tutkimustulosten yleistettävyydelle on olemassa rajoitteita. Tutkimuskyselyn otos kattoi vain noin puolet Sisäiset tarkastajat ry:n jäsenistä, joita on yli 600. Otoskokoa rajoitti se, etteivät kaikki yhdistyksen jäsenet halua osallistua tutkimuksiin. Käyttökelpoisia vastauksia kyselyyn saatiin 85, mikä on alle 15 prosenttia jäsenmäärästä. Tutkimukseen oli myös valittava vain kolme sisäisen tarkastuksen ulkoistamismallia, koska kyselyotoksen koko oli pieni. Tällä varmistettiin, että kuhunkin vastaajaryhmään saadaan riittävästi vastaajia. Tästä johtuen tutkimuksen ulkopuolelle jäi sellaisia ulkoistamismalleja, joita esiintyi aikaisemmissa tutkimuksissa.

Tässä tutkimuksessa ei myöskään huomioitu vastaajan työpaikan vaikutuksia käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta. Vastaajien joukossa oli sekä organisaation omalla sisäisen tarkastuksen osastolla työskenteleviä että ulkoisella palvelun tarjoajalla työskenteleviä henkilöitä. Tämä antaa vastaajille erilaisen näkökulman sisäisen tarkas-

tuksen ulkoistamiskysymykseen, mikä voi myös vaikuttaa heidän käsityksiin tilintarkastajan riippumattomuudesta sisäisen tarkastuksen ulkoistamistilanteissa.

Jatkotutkimuksissa voisi tehdä vertailua sisäisten tarkastajien ja jonkin muun ryhmän, kuten tilintarkastajien tai luotonantajien, välillä. Tällöin tutkimuksessa vertailtaisiin suhtautumista tilintarkastajan riippumattomuuteen eri näkökulmista. Tutkimuksessa käytettäviä ulkoistamismalleja voisi myös muuttaa. Ulkoistamismalleissa sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen laajuus voisi vaihdella, kuten Swangerin ja Chewningin (2001) tutkimuksessa. Tähän liittyen ulkoistamismalleihin voisi tuoda mukaan myös tilintarkastusyhteisön sisäisestä tarkastuksesta saamat palkkiot. Palkkioita voisi verrata tilintarkastusyhteisön asiakkaalta saamiin kokonaispalkkioihin tai tilintarkastuspalkkioon. Palkkioiden käyttö on melko yleistä tilintarkastajan riippumattomuutta koskevissa tutkimuksissa.

LÄHDELUETTELO

- Abbott, Lawrence J., Susan Parker, Gary F. Peters & Dasaratha V. Rama (2007). Corporate Governance, Audit Quality, and the Sarbanes-Oxley Act: Evidence from Internal Audit Outsourcing. *The Accounting Review* 82:4, 803–835.
- Aczel, Amir D. & Jayavel Sounderpandian (2002). *Complete Business Statistics*. 5. painos. New York: McGraw-Hill.
- Ahlawat, Sunita S. & Jordan D. Lowe (2004). An examination of internal auditor objectivity: In-house versus outsourcing. *Auditing: A Journal of practice & Theory* 23:2, 147–158.
- Alatalo, Päivi (2003). *Sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan*. Julkaisematon. Vaasan yliopiston kirjasto.
- Alleyne, Philmore Alvin, Dwayne Devonish & Peter Alleyne (2006). Perceptions of auditor independence in Barbados. *Managerial Auditing Journal* 21:6, 621–635.
- Bakar, Nur Barizah Abu, Abdul Rahim Abdul Rahman & Hafiz Majdi Abdul Rashid (2005). Factors influencing auditor independence: Malaysian loan officers' perceptions. *Managerial Auditing Journal* 20:8, 804–822.
- Bartlett, Roger W. (1993). A scale of perceived independence: New evidence on an old concept. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 6:2, 52–67.
- Bazerman, Max, Kimberly Morgan & George Loewenstein (1997). The impossibility of auditor independence. *MIT Sloan Management Review* 38:4, 89–94.
- Beattie, Vivien, Richard Brandt & Stella Fearnley (1999). Perceptions of Auditor Independence: U.K. Evidence. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation* 8:1, 67–107.
- Burton, John (1980). A critical look at professionalism and scope of services. *Journal of Accountancy* 149:4, 48–56.

- Carcello, Joseph V., Dana R. Hermanson & K. Raghunandan (2005). Changes in internal auditing during the time of the Major US accounting scandals. *International Journal of Auditing* 9, 117–127.
- Carey, Peter, Nava Subramaniam & Karin Chua Wee Ching (2006). Internal audit outsourcing in Australia. *Accounting & Finance* 46, 11–30.
- Covaleski, Mark A., Mark W. Dirsmith & Larry Rittenberg (2003). Jurisdictional disputes over professional work: the institutionalization of the global knowledge expert. *Accounting, Organization and Society* 28, 323–355.
- Craswell, Allen T. (1999). Does the Provision of Non-Audit Services Impair Auditor Independence? *International Journal of Auditing* 3, 29–40.
- DeFond, Mark L., K. Raghunandan & K. R. Subramanyam (2002). Do non-audit service fees impair auditor independence? Evidence from going concern audit opinions. *Journal of Accounting Research* 40:4, 1247–1274.
- Fearnley, Stella & Vivien Beattie (2004). The Reform of the UK's Auditor Independence Framework after the Enron Collapse: An Example of Evidence-based Policy Making. *International Journal of Auditing* 8, 117–138.
- Felix, William L., Audrey A. Gramling & Mario J. Maletta (2001). The contribution of internal audit as a determinant of external audit fees and factors influencing this contribution. *Journal of Accounting Research* 39:3, 513–534.
- Firth, Michael (1997). The provision of nonaudit services by accounting firms to their audit clients. *Contemporary Accounting Research* 14:2, 1–21.
- Flint, David (1992). *Philosophy and Principles of Auditing: An Introduction*. 2. painos. Lontoo: Macmillan Education Ltd.
- Goodwin-Stewart, Jenny & Pamela Kent (2006). The use of internal audit by Australian companies. *Managerial Auditing Journal* 21:1, 81–101.

- Halla, Ilona, Raija Hätinén, Anneli Grönfors-Kallio, Saara Malm, Timo Kaisanlahti, Lisbet Kontula & Heljä Väisänen (2003). *Corporate Governance Suomessa*. 1. painos. Helsinki: Edita.
- Hay, David, Robert Knechel & Vivian Li (2006). Non-audit Services and Auditor Independence: New Zealand Evidence. *Journal of Business Finance & Accounting* 33:5&6, 715-734.
- Heikkilä, Tarja (2001). *Tilastollinen tutkimus*. 3. painos. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Hillison, William & Michael Kennelley (1988). The economics of non-audit services. *Accounting Horizons* 2:3, 32–40.
- Holopainen, Atte, Eila Koivu, Antero Kuuluvainen, Keijo Lappalainen, Jarmo Leppiniemi, Matti Mikola & Keijo Vehmas (2006). *Sisäinen tarkastus*. 1. painos. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- International Federation of Accountants (IFAC) (2005). *Code of Ethics for Professional Accountants* [online]. [siteerattu 20.9.2007]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <http://www.ifac.org/Store/Details.tmpl?SID=9560085866929>>.
- Jenkins, J. Gregory & Kathy Krawczyk (2002). The influence of nonaudit services on perceptions of auditor independence. *Journal of Applied Business Research* 17:3, 73–78.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö (KTM) (2006). *Corporate governance* [online]. [siteerattu 7.10.2007]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <http://www.ktm.fi/index.phtml?s=201>>.
- KHT-yhdistys – Foreningen CGR ry (2007). *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007*. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Kiiskinen, Satu, Anssi Linkoaho & Riku Santala (2002). *Prosessien johtaminen ja ulkoistaminen*. Porvoo: WSOY – Suomen Ekonomiliitto.

- Lowe, D. Jordan, Marshall A. Geiger & Kurt Pany (1999). The effects of internal audit outsourcing on perceived external auditor independence. *Auditing: A Journal of practice & Theory* 18:supplement, 7–26.
- Metsämuuronen, Jari (2005). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 3. painos. Helsinki: International Methelp Ky.
- Porter, Brenda, Jon Simon & David Hatherly (1997). *Principles of external auditing*. 1. painos. Chichester: John Wiley & Sons.
- Riistama, Veijo (1993). *Tilintarkastus perusteet*. 1. painos. Porvoo: WSOY.
- Riistama, Veijo (1994). *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. 1. painos. Porvoo: WSOY.
- Rittenberg, Larry & Bradley J. Schwieger (1997). *Auditing – Concepts for a Changing Environment*. 2. painos. Fort Worth: The Dryden Press.
- Rittenberg, Larry & Mark A. Covalleski (1999). Outsourcing the internal audit function: The British government experience with market testing. *International Journal of Auditing* 3, 225–235.
- Rittenberg, Larry & Mark A. Covalleski (2001). Internalization of the internal audit function: an examination of professional and organizational imperatives. *Accounting, Organizations and Society* 26, 617–641.
- Saarikivi, Maj-Lis (1999). *Tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki: Helsingin kaup-pakorkeakoulu.
- Sarbanes-Oxley Act (2002). [online] [siteerattu 1.3.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <http://www.law.uc.edu/CCL/SOact/soact.pdf> >.
- Sarja, Mikko (1999). *Tilintarkastajan riippumattomuus*. 1. painos. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Sawyer, Lawrence B. (1988). *Sawyer`s internal auditing: the practice of modern internal auditing*. 3. painos. Altamonte Springs, Florida: The Institute of Internal Auditors.

- Selim, Georges & Aristodemos Yiannakas (2000). Outsourcing the internal audit function: A survey of the UK Public and private sectors. *International Journal of Auditing* 4, 213–226.
- Shockley, Randolph (1981). Perceptions of auditors' independence: An empirical analysis. *The Accounting Review* 56, 785–800.
- Sisäiset tarkastajat ry - The Institute of Internal Auditors (2004). *Sisäisen tarkastuksen ammattistandardit 2004* [online]. [siteerattu 10.10.2007]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <http://www.theiia.fi/default.asp?scat=63>>.
- Spekle, Roland F., Hilco J. van Elten & Anne-Marie Kruis (2007). Sourcing of internal auditing: An empirical study. *Management Accounting Research* 18, 102–124.
- Swanger, Susan L. & Eugene G. Chewning, Jr. (2001). The effect of internal audit outsourcing on financial analysts' perceptions of external auditor independence. *Auditing: A Journal of practice & Theory* 20:2, 115–129.
- Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459.
- Vahtera, Pauli (1986). Yrityksen valvonta ja tilintarkastus. 1. painos. Porvoo: WSOY.
- Vakuutusvalvontavirasto (2002). *Sisäisen tarkastuksen järjestäminen ja sen riippumattomuuden varmistaminen* [online]. Vakuutusvalvontaviraston kannanotto Dnro 14/499/2002 [siteerattu 30.11.2007]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: http://www.vakuutusvalvonta.fi/s/f/editor/attachments/14_449_2002_sis%E4inentarkastus.pdf>.
- Verschoor, Curtis C. (1992). Evaluating outsourcing of internal auditing: CPA firms view internal auditing as an attractive new market niche. *Management Accounting* (February), 27–30.
- Widener, Sally K. & Frank H. Selto (1999). Management control systems and boundaries of the firm: Why do firms outsource internal auditing activities? *Journal of Management Accounting Research* 11, 45–73.

Wikipedia (2008). *Shapiro-Wilk test* [online]. [siteerattu 01.02.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Shapiro-Wilk_test>.

Witmer, Philip R. (1997). Guidance provided on extended audit services engagements: The profession's newest controversy. *Ohio CPA Journal* 56:2, 10–12.

Woolf, Emile (1994). *Auditing Today*. 5. painos. Lontoo: Prentice Hall International (UK) Limited.

Liite 1. Saatekirje.

Arvoisa sisäisen tarkastuksen ammattilainen

Olen Vaasan yliopiston laskentatoimen opiskelija. Teen pro gradu -tutkielmaa sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen. Nyt tarvitsen Teidän apuanne tutkielman empiirisen aineiston keruussa. Alla on linkki kyselylomakkeeseen, jonka täyttäminen vie aikaa muutaman minuutin.

Pyytäisin Teitä vastaamaan kyselyyn viimeistään 30.11.2007.

Tutkielmani onnistumisen kannalta jokainen vastaus on erittäin arvokas.

Ystävällisin terveisin

Heidi Järvinen

Linkki kyselylomakkeeseen

<http://forms.uwasa.fi/lomakkeet/245/lomake.html>

Liite 2. Kyselylomake.

ESIKATSELU - Tutkimus sisäisen tarkastuksen ulkoistamisen vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen

Oheessa olevalla kyselylomakkeella kerään sisäisen tarkastuksen ammattilaisten näkemyksiä sisäisen tarkastuksen järjestelyiden vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen. Näkemyksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta tutkitaan kuvitteelliseen ABC Oyj -yritykseen liittyvän yritys kuvauksen avulla.

Kyselyn vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja niitä käytetään vain kyseisen pro gradu -tutkielman aineistona. Kyselylomakkeessa olevat taustatietokysymykset ovat vain tilastollista käsittelyä varten. Lomakkeen lopussa on avoin kenttä, johon voitte kommentoida kyselyä tai laittaa yhteystietonne, mikäli haluatte saada tietoja tutkimustuloksista. Vastaa mielelläni tutkielmaani liittyviin kysymyksiin sekä annan tarvittaessa apua tai lisätietoja kyselyyn liittyen.

Paljon kiitoksia avustanne,

Heidi Järvinen
gsm XXX XXX XXXX
sähköposti: 184523@student.uwasa.fi

Vastaaajan taustatiedot

Lomaketyyppi

Vastaatte lomaketyyppiin 1, joten valitkaa tässä vastausvaihtoehto 1.

1	2	3	4
☐	☐	☐	☐

Sukupuolenne

- ☐ Mies
- ☐ Nainen

Ikänne

- ☐ 20-29 vuotta
- ☐ 30-39 vuotta
- ☐ 40-49 vuotta
- ☐ 50-59 vuotta
- ☐ 60 vuotta-

Tehtävänimikkeenne

- ☐ Sisäisen tarkastuksen päällikkö/johtaja
- ☐ Sisäinen tarkastaja
- ☐ Konsultti
- ☐ Muu

Mikä?

Työkokemuksenne sisäisen tarkastuksen parista

- ☐ 0-1 vuotta
- ☐ 2-5 vuotta
- ☐ 6-10 vuotta
- ☐ 11-15 vuotta
- ☐ 16-20 vuotta
- ☐ yli 20 vuotta

Oletteko suorittanut sisäisen tarkastuksen ammattitutkinnon?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

Työpaikkanne

- ☐ Organisaation oma sisäisen tarkastuksen osasto
- ☐ Ulkoistettujen sisäisen tarkastuksen palveluiden tarjoaja
- ☐ Muu

Mikä?

Oletteko hyväksytty tilintarkastaja (KHT tai HTM)?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

Yrityskuvaus

Lukekaa yrityskuvaus ja vastatkaa sen perusteella allaolevaan väittämään.

Yritys ABC Oyj on 20 vuotta toiminut Helsingin pörssissä noteerattu suomalainen metallialan yritys, joka työllistää 550 henkeä. ABC Oyj:n liiketoiminta on kasvanut tasaisesti viime vuosina, ja se tähtää toimintansa laajentamiseen Itä-Euroopan markkinoille lähivuosina.

Tähdätessään toimintansa laajentamiseen yritys on viime vuosina uudelleen organisoinut toimintaansa ja pyrkinyt keskittymään ydinosaamiseensa. Tämän toimintastrategian seurauksena ABC Oyj on ulkoistanut monia tukitoimintojaan. Toimintojen ulkoistamisesta huolimatta sisäinen tarkastus on päätetty säilyttää yrityksen sisällä, koska se on toiminut jo vuosia tehokkaasti.

ABC Oyj:n tilintarkastajana on kolmen vuoden ajan toiminut sama päävastuullinen tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisö. Yrityksen saama tilintarkastuskertomus on aina ollut vakioimuotoinen.

Vastatkaa yrityskuvauksen perusteella seuraavaan väittämään. (Vastausasteikko: 1=ei lainkaan samaa mieltä, 7=täysin samaa mieltä)

ABC Oyj:n tilintarkastaja on riippumaton

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vapaat kommentit

Tietojen lähetyk

Painakaa **lähetä tiedot**-painiketta, että vastauksenne tallentuu. **Kiitos vastauksesta!**

Ryhmä 2

Yrityskuvaus

Lukekaa yrityskuvaus ja vastatkaa sen perusteella allaolevaan väittämään.

Yritys ABC Oyj on 20 vuotta toiminut Helsingin pörssissä noteerattu suomalainen metallialan yritys, joka työllistää 550 henkeä. ABC Oyj:n liiketoiminta on kasvanut tasaisesti viime vuosina, ja se tähtää toimintansa laajentamiseen Itä-Euroopan markkinoille lähivuosina.

Tähdätessään toimintansa laajentamiseen yritys on viime vuosina uudelleen organisoinut toimintaansa ja pyrkinyt keskittymään ydinosaamiseensa. Tämän toimintastrategian seurauksena ABC Oyj on ulkoistanut monia tukitoimintojaan. Myös sisäinen tarkastus on ulkoistettu.

Sisäisen tarkastuksen palvelu ostetaan yrityksen tilintarkastusta hoitavalta tilintarkastusyhteisöltä. Tällä ulkoistamisratkaisulla pyritään tehostamaan sekä tilintarkastuksen että sisäisen tarkastuksen toimintaa. Tilintarkastusyhteisössä tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen henkilöstöt on eriytetty, ja ne toimivat eri divisioonissa.

ABC Oyj:n tilintarkastajana on kolmen vuoden ajan toiminut sama päävastuullinen tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisö. Yrityksen saama tilintarkastuskertomus on aina ollut vakioimuotoinen.

Ryhmä 3

Yrityskuvaus

Lukekaa yrityskuvaus ja vastatkaa sen perusteella allaolevaan väittämään.

Yritys ABC Oyj on 20 vuotta toiminut Helsingin pörssissä noteerattu suomalainen metallialan yritys, joka työllistää 550 henkeä. ABC Oyj:n liiketoiminta on kasvanut tasaisesti viime vuosina, ja se tähtää toimintansa laajentamiseen Itä-Euroopan markkinoille lähivuosina.

Tähdätessään toimintansa laajentamiseen yritys on viime vuosina uudelleen organisoinut toimintaansa ja pyrkinyt keskittymään ydinosaamiseensa. Tämän toimintastrategian seurauksena ABC Oyj on ulkoistanut monia tukitoimintojaan. Myös sisäinen tarkastus on ulkoistettu.

Sisäisen tarkastuksen palvelu ostetaan yrityksen tilintarkastusta hoitavalta tilintarkastusyhteisöltä. Tällä ulkoistamisratkaisulla pyritään tehostamaan sekä tilintarkastuksen että sisäisen tarkastuksen toimintaa. Tilintarkastusyhteisössä sama, yrityksen hyvin tunteva, henkilöstö hoitaa sekä sisäisen tarkastuksen että tilintarkastuksen.

ABC Oyj:n tilintarkastajana on kolmen vuoden ajan toiminut sama päävastuullinen tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisö. Yrityksen saama tilintarkastuskertomus on aina ollut vakiomuotoinen.

Ryhmä 4

Yrityskuvaus

Lukekaa yrityskuvaus ja vastatkaa sen perusteella allaolevaan väittämään.

Yritys ABC Oyj on 20 vuotta toiminut Helsingin pörssissä noteerattu suomalainen metallialan yritys, joka työllistää 550 henkeä. ABC Oyj:n liiketoiminta on kasvanut tasaisesti viime vuosina, ja se tähtää toimintansa laajentamiseen Itä-Euroopan markkinoille lähivuosina.

Tähdätessään toimintansa laajentamiseen yritys on viime vuosina uudelleen organisoinut toimintaansa ja pyrkinyt keskittymään ydinosaamiseensa. Tämän toimintastrategian seurauksena ABC Oyj on ulkoistanut monia tukitoimintojaan. Myös sisäinen tarkastus on ulkoistettu.

Sisäisen tarkastuksen palvelu ostetaan yrityksen tilintarkastusta hoitavalta tilintarkastusyhteisöltä. Tällä ulkoistamisratkaisulla pyritään tehostamaan sekä tilintarkastuksen että sisäisen tarkastuksen toimintaa. Tilintarkastusyhteisössä sama, yrityksen hyvin tunteva, henkilöstö hoitaa sekä sisäisen tarkastuksen että tilintarkastuksen. ABC Oyj:n johto päättää yhdessä tilintarkastusyhteisön tarkastushenkilöstön kanssa, mitkä sisäisen tarkastuksen tuottamista kehitysehdotuksista toteutetaan.

ABC Oyj:n tilintarkastajana on kolmen vuoden ajan toiminut sama päävastuullinen tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisö. Yrityksen saama tilintarkastuskertomus on aina ollut vakiomuotoinen.

Liite 3. Vastaajien taustatiedot.

Sukupuoli	N	%
Mies	50	58,8
Nainen	35	41,2
Yhteensä	85	100,0
Ikä	N	%
20–29 vuotta	5	5,9
30–39 vuotta	17	20,0
40–49 vuotta	24	28,2
50–59 vuotta	32	37,6
60 vuotta–	7	8,3
Yhteensä	85	100,0
Tehtävänimike	N	%
Sisäisen tarkastuksen päällikkö/johtaja	20	23,5
Sisäinen tarkastaja	39	45,9
Konsultti	12	14,1
Muu	14	16,5
Yhteensä	85	100,0
Sisäisen tarkastuksen työkokemus	N	%
0–1 vuotta	7	8,2
2–5 vuotta	29	34,1
6–10 vuotta	19	22,4
11–15 vuotta	14	16,5
16–20 vuotta	9	10,6
yli 20 vuotta	7	8,2
Yhteensä	85	100,0
Sisäisen tarkastuksen ammattitutkinto	N	%
Kyllä	37	43,5
Ei	48	56,5
Yhteensä	85	100,0
Työpaikka	N	%
Organisaation oma sisäisen tarkastuksen osasto	54	63,5
Ulkoistettujen sisäisen tarkastuksen palveluiden tarjoaja	23	27,1
Muu	8	9,4
Yhteensä	85	100,0
KHT- tai HTM-tutkinto	N	%
Ei	85	100,0
Yhteensä	85	100,0